

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
كَذَلِكَ نَصْرَفُ الْأَيَّامَ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (الأنعام)

کنز النوازل

ف

الفتاوى والمصائب

پُنبستو شرح د ارشاد الصّرف

مؤلف: مولوي عبدالحق افغانی
فاضل تہذیب و ادب دار العلوم اسلامیہ

مکتبہ: مولانا عبدالحق خضاروی
فاضل دیوبند

ترجمہ: مولانا نصر اللہ خان
مدرسہ عربیہ اسلامیہ دیوبند

مکتبۃ الحرم
محکم دکن، پتہ: ۱۰/۱
مکتبہ دارالعلوم دیوبند
0300-9395919
0300-7616569

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

وائس لیپ گروپ ٹیلی گرام چینل
اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی،
حنبلی، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف
زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں،
فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب و غیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق

حنبلی مالکی

+923052488551
+923247442395

easypaisa
ہیڈ کوارٹر

گَنزُ النَّوَادِرِ فِي الْقَوَانِينِ وَالْمَصَادِرِ

پښتو شرح ارشاد الصرف

از افادات :

شيخ الصرف والنحو حضرت مولانا نصرالله خان
مهتم مدرسه عربيه بحر العلوم توحيد آباد

ترتيب و تزئين :

طالب العلم عبدالحق افغاني
متعلم دارالعلوم حقانيه اكوره خټك

ناشر :

مكتبة الحرم محله جنگي پشاور

د کتاب خانګړ تیاوې :

د کتاب نوم :

کنز النوادر في القوانين والمصادر

از افادات :

شیخ الصرف والنحو حضرت مولانا نصرالله خان

ترتیب و تزئین :

طالب العلم عبدالحق افغاني

متعلم دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک

د کمپوز ځای :

سپین غر کمپوزنگ سنټر پشاور

ابوبشیر احمد افغاني

ناشر :

مکتبه الحرم محله جنگي پشاور

(د دې کتاب ټول حقوق د ناشر سره محفوظ دي)

بسم الله الرحمن الرحيم
فهرست :

صفحه	موضوع
۱	مقدمة
۲	۱- مقام علم الصرف
۲	۲- تعريف علم الصرف
۲	۳- موضوع علم الصرف
۲	۴- غرض علم الصرف
۲	۵- واضع علم الصرف
۲	۶- وجه تسميه كتاب
۲	۷- مصنف كتاب
۳	يؤخو اصطلاحات مستعمله
۴	وَذَا انْ اَسْقَدَتْ اَللّٰهُ الخ
۵	داسم اقسام : واسم بر سه قسم .....
۶	بدان که میزان در کلام عرب
۷	دحرف اقسام : وحرف بر دو قسم .....
۸	اول تقسیم دحرف زانده
۸	دویم تقسیم دحرف زانده
۹	داول او دویم قسم پیژندل
۹	حروف اصلی در ثلاثی .....
۱۰	ثلاثی بر دو قسم است
۱۳	بدانکه جمله اقسام اسم و فعل
۱۴	ومضاعف ان است که دو حرف
۱۵	ومثال آن است که در مقابله

۱۷	باز اسم بر دو قسم است ....
۱۸	بدانکه عرب از هر مصدر
۱۹	باب اول صرف صغیر ثلاثی
۲۱	۱- قانون : اجتماع دو علامت
۲۲	۲- قانون : اجتماع اربع حرکات
۲۳	۳- قانون : هر واوی که واقع شود
۲۳	۴- قانون : در هر ماضی مجهول
۲۴	۵- قانون : در هر مضارع مجهول
۲۴	۶- قانون : در هر اسم فاعل ثلاثی
۲۵	۷- قانون هر مده زائده که واقع
۲۷	۸- قانون هر اسم مفعول از ثلاثی
۲۷	۹- قانون : هرنون تنوین وقت و خول
۲۸	۱۰- قانون : هرنون تنوین که ما قبلش
۲۸	۱۱- قانون : هرنون خفیفه ما قبل او
۲۹	۱۲- قانون : هرنون اعرابی وقت دخول
۳۰	۱۳- قانون : هونون ساکن و تنوین را در
۳۱	۱۴- قانون : هر نوع ساکن و تنوین که
۳۲	۱۵- قانون : هر امر حاضر معلوم را
۳۳	۱۶- قانون : چون نون ثقیله بانون
۳۳	۱۷- قانون : ظرف صحیح مهموز
۳۵	۱۸- قانون : هر الف که حرکت
۳۵	۱۹- قانون هر الف مقصوره سیوم
۳۷	۲۰- قانون هر کلمه حلقی العین که
۳۹	۲۱- قانون هر بایک که ماضی او
۳۹	۲۲- قانون : هر حرف علت که

۴۱	۲۳- قانون: هرهمزه زائده که
۴۲	۲۴- قانون: هریاب که ماضی
۴۳	۲۵- قانون: هریاب که در اول
۴۴	۲۶- قانون: هر تانی مضارعت
۴۴	۲۷- قانون: اگر یکی از سین شین
۴۵	۲۸- قانون: اگر یکی از صاد ضاد
۴۶	۲۹- قانون: اگر یکی از دال، ذال
۴۷	۳۰- قانون: اگر ثاء واقع شود
۴۸	۳۱- قانون: اگر یکی از ده
۵۰	۳۲- قانون: اگر یکی از یازده
۵۱	۳۳- قانون: هر مضارع مُشَدَّد
۵۲	۳۴- قانون: هر واوی که واقع
۵۳	۳۵- قانون: در مصدر هر حرفیکه
۵۴	۳۶- قانون: هر واو ساکن مظهر
۵۴	۳۷- قانون: هر واو ویانی ساکنه
۵۵	۳۸- قانون: هر دال ساکن مابعدش
۵۷	۳۹- قانون: هر واو مضموم یا مکسور
۵۸	۴۰- قانون: هریاب مثال واوی
۵۹	۴۱- قانون: دو واو متحرک که
۵۹	۴۲- قانون: هریاب مثال واوی
۶۰	۴۳- قانون: هر یانی ساکن مظهر
۶۲	۴۴- قانون: هر واو ویا متحرک
۶۲	۴۵- قانون: التقتانی ساکنین بر دو قسم
۶۹	۴۶- قانون: هر واو غیر مکسور
۷۰	۴۷- قانون: هر واو مکسور ویانی

۷۱	۴۸- قانون: هر واو یا مضموم یا مکسور
۷۳	۴۹- قانون: هر واو یا متوسط مفتوح
۷۵	۵۰- قانون: هر واو ویا که واقع
۷۵	۵۱- قانون: هر واو که واقع شود
۷۷	۵۲- قانون: هر واو ویا که جمع
۷۸	۵۳- قانون: هر حرف علت
۷۹	۵۴- قانون: هر واو ویا که واقع
۷۹	۵۵- قانون: هر واو که واقع شود
۸۰	۵۶- قانون: هر یا که واقع شود
۸۰	۵۷- قانون: هر واو یا مضموم
۸۱	۵۸- قانون: هر واو که واقع شود
۸۲	۵۹- قانون: هر واو لازم غیر بدل از همزه
۸۴	۶۰- قانون: هر یا مشدد یا مخفف
۸۵	۶۱- قانون: هر حرف علت که
۸۶	۶۲- قانون: در التقائی ساکنین
۸۷	۶۳- قانون: واو لام کلمه فعل اسمی
۸۸	۶۴- قانون: هر همزه که
۸۹	۶۵- قانون: هر جا سه یا
۹۰	۶۶- قانون: هر واو ویا که
۹۱	۶۷- قانون: هر یا که واقع
۹۲	۶۸- قانون: هر همزه ساکن
۹۳	۶۹- قانون: هر همزه ساکن مظهر که
۹۴	۷۰- قانون: هر همزه مفتوحه که
۹۴	۷۱- قانون: هر جا که دو همزه
۹۵	۷۲- قانون: هر همزه متحرک

۹۲	۷۳- قانون : هر همزه که واقع
۹۷	۷۴- قانون : هر دو همزه که
۹۷	۷۵- قانون : هر همزه متحرکه
۹۸	۷۶- قانون : هر همزه منفرد
۹۸	۷۷- قانون : هر همزه وصلیه
۹۹	۷۸- قانون : هر گاه که دو حرف
۱۰۳	معین الطلاب فی خواص الابواب
۱۰۵	مجرد باب مزید جوړولو سره دا فوائد حاصلیږي
۱۰۹	باب افعال
۱۱۰	باب تفعیل
۱۱۰	باب مفاعله
۱۱۱	باب تفعل
۱۱۱	باب تفاعل
۱۱۱	باب افتعال
۱۱۲	باب انفعال
۱۱۲	باب استفعال
۱۱۳	باب افعلال
۱۱۳	باب افعلیل
۱۱۳	باب افعیعال
۱۱۳	باب افعوال
۱۱۴	باب فعللة
۱۱۴	باب تفععل
۱۱۴	باب افعلنال
۱۱۴	باب افعلال
۱۱۵	بحر الجواهر فی کشف المصادر

۱۱۶	مصادر باب دوم از ثلاثي مجرد فعل يفعل
۱۱۷	مصادر باب سوم از ثلاثي مجرد فعل يفعل
۱۱۸	مصادر باب چهارم از ثلاثي مجرد : فعل يفعل
۱۱۸	مصادر باب پنجم از ثلاثي مجرد : فعل يفعل
۱۱۹	مصادر باب ششم از ثلاثي مجرد : فعل يفعل
۱۱۹	مصادر باب اول از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۰	مصادر باب اول از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۰	تدریج الالوانی شرح الزنجانی بحواله انجاد الصرف
۱۲۰	مصادر باب سوم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۱	مصادر باب چهارم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۲	مصادر باب پنجم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۳	مصادر باب ششم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۴	مصادر باب هفتم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۴	مصادر باب هشتم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۵	مصادر باب نهم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۶	مصادر باب دهم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۶	مصادر باب یازدهم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۷	مصادر باب دوازدهم از ثلاثي مزيد فيه
۱۲۷	مصادر اول رباعي مجرد
۱۲۸	مصادر باب اول از رباعي مزيد فيه
۱۲۸	مصادر باب دوم از رباعي مزيد فيه
۱۲۹	مصادر باب سوم از رباعي مزيد فيه
۱۳۰	امتحان الطلبة في الصیغة المشکلة
۱۳۲	فائده جلیلة
۱۳۲	صیغهای جوامد از ثلاثي مزيد فيه

۱۳۴	صیغهای جوامد از رباعی مزید فیه
۱۳۵	صیغهای جوامد از خماسی مزید فیه
۱۳۵	صیغهای ثلاثی مجرد صحیح
۱۳۷	صیغهای ثلاثی مزید فیه
۱۳۹	صیغهای مثال
۱۴۱	صیغهای اجوف
۱۴۲	صیغهای ناقص
۱۴۵	صیغهای لفیف
۱۴۸	صیغهای مهموز
۱۴۸	صیغهای مضاعف
۱۴۹	صیغهای مرکبات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمة

الحمد لله الموصوف بالتصريف المنوت بالتخفيف الذي انعامه صحيح على العباد

غير معتل بعلل طاعات العباد والصلوع والسلام على محمد بن المضايف

قدره على الانبياء الامجاد وعلى آله واصحابه الذين

هم غير مهموز سجايا هم إلى يوم التناود اما بعد !

دهر علم دشروع نه مخکي د اوډ (۷) خيزونو پيژندل ضروري دي :

۱- مقام دعلم . ۲- تعريف دعلم . ۳- موضوع دعلم . ۴- غرض دعلم .

۵- واضع دعلم . ۶- وجه تسميه . ۷- مصنف دكتاب .

سوال : ددې اوډ (۷) خيزونو پيژندل ولې ضروري دي ؟

جواب : دمقام معنى ده مرتبه : دمقام پيژندل ځكه ضروري دي چې په ونيلو كې زيات شوق پيدا شي .

دتعريف پيژندل ځكه ضروري دي چه طلب دمجهول مطلق لازم نشي .

دموضوع پيژندل ځكه ضروري دي چه مقصود او غير مقصود كې جدا والې راشي .

دغرض پيژندل ځكه ضروري دي چې كوشش دمبتدي عبث نشي .

دواضع پيژندل ځكه ضروري دي چې دده شان او شوكت په زړه كې كيني او په ونيلو كې ښه شوق پيدا شي .

وجه تسميه دكتاب ځكه پيژندل ضروري ده چې دا خبره معلومه شي چې دې ذكر شوي كتاب ته دانوم ولې مقرر شوې دې .

دمصنف نوم ځكه پيژندل ضروري دي چې دده دعلمي مرتبې نه دكتاب اهميت معلوم شي چې ددې كتاب مصنف چې دومره مرتبې والادې نو دده دليکلي شوي كتاب مرتبه به هم اعلى وي .

دغه شان دعلم الصريف دشروع نه مخکي هم دا اوډ (۷) خيزونه پيژندل ضروري دي .

۱- **مقام علم الصرف (۱) :** الصرف امر العلوم : علم الصرف دتولو علومولپاره په شان دمور ده يعني په اعتبار دضرورت او اهميت نه په اعتبار دشان او فضيلت سره .

۲- **تعريف علم الصرف (۲) :** الصرف علم بأصول يعرف بها أحوال ابدية الكلمة الثلاث من حيث الاصل والبناء والتعليل .

توجهه : علم صرف نوم دې دداسې قرائنو چې ددې په ذريعه ددرې کلماتو حالات معلومولي شي په اعتبار داصل ، بناء او تعليل سره .

۳- **موضوع علم الصرف (۳) :** الكلمة من حيث الصيغة والبناء : كلمات دلغت دغريو په اعتبار دصيغې او بناء سره .

۴- **فرض علم الصرف (۴) :** صيانة الذهن عن الخطأ في الصيغة : ذهن ساتل دصيغې دغلطۍ نه .

۵- **واضع علم الصرف :** معاذ بن مسلم الهروي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ (په قول داكثرو) (قانونچه شاه جمالي) .

۶- **وجه تسميه كتاب :** ارشاد الصرف : معنى ده دعلم الصرف لازمه بنسودنكې ، ارشاد مصدر دې په معنى داسم فاعل مرشد سره . الصرف مضاف لفظ دعلم محذوف دې . تقدير . عبارت به داسې شي : مرشد علم الصرف يعنې دا كتاب علم الصرف طرفته رهنمائي كونكې دې .

۷- **مصنف كتاب :** حضرت مولانا خدا بخش رحمة الله واسعة دې . ددې نه ماسوا خبره تحقيقي نه ده .

۱، صرف لغوي معنى ده اړول او اصطلاحى معنى ده : تحويل الاصل الواحد (المصدر) الى امثلة مختلفة لحصول المعاني المعنوية .
 ۲، تعريف لغوي معنى ده : ما يعرف به الشئ اصطلاحى معنى ده : ما يميز به الشئ عن جميع ما عداه .
 ۳، موضوع لغوي معنى ده : كنه بول شوي اصطلاح معنى ده : ما يبحث فى العلم من عوارض الذاتيه .
 ۴، فرض لغوي معنى ده : مطلوب . اصطلاحى معنى ده : ما يكون باعثا للفعل .

یوځو اصطلاحات مستعمله :

لغت: دلغت لغوي معنی ده ژبه او اصطلاحی معنی یې ده : ما یعبر به کل قوم عن اغراضهم .
اصطلاح: د اصطلاح لغوي معنی ده صلح کول او اصطلاحی معنی یې ده : اتفاق قوم مخصوص
 علی امر مخصوص .

صیغه: د صیغې لغوي معنی ده سره زر ویلي کول او قالب کې اچول او اصطلاحی معنی یې ده :
 هغه شکل چې کوم د حروف ، حرکات ، سکانات د ترتیب نه پس حاصل وي لکه ض ، ر ، ب . پس
 ترتیب د حروف ، حرکات ، سکانات نه ضرب شو .

منصرف: هغه شې دې چې درې واړه حرکات سره د تنوین نه پرې راځي .
غیر منصرف: هغه دې چې کسره او تنوین پرې نه راځي یعنې د جرپه ځای کې به همیشه مفتوح
 وي .

معرب: هغه دې چې آخر یې په اختلاف د عواملو سره بدلېږي .

قنوین: تُونُ سَاكِنَةٌ تَكْبِيعُ حَرْفَةٍ آخِرِ الْكَلِمَةِ لَا كِتَابَةَ الْفِعْلِ . یعنې هغه نون ساکنه چې د کلمې په
 آخر کې د حرکت نه پس وي د فعل د تاکید لپاره نه وي دا نون صرف په وئیلو کې راځي په لیکلو
 کې نه راځي .

حروف جاره: حروف جاره اولس (۱۷) دي :

باء . وطاء . وكاف . ولام . واو . منذ . ومنذ . خلا .

رب . حاشا . من . عدا . فی . عن . علی . حق . إلی .

حروف نداء: حروف نداء پنځه (۵) دي :

یا . ایأ . هیأ . ای . هیزه مفتوحه یعنې : أ .

حروف جازمه: حروف جازمه پنځه (۵) دي :

پنځ حرف جازم فعلند هر یو یې دغا

ان . ولم . لیا . ولام امر . ولای لهی لیز

حروف ناصبه: حروف ناصبه څلور (۴) دي :

نصب مستقبل کند این جمله دائم اقتضاء

أن وکن پس کی اذن این چار حرف معتبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بدان اَسَمَدَكَ اللهُ تَعَالَى فِي الدَّارَيْنِ : كه كلمات لغت عرب
برسه قسم است : اسم است وفعل است وحرف است : اسم چون رَجُلٌ وَفَرَسٌ .
وفعل چون ضَرَبَ وَدَخَرَ . وحرف چون مِنْ وَالى .

تشریح :

سوال : منصف رَحْمَةُ اللهِ دحمدنه دكتاب شروع ولې ونه كړه ؟

جواب : په بسم الله الرحمن الرحيم كې حمد هم شته .

سوال : منصف په شروع كې بدان ولې راوړو ؟

جواب : دطالب علم دهورنيارولو او خبرداركولو دپار .

سوال : منصف رَحْمَةُ اللهِ بدان اووئيل بسين اوېشنو وغيره يې ولې اونه وئيل ؟

جواب : دبدان متعلق دزړه سره دې، ديوشي پيژندل په زړه سره ډيره اولی وي .

سوال : هركله چه كتاب فارسي ژبه كې دې نوجمله دعائيه اسعدك الخ يې په عربي ژبه كې
ولې راوړ ؟

جواب : په عربي ژبه كې الله تعالى زر دعا قبلوي . (۱)

سوال : لغت سره يې دعرب قيدولې ولگولو حالاتكه دټولولغاتو كلمات په درې قسمه دي ؟

جواب : دعرب تخصيص دمقصود په لحاظ سره دې ورنه يو ژبه هم ددې كلماتو نه خالي نه
وي

سوال : كلمات يې په درې اقسامو كې ولې بند كړل ؟

جواب : كلمات يې په درې اقسامو كې خكه بند كړل چه : كلمه به ياپخپله معنى پخپله دلالت

كوي يا به يې نه كوي كه يې نه كوي، نودا حرف دې، اوكه يې كوي يعنې په خپله معنى باندې په
دلالت كولو كې دبلې كلمې محتاج نه وي نو بيا به ددوه حالونو خالي نه وي يعنې دغه معنى به
درې زمانو كې له يوې زمانې سره پيوسته وي، يابه نه وي، كه نه وي نودا اسم شو اوكه وي نودا
فعل شو

۱. په حديث شريف كې په عربي ژبه كې دماغونښتلو ترغيب راغلي دي . اللَّهُمَّ بَلِّغْنَا مِنَ الْغَنَةِ أَشْرَ الْإِلَاحَةِ

سوال : منصف دلته اسم ولې مقدم کړو حالته که نورو فعل مقدم کړې دې ؟

جواب : داد منصف مسامحت (چشم پوشي) دې .

واسم بر سه قسم است. ثلاثي. رباعي. خماسي. ثلاثي سه حرفي را گویند

چون: زيد. رباعي چهار حرفي را گویند چون جعفر. و خماسي پنج حرفي را گویند

چون سفرجل. وفعل دو قسم است. ثلاثي چون: ضرب. رباعي چون دحرج.

تشریح :

قوله اسم بر سه قسم است .

دلته نه د اسم متمکن جامد تقسیم شروع کیږي یعنې اسم متمکن (۱) په اعتبار د تعداد حروف اصلیه سره په درې قسمه دي : ۱- ثلاثي ۲- رباعي ۳- خماسي ثلاثي الخ په ضمه د ثاء سره دا ثلاثه په فتح د ثاء سره طرف ته منسوب دي ضمه د ثلاثي د نسبت د وجې نه ده دغه شان رباعي خماسي هریو اریعة او خمسة طرف ته منسوب دي .

سوال : اسم خواحادي اوثنایي هم وي لکه کاف د خطاب او ما من پس دایې ولې ذکر نه کړل ؟

جواب : دا اسماء غیر متمکنه دي او دلته خو تقسیم د اسماء متمکنه ؤ دي .

سوال : واضع اسم سداسي ولې وضع نه کړو ؟

جواب : ۱- د ثقل نه د بیج کیدلو په خاطر ۲- د البتاس نه د بیج کیدلو په خاطر ځکه چه د کلمې

صالح بناء کم از کم درې دي نو د سداسي په صورت کې دا وَهْم پیدا کیدلو چه دایوه کلمه ده او که دوه کلمې دي .

۱۱. مصنف ددې اقسامو مقسم اسم جامد مقرر کړو نه مطلق اسم معرب ځکه چې مصدر خماسي نه وي او د اسم معرب تقسیم دي اقسام طرف ته ددې خبرې مقتضي دي چې مصدر خماسي وي .

قوله : فعل برهوقسم است (۱) : د فعل نه مراد فعل متصرف دې فعل او مصدر او اسم مشتق په دوه دوه قسمه دي . ۱- ثلاثي ۲- رباعي د فعل ثلاثي مثال : **فَرَّجَ** د فعل رباعي مثال : **دَخَرَجَ** دمصدر ثلاثي مثال : **فَرَّجَ** دمصدر رباعي مثال : **دَخَرَجَهُ** داسم مشتق ثلاثي مثال لکه **فَرَّجَ** داسم مشتق رباعي مثال لکه **مُدَخَرَجَ** .

سوال : واضع فعل خماسي ولې وضع نه کړو ؟

جواب : که چرته فعل يې خماسي وضع کړې وې نو دهغه سره چه کله کلمه ضمير مرفوع متصل پيوسته کيدلو نو هغه دوه دوه خرابۍ به راتلې چه کومې داسم سداسي کيدلو په صورت که راتلې .

بدان که میزان در کلام عرب فاعلين ولام است :

تشریح :

سوال : میزان يې دکلام عربي سره ولې خاص کړو ؟

جواب : دمیزان تخصیص دکلام عربي سره دمقصود دوجې دي .

سوال : دمیزان عرض څه دي ؟

جواب : دمیزان نه عرض دحروف اصليه او حروف زوائدو جدا والې مقصود دي نه پيژندل .

سوال : دمیزان لپاره په نهوشت (۲۹) حروف هجاکې صرف دفاء، عين او لام انتخاب ولې وکړې شو ؟

جواب : حروف په لحاظ دمخارجو سره په درې (۳) قسمه دي : شفوي، وسطي او حلقي . دمیزان لپاره ددرې وارو نه يو يو حروف واخيستلې شو نو ټول درې شو دشفوي نه فاء دوسطي نه لام دحلقي نه عين .

سوال : اول فاء بيا عين بيا لام ددې ترتيب څه وجه ده ؟

جواب : دمیزان لپاره دداسې کلمې ضرورت وو چه کومه اعم افعال وه يعنې ټولو افعالو (کارونو) ته شامله وه کله چې دې حروفو لره دا قسم ترتيب ورکړې شو نو ددېنه کلمه جوړه شوه فعل په معنی دکار سره اوس په دنيا کښي چه څومره کارونه کيږي هغې لره لفظ دفعل شامل دي

۱. فعل سره دټولو اقسامو او ټول هغه اسماء چې دفعل نه مشتق دي او مصدر په دوه قسمه دي ثلاثي او رباعي نه خماسي وجه داده چې فعل دتصرف او دپيوست والې دضمائر و په لحاظ سره داسم نه ثقیل دي لهنا چه کله فعل خماسي الاصل نشي راتلې نو مصدر او مشتقات چې دفعل تابع دي هغوي هم خماسي الاصل نشي راتلای .

خلاصه داچه مقصود پدې حروفو او په دغه ترتیب سره پوره کیدلو، ددې دوجې نه دمیزان لپاره دا حروف په دې ترتیب سره خاص کړې شول.

سوال : دمیزان لپاره دثلاثي وزن ولې انتخاب کړې شو؟

جواب : که میزان رباعي کیدلې نو دثلاثي وزن جوړولو په وخت کې به یو حرف کم کول ضروري وې که خماسي کیدلې نو درباعي وزن جوړولو په وخت کې به یو حرف کمولو ضروري وې دثلاثي وزن جوړولو په وخت به دوه حرفه کمول لازمیږي نو دکم کولو نه زیاتول بهتر دي.

وحرف بر دو قسم است حرف اصلي و حرف زائده . حرف اصلي ان است که

در مقابله فاو عین و لام بود چون هَرَبَ بَر وزن فَعَلَ . و حرف زائد آن است که

در مقابل این حرف نبود چون اَکَرَمَ بَر وزن اَفَعَلَ :

تشریح :

حروف په دوه قسمه دي : ۱- حرف اصلي . ۲- حرف زائده .

حرف اصلي : حرف اصلي هغه دي چه په مجرد اومزید ټولو گردانونو کې راځي یعنې : ماضي، مضارع، اسم فاعل، اسم مفعول، جحد، امر، نهی، اسم ظرف، لکه : ضرب اوس ضاد، را، با، په ټولو گردانونو کې به موجود وي . يَضْرِبُ، هَارِبُ، مَضْرُوبُ، وغیره .

دحرف اصلي حکم : دادې چه دوزن ویستلو په وخت کې ددې حروفو په مقابله کې به فاء عین لام راوړلکه هَرَبَ په وزن د فَعَلَ يَضْرِبُ په وزن د يَفْعُولُ .

حرف زائده : هغه دي چه ددې باب په ټولو گردانونو کې رانشي بلکه چرته موجود وي او چرته موجود نه وي لکه : د يَضْرِبُ (یا) په هَارِبُ کې نشته دضارب (الف) په ضرب کې نشته الخ .

دحرف زائده حکم : دادې چه دوزن ویستلو په وخت کې دې حروفو په مقابله کې به فاء عین لام نه راوړو بلکه په خپل ځای به راځي لکه : يَضْرِبُ په وزن د يَفْعُولُ کې یا هَارِبُ په وزن د فاعِلُ کې الف په خپل ځای باندې راغلې دي .

اول تقسیم دحرف زائده :

حروف زائده په دوه قسمه ده :

۱- چه ماقبل دجنس نه وي . ۲- چه دخپل ماقبل دجنس نه، نه وي .

حکم اول قسم : دادې چه داقسم حرف زائد دحروف هجادهویشته (۲۹) حروفونه کیدلې شي او دوزن دويستلو په وخت کې په میزان کې چه کوم حرف دده دما قبل په مقابله کې راغلې وي هغه به ددې حرف زائد په مقابله کې هم راخي يعنې زائد حرف به دحرف اصلي تابع وي مثلاً جَلَبَیْ په وزن فَعَلَکَ اوله با اصلي ده مقابله کې يې لام دې او دا دويمه بازائده ده په مقابله کې يې هم لام راخي .

حکم دويم قسم : دادې چه داسې قسمه حرف زائد به د سَعَلْتُوَيِيهَا دحرفو نه وي اوپه موزن کې چه به کوم شکل سره حرف زائد وي په وزن کې به هم په هغه شکل سره وي لکه : هَبَارِثْ په وزن د فَاعِلْ .

دويم تقسيم دحرف زائده (۱) :

حروف زائده په درې (۳) قسمه دي : ۱- زائده براي اشتقاق .

۲- زائده براي نقل باب . ۳- زائده براي الحاق .

زائده براي اشتقاق : دپته وايي چه ديوي کلمې نه دبېلې کلمې جوړولو په وخت کې يو حرف زائد کړې شي د هَبَرْتْ ماضي نه د هَبَرْتْ مضارع جوړولو په وخت کې (يا) زياته شوې ده .

زائده براي نقل باب : دپته وايي چه ديوياب نه بل باب دجوړولو په وخت کې يو حرف زيات کړې شي لکه گُزَمَ (مجرد) ، اَکُزَمَ (مزید) جوړولو په وخت کې همزه زياته شوېده .

۱- دحروف زائده دپېژندلو درې طريقې دي : ۱- اشتقاق . ۲- غلبه . ۳- عدم النظير . ۱- اشتقاق : کوم حرف چې په گرهان کې کله وي او کله نه وي لکه ضربا کې الف ضربوا کې واو ضربت کې تاالخ . ۲- غلبه : کوم چې په يو خاص مقام کې زياتيږي لکه تا چې په حالت دوقف کې ها جوړيږي په هغه وخت کې ددې تانه ماقبل کلدې حروف وي لکه : حبة بروزن فعله يا لکه الف نون زائدتان کوم چې دکلمې په آخر کې زياتيږي کله چې ماقبل ددې نه درې حروف وي لکه سلطان بروزن فعلان . ۲- عدم نظير : که مينه چرته ددې کلمې ټول حروف اصل وگنړو او بيا يې وزن وېلسو نو داسې وزن به حاصل شي چې په هرې ژبه کې به داسې بله کلمه نه وي لکه قَبَلْ که ددې ټول حروف اصل خيال کړې شي نو ددې وزن به وي ... فَعَلَلْ چې لغت عربي کې دانشته لهذا معلومه شوه چې نون پکې زائد دې اوس به راخي : فَعَلَلْ داديوي ونې نوم دې .

زائده برای الحاق : دېته وايي چه يوه کلمه دېلې کلمې سره د هموزن کولو په وخت کې يو حرف زيات کړې شي لکه : جَلَبَ د دَخَجَ سره د هموزن کولو په خاطر دويمه (باء) زياته کړې شوه نو جَلَبَ شو .

د اول قسم پيژندل : کوم زائد چه د فعل ماضي معلوم په صيغه واحد مرکز غائب کې نه وي لکه مَرَبْتُ کې (تا) زائده ده کومه چه په مَرَبَ کې نشته .

دويم قسم پيژندل : کوم حرف چه په صيغه واحد مرکز غائب ماضي معلوم مزید کې وي اودهغې ماده په مجرد کې نه وي لکه اَکْزَمَ (مزید) کې همزه د کُزَمَ (مجرد) نه زياته کړې شوې ده .
د دريم قسم پيژندل : ددې څه خاص طريقه نشته ځکه ددې خاص تعلق د سماع سره دې قياس لره پردې کې دخل نشته زوائد اشتقاق اوزوائد نقل باب د معنوي عرض لپاره راوړلې شي اوزوائد الحاق صرف عرض لفظي لپاره راوړلې شي يعنې رعايت د وزن اوسجع الحاق نه صرف د وزن موافقت مقصود وي .

فائده : د صرفيانو په نزد په زوائد کې د زوائد نقل باب اوزوائد الحاق ډير اعتبار وي .

حروف اصلی در ثلاث سه است فاوعین ویک لاوم چون مَرَبَ بروزن فَعَلَ
وحرف اصلی در رباعي چهار است فاوعین ودولام چون دَحَجَ بروزن فَعَلَّ وحرف
اصلي در خماسي پنج است فاوعین وسه لام چون جَحَمَرَش بروزن فَعِلِلَّ :
تشریح :

حروف اصلي په ثلاثي کې درې دي فاء عين لام او په رباعي کې څلور دي فاء عين اودوه لامونه اوخماسي کې پنځه دي فاء عين اودرې لامونه .

سوال : په رباعي اوخماسي کې لام په تکرار سره راوړو فاء عين يې ولې رانه وړل ؟

جواب : زيادت هميشه په آخر کې کيږي اولام چونکې په آخر کې ؤ ددې وجې نه لام يې په تکرار سره راوړو

ثلاثي بردو قسم است ، ثلاثي مجرد وثلاثي مزید فيه ثلاثي مجرد آنست که بر سه حرف اصلي او چیزی زیاده نبود چون مَرَبَ برون فَعَلَ وثلاثي مزید فيه آن است که بر سه حرف اصلي او چیزی زیاده بود چون اَکْرَمَ برون أَفْعَلَ ورباعي نیز بردو قسم است رباعي مجرد ورباعي مزید فيه، رباعي مجرد آن است که بر چار حرف اصلي او چیزی زیاده نبود چون دَحْرَجَ برون فَعَّلَ ورباعي مزید فيه آن است که بر چهار حرف اصلي او چیزی زیاده بود چون تَدَحْرَجَ برون تَفْعَّلَ، خماسي نیز بردو قسم است خماسي مجرد وخماسي مزید فيه . خماسي مجرد آن است که بر پنج حرف اصل او چیزی زیاده نبود چون جَحَرَشَ برون فَعَّلِلَ خماسي مزید فيه آن است که بر پنج حرف اصلي او چیزی زیاده بود چون خَنَدَرِشَ برون فَعَّلِلِلَ :

تشریح :

فائده: د فعل ثلاثي مجرد او مزید دارو مدار د فعل ماضي په صیغه واحد مرکز غائب باندې دې یعنې چه د صیغه واحد مرکز غائب فعل ماضي درې واړه حروف اصلي وي او یو حرف یې هم زانده وي نو ټول گردان ته به ثلاثي وئیل کیږي لکه مَرَبَ که چرته د درې حروف اصلیه نه ماسوی یو حرف زانده وي نو ټول گردان ته به مزید وئیلې کیږي لکه : اَکْرَمَ ځکه چه د زوائد اشتقاق دمجرد او دمزید په مسئله کې دمزید څه اعتبار نشته، رباعي مجرد او مزید واضح والې په ثلاثي مجرد او مزید باندې قیاس کړی^۱

فائده: افعالو کې حروف اصلي او زوائد چه یو ځای شي شپږو (۲) پورې کیدای شي (۱) او په اسمونو کې اوه پورې کیدای شي (۲).

۱۰، تنبيه : یو فعل به هم د شپږو حروفو نه تجاوز نه کوي تائیت، علامات تشبیه علامات جمع وغیره دا غیر معتبر گنلې شويدي پس استخراج جت استخراج جان یستخرج چون پشان کلماتو باندې اعتراض نه واردیږي چه کوم د شپږو حروفو نه زیاتو باندې مشتمل دي
۲۰، پیژندل پکار دې چه او (۷) حروفو نه مراد هغه حروف دي چه ماسوی وي د تاي تائیت نه الف تائیت اورايې نسبت اورايې تصغیر او علامات تشبیه او علامات جمع نه لهذا مستخرج جات، مستخرج جن پشان کلمات چه اتوا او نهو ته رسیدلي دي دوي باندې به اعتراض نه واردیږي .

دفعل ثلاثي مثالونه :

چه يو حرف زائد وي لکه **اَلْكَرَمَ** په وزن د **اَفْعَلَ** چه دوه حروف زائد وي لکه **كُتِبَ** په وزن د **كُتِبَ** چه درې حروف زائد وي لکه **اِسْتَحْجَجَ** په وزن د **اِسْتَفْعَلَ**.

دفعل رباعي مثالونه :

چه يو حرف زائد وي لکه **كَلَّمَ** په وزن د **كَفَعَلَ** چه دوه حروف زائد وي لکه **اِحْرَجَ** په وزن د **اِفْعَلَ**.

داسم جامدثلاثي مثالونه :

چه يو حرف زائد وي لکه **جَمَّازَ** په وزن د **فَعَالَ** چه دوه حروف زائد وي لکه **سُلْطَانَ** په وزن د **فُعْلَانِ** چه درې حروف زائد وي لکه **فُلْسُوذَ** په وزن د **فَعْنُكُوذَ** چه درې حروف اصلي وي اوڅلور زائد وي په اسماء جامد کې ددې مثال تراوسه پورې دنظر نه تير شوې نه دي.

داسم جامدرباعي مثالونه :

چه يو حرف زائد وي لکه : **صَنَدُوذَ** په وزن د **فَعْلُوذَ** چه دوه حروف زائدوي لکه : **عَنْكَبُوذَ** په وزن د **فَعْلُوذَ** چه درې حروف زائدوي لکه **عَبُوذَانَ** په وزن د **فَعْلُوذَانَ**.

داسم جامدخماسي مثالونه :

چه يو حرف زائد وي لکه : **خَنَدَرِيْشَ** په وزن د **فَعْلِكِيْشَ** چه دوه حروف زائد وي لکه **اِصْطَفِيْشَ** په وزن د **فَعْلِكِيْشَ** په معنی دځاڅرې.

داسم جامد مجرد اوزان :

داسم جامد ثلاثي مجردپه اوزانو کې عقلي احتمالات دولس (۱۲)، وو يعنې فاکلمه کې درې حرکات ضمه، فتح، کسره ، باقي سکون دابتدا له وجې محال دي او عين کلمه کې څلور احتمالات دي ضمه، فتح، کسره، سکون، لام کلمه چونکه محال دا عراب دي لهذا ددې دحرکت څه اعتبار نشته نو دفاکلمې درې احتمالاتو لره دعين کلمې څلور احتمالاتو کې ضرب ورکولو سره دولس (۱۲)، احتمالات جوړېږي، مگر استعمال کې صرف لس (۱۰)، احتمالات دي او هغه دادي **فَعْلَ** لکه **فَلَسَ** پيسه، **فَعْلَ** لکه **فَرَسَ** اس، **فَعْلَ** لکه **گَيْفَ** اوځه، **فَعْلَ** لکه **عَمِدَ** **فَعْلَ** لکه (عالم، **فَعْلَ** لکه **عَمِدَ** انگور، **فَعْلَ** لکه **اِبِلَ** اوبښ، **فَعْلَ** لکه **فُللَ** (تال)، **فَعْلَ** لکه **صُرْدَ** کنجکه، **فَعْلَ** لکه

عُنِّي (گردن) دوه احتماله دثقل دوجې نه، نه دي استعمال شوي هغه دادي: **فُعُلْ** په ضمه دفا او کسره دعین سره **فُعُلْ** په کسره دفا اوضمه دعین.

داسم جامد ثلاثي مزید فیه اوزان :

د ثلاثي مزید اسم جامد اوزان عند المحققین غیر محدود دي. صرف امام سیوی صاحب وئيلي دي چه درې سوه اته (۳۰۸) دي.

داسم جامد رباعي مجرد اوزان :

د اسم جامد رباعي مجرد د قیاس په اعتبار سره اته څلوېښت (۴۸) اوزان جوړېږي ځکه چه په فاکلمه کې درې احتمالات دي او دعین کلمه کې څلور احتمالات دي بیا درې لره چه په څلور کې ضرب ورکړې نو د ولس (۱۲) احتمالات جوړېږي. بیا لام اول کې څلور احتمالات دي د ولس (۱۲) له چې په څلور کې ضرب ورکړې نو اته څلوېښت (۴۸) شول لیکن استعمال کې صرف پنځه اوزان دي **فَعْلَلْ** لکه **جَعْفَرُ** (دسري نوم دې) **فَعْلَلْ** لکه **زَيْرُجْ** (ارآش) **فَعْلَلْ** لکه **بُزْنُ** (پنجه دشیر) **فَعْلَلْ** لکه **دِزَهْمُ** (۱) (دچاندی سکه) **فَعْلَلْ** لکه **قَمَطُو** (صندوق).

داسم جامد خماسي مجرد اوزان :

اسم جامد خماسي مجرد کې عقلي احتمالات یو سل دوه نوي (۱۹۲) دي او هغه داچې دلام ثاني احتمالات اړیعه لره چې درباعي مجرد اته څلوېښت (۴۸) احتمالاتو کې ضرب ورکړې نو یو سل دوه نوي (۱۹۲) احتمالات جوړېږي لیکن په استعمال کې صرف څلور احتمالات دي **فَعْلَلَلْ** لکه **سَفَرَجَلْ** (میوه ابهي) **فَعْلَلَلْ** لکه **قُدَّ غَمَلْ** (شترقوي) (۲) **فَعْلَلَلْ** لکه **جَحْمَرَشْ** (پیزدن، زن بد خو، بد خو به پنځه) **فَعْلَلَلْ** لکه **قَزَطَقَبْ** (چیز قلیل، لگ شې).

داسم جامد خماسي مزید فیه اوزان :

د اسم جامد خماسي مزید فیه اوزان پنځه دي **فَعْلَلُولْ** لکه **عَضْرُوطْ** (چرمخکی) **فَعْلَلِيلْ** لکه **حُدَّ غَمِيلْ** (بطل شې) **فَعْلَلُولْ** لکه **قَزَطَبُوشْ** (ناقه بزرگ ومصیبت) **فَعْلَلَلْ** لکه **قَبْعَمَرِي** (بچه شترلاغر) **فَعْلَلِيلْ** لکه **خَنَدَرِيشْ** (زړه شراب، نور اوزان شاذ دي).

۱. د دچاندی سکه ده چې وزن دې د شې یوه و تنه ایک بته پانچ جوړېږي.

۲. د بې ماغه دې چې هغه نه له (۱) پنځه (۱) وېل کیږي.

بدانکه جمله اقسام اسم و فعل از هفت اقسام بیرون نیست، بیت :
 صحیح است و مثال است و مضاعف - لفیف و ناقص و مهموز و اجوف .
 صحیح آن است که مقابله فاوعین و لام اسم یا فعل حرف علت و همزه

تضعیف نبود چون ضَرَبَ ضَرَبَ بَرُوزَن فَعَلٌ و حرف علت سه است : واو، الف، یا
 چون جمع کنی وای شود. مهموز آن است که در وی همزه مقابل فایا عین یا لام
 اسم یا فعل بود آن بر سه قسم است مهموز الفاء، مهموز العین، مهموز اللام مهموز
 الفاء آن است که مقابله فاکلمه اسم یا فعل همزه بود چون اَمْرٌ اَمَرَ بَرُوزَن فَعَلٌ فَعَلٌ
 و مهموز العین آن است که در مقابله عین کلمه اسم یا فعل همزه بود چون سَلٌّ
 سَلٌّ بَرُوزَن فَعَلٌ مهموز اللام آن است که در مقابله لام کلمه اسم یا فعل همزه
 بود چون قَرَأَ قَرَأَ بَرُوزَن فَعَلٌ فَعَلٌ :

تشریح :

قوله اسم و فعل : دلته داسم نه مُراد اسماء متمکنه او دفعل نه مُراد افعال متصرفه دی یعنی
 اسماء متمکنه او افعال متصرفه په اعتبار داقسامو دحروفو سره په اوه (۷) قسمه دی :
 اصول څلور (۴) دي : (۱) صحیح (۲) معتل (۳) مضاعف (۴) مهموز .
 فروع لس (۱۰) دي : ۱- مهموز الفاء . ۲- مهموز العین . ۳- مهموز اللام . ۴- مثال . ۵- اجوف .
 ۶- ناقص . ۷- مضاعف ثلاثی . ۸- مضاعف رباعی . ۹- لفیف مقرون . ۱۰- لفیف مفروق .
سوال : په دې تقسیم کې یې صرف د اصول یا صرف د فروع لحاظ ولې ونکړو اصول سره یې
 بعضی فروع ذکر کړل ؟

جواب : مصنف د اصولو لحاظ خو کړې دې مگر دمعتل فروع یې هم ذکر کړل ځکه دا فروع
 په استعمال کې په مثل د اصول دي لهذا دې ته یې هم د اصولو مرتبه ورکړه
صحیح : هغه کلمه ده چې فا، عین، لام په مقابله کې یې حرف علت، همزه او دوه صحیح
 حروف دیو جنس نه نه وي لکه ضَرَبَ ضَرَبَ بَرُوزَن فَعَلٌ فَعَلٌ .

وجه تسمیه دصحيح : صحيح ته صحيح ځکه وايي چې دصحيح معنی ده تندرست چونکه دا کلمه هم دحرف علت او همزه ديپمارونه سالمه وي لدې وجې نه دپته صحيح وايي . دصحيح دويم نوم سالم هم دې خو صحيح عام وي دسالم نه .

حرف علت : حروف علت درې دي : واو . الف . يا .

مهموز : مهموز هغه کلمې ته وايي چې فا، عين، لام، مقابله کې يې همزه وي . بيا مهموز په درې قسمه دي . ۱- مهموز الفاء . ۲- مهموز العين . ۳- مهموز اللام .

مهموز الفاء : چه په مقابله دفا کلمه کې که اسم وي او که فعل وي، همزه راغلې وي لکه : **أَمَرُ** **أَمَرَ** په وزن د **فَعْلُ فَعَلَّ** .

مهموز العين : چه په مقابله دعين کلمه کې که اسم وي او که فعل وي همزه راغلې وي لکه : **سَأَلَ سَأَلَ** په وزن د **فَعْلُ فَعَلَّ** .

مهموز اللام : چه په مقابله دلام کلمه کې که اسم وي او که فعل وي همزه راغلې وي لکه : **قَرَأَ قَرَأَ** په وزن د **فَعْلُ فَعَلَّ** .

وجه تسمیه دهموز : مهموز ته مهموز ځکه وايي چې دهموز معنی ده همزه ورکړې شوې چونکه پدې کې هم همزه وي ځکه ورته مهموز وايي، دهموز معنی کوز پشته (ملايتي) هم راځي چونکه کومه کلمه کې چې همزه وي هغې لره يې هم کړه کړې وي دې وجې نه ورته مهموز وايي .

ومضاعف آن است که دو حرف اصلي او یک جنس بود مضاعف بر دو قسم است ، مضاعف ثلاثي ، مضاعف رباعي ، مضاعف ثلاثي ان است که در مقابله عين ولام اسم و فعل دو حرف از یک جنس بود چون مَدَّ و مَدَّ بَرَوَزَن فَعْلُ فَعَلَّ که در اصل مَدَّ مَدَّ بود . و مضاعف رباعي آن است که در مقابله فا ولام اول عين ولام ثاني اسم و فعل دو حرف از یک جنس بود چون زَلَزَلَ زَلَزَلَ بَرَوَزَن فَعْلُ فَعَلَّ ؛

تشریح :

قوله مضاعف : دا هغه کلمه ده چې دې کې دوه حروف صحيحه ديو جنس نه دحروف اصليه په مقابله کې راغلې وي

مضاعف په دوه قسمه دې : ۱- مضاعف ثلاثي . ۲- مضاعف رباعي

مضاعف ثلاثي : هغه کلمې ته وايي چې په دې کې دوه حروف صحيحه ديو جنس نه دحروف

اصليه په مقابل کې راغلي وي لکه مَدَّ و مَدَّ په وزن د فَعَّلْ فَعَّلْ چې په اصل کې مَدَّ مَدَّ دې

مضاعف رباعي : هغه کلمې ته وايي چې په دې کې دوه حروف صحيحه ديو جنس نه دحروف

اصليه په مقابل کې وي لکه : زَلَزَلَ زَلَزَلَ په وزن د فَعَّلَ فَعَّلَا .

وجه تسميه : مضاعف ته مضاعف ځکه وايي چې د مضاعف معنی ده دو چنده کړې شوې

چونکه په دې کې هم دوه حروف ديو جنس نه وي لهذا ځکه ورته مضاعف وايي

ومثال آن است که در مقابلۀ فاکلمه اسم یا فعل حرف علت بود چون وَعَدَّ وَعَدَّ

بروزن فَعَّلْ فَعَّلَ . واجوف آن است که در مقابلۀ عين کلمه اسم یا فعل حرف علت

بود چون قَوْلٌ وَقَالَ بروزن فَعَّلْ فَعَّلَ . وناقص آن است که در مقابلۀ لام کلمه اسم یا

فعل حرف علت بود چون رَمَى رَمَى بروزن فَعَّلْ فَعَّلَ . ولفيف آن است که دو حرف

اصلي او حرف علت باشند . ولفيف بر دو قسم است : لفييف مقرون ولفيف مفروق

. لفييف مقرون آن است که در مقابلۀ عين ولام اسم یا فعل حرف علت بود چون

طَيَّوْطَوى بروزن فَعَّلْ فَعَّلَ ولفيف مفروق آن است که در مقابلۀ فاکلام کلمه حرف

علت بود چون وَهَى وَهَى بروزن فَعَّلْ فَعَّلَ :

تشریح :

مثال : چه په مقابلۀ دفاکلمه کې حرف علت وي . بيا مثال په دوه قسمه دې : ۱- مثال واوي .

۲- مثال يايي :

مثال واوي : هغه کلمه ده : چې په مقابلۀ دفاکلمه کې يې واو وي لکه : وَعَدَّ وَعَدَّ په وزن د فَعَّلْ

فَعَّلَ .

مثال يايي : هغه کلمه ده : چې په مقابلۀ دفاکلمه کې يې يا وي لکه : يَسَّرَ يَسَّرَ په وزن فَعَّلْ

فَعَّلَ

وجه تسمیه : مثال ته مثال څکه وایي چې ددې معنی ده هم مثله کیدل (یوشان کیدل) او دا هم دقلت تعلیل په بناء باندې په شان دصحيح وي، ددې وجې نه دپته مثال وایي

سوال : مثال الفی یې ولې رانه وړو حال دادې چې الف هم دحروف علت څخه دې ؟

جواب : الف همیشه لپاره ساکن وي او ابتداء په ساکن باندې محاله ده لهذا څکه یې مثال الفی رانه وړو .

اجوف : هغه کلمه ده چې عین مقابله کې یې حرف علت وي، بیا اجوف په دوه قسمه دې

۱- اجوف واوي . ۲- اجوف یایي .

اجوف واوي : هغه کلمه ده چې د عین په مقابله کې یې واو وي لکه : **قَوْلٌ قَوْلٌ** په وزن د **فَعْلٌ فَعْلٌ** .

اجوف یایي : هغه کلمه ده چې د عین مقابله کې یې یا وي لکه : **بَيْعٌ بَيْعٌ** په وزن **فَعْلٌ فَعْلٌ** .

وجه تسمیه : اجوف ته اجوف څکه وایي چې : د اجوف معنی ده خالي نو ددې کلمې په مینځ (عین) کې حرف علت وي چې هغه په تعلیل سره ساقطیږي یا بدلېږي مطلب دا چې ثابت نه پاتې کیږي . ددې مناسبت په وجه ورته اجوف وایي .

ناقص : هغه کلمه ده چې دلام کلمې په مقابل کې حرف علت راغلې وي . بیا ناقص په دوه قسمه دې : ۱- ناقص واوي . ۲- ناقص یایي .

ناقص واوي : هغه کلمه ده چې دلام کلمې په مقابل کې یې واو وي لکه **دَعَا دَعَا** په وزن د **فَعْلٌ فَعْلٌ** .

ناقص یایي : هغه کلمه ده چې دلام کلمې په مقابله کې یا وي لکه **رَمَى رَمَى** په وزن د **فَعْلٌ فَعْلٌ** .

وجه تسمیه : ناقص ته ناقص څکه وایي چې د ناقص معنی ده نقصان والانو دلته دلام کلمې په مقابله کې حرف علت وي چې تعلیل سره ساقطیږي یا بدلېږي نو په کلمه کې نقصان پیدا کیږي . ددې مناسبت په وجه ورته ناقص وایي .

سوال : د اجوف الفی او ناقص الفی ذکر یې ونه کړو حالانکه دا هم دحروف علت څخه یو حرف دې ؟

جواب : صاحب د دستور المبتداء یوه قاعده لیکلې ده چې الف په افعال متصرفه او اسماء متمکنه کې اصل نه راځي بلکه د واو او یانه به بدل کې راغلې وي ، اجوف او ناقص الفی کیدلې شي لیکن په استعمال کې ملاؤ شوې نه دي

لفيف : هغه کلمه ده چې دوه حروف اصليه دحروف علت څخه پکې راغلي وي بيا لفي ف په دوه قسمه دې : ۱- لفي ف مقرون . ۲- لفي ف مفروق .

لفيف مقرون : هغه کلمه ده چې دعين او لام په مقابلې دوه حرف علت وي لکه **ظَوِي طَوِي** په وزن **دَفْعَلُ فَعَلُ** .

لفيف مفروق : هغه کلمه ده چې دفا او لام مقابلې کې دوه حرف علت وي لکه **وَشِي وَهِي** په وزن **دَفْعَلُ فَعَلُ** .

وجه تسميه : دلبيف معنی ده تاؤ کړې شوې چونکه دې کلمه کې حروف اصليه زيات تر دحروف علت څخه وي گویا دا کلمه په حروف علت کې تاؤ کړې شوې وي .

سوال : دلبيف مقرون دغه مذکوره تعريف په **وَيْلُ يَوْمُ** باندې صادق نه دې حالانکه دا کلمات هم مقرون دي ؟

جواب : دلبيف مقرون دغه مذکوره تعريف اکثري دې کلي نه دې اصل کې تعريف داسې دې چې هر هغه کلمه چې په هغې کې دوه حروف اصليه دحروف علت څخه وي بلا فصل يعنې بغير دڅه فصل نه يعنې دحروف علت په مينځ کې بل حرف نه وي راغلي بيا عامه ده دفا عين په مقابلې کې وي لکه ويل يوم باقي په فعل کې دوه حروف علت فا عين مقابلې کې نه راځي : کذا في شرح الشافيه . يا فا عين لام مقابلې کې لکه يوی په وزن دفعل .

باز اسم بر دو قسم است : اسم جامد ، اسم مصدر : اسم جامد آن است که از

وی چیزی اشتقاق کرده نشود چون : **رَجُلٌ وَفَرَسٌ** واسم مصدر آن است که از وی چیزی اشتقاق کرده شود در آخر معنی فارسي ان دال ونون يا تاوونون باشد چون **الضَّرْبُ زدن وَالْقَتْلُ کشتن** :

تشریح :

داداسم متمکن دریم قسم دې په اعتبار د مشتق او غير مشتق کيدو او په دې کې درې اقوال دي .

اول قول : اسم په دوه قسمه دې : ۱- جامد . ۲- مصدر . ددوي مشتق د فعل تابع کوي

دويم قول : اسم په دوه قسمه دې : ۱- جامد . ۲- مشتق . ددوي مصدر مشتق تابع کوي

دریم قول : اسم په درې قسمه دې : ۱- جامد . ۲- مصدر . ۳- مشتق . عندالمحققين دا قول

اصح دې

اسم جامد : چه نه د فعل لپاره مآخذ وي او هغه پخپله هم دمصدر نه، نه وي جوړ صرف په ذات

دلالت کوي لکه : رَجُلٌ یعنې سړې .

اسم مصدر : چې د فعل لپاره مآخذ وي او صرف په صفت دلالت کوي لکه : مَضْرُوبٌ یعنې وهل .

اسم مشتق : چې جوړ وي دمصدر نه بالواسطه وي او که بلاواسطه وي او په ذات مع الوصف

دلالت کوي لکه مَضْرُوبٌ یعنې وهونکې ، مَضْرُوبٌ یعنې وهلې شوې .

بدانکه عرب از هر مصدر دوازه چیز را اشتقاق میکنند ماضی و مضارع و اسم فاعل و اسم مفعول و جحد و نفي و امر و نهي و اسم زمان و اسم مکان و اسم آله و اسم تفضیل . ماضی زمانه گزشته را گویند . مضارع آینده را گویند اسم فاعل نام کننده کار را گویند اسم مفعول نام کرده شده را گویند، جحد انکار ماضی نفي مستقبل امر فرمودن کاری نهي باز داشتن از کاری ، اسم زمان نام وقت کار کردن . اسم مکان جایی کردن کاری اسم آله آنچه کاری بوی کنند اسم تفضیل نام بهتر کار کننده را گویند :

تشریح :

سوال : مصنف د فعل تعجب ذکر ولې ونکړو ؟

جواب : ۱- هغه فعل غیر متصرف وؤ ځکه یې ذکر نه کړو . ۲- القلیل کالمعدوم دقاعدي موافق فعل تعجب یې په حصر کې رانه وړو . باقی گردان صغیر او کبیر کې د طلباؤ داساتیالپاره لپاره ذکر شوې دي

فائده : دهر مصدر نه ددولس (۱۲) اشیاءو اشتقاق خبره صرف دابتدائي طالبانو دسهولت لپاره ده ورنه حقیق دادې چې دثلاثي مجرد نه اته (۸) څیزونه، درې (۳) فعلونه او پنځه (۵) اسمونه یعنې ماضی، مضارع، امر، اسم فاعل، اسم مفعول، اسم ظرف، اسم آله، اسم تفضیل، او دغیر ثلاثي مجرد نه شپږ (۶) څیزونه درې (۳) فعلونه او درې اسمونه یعنې ماضی، مضارع، امر، اسم فاعل، اسم مفعول، اسم ظرف اشتقاق کیږي

باب اول صرف صغیر ثلاثی مجرد صحیح از باب فَعَلَ یَفْعَلُ چُونِ الضَّرْبُ زدن الخ :

قوله باب : دباب لغوي معنی ده دروازه ، اصطلاحی معنی یی ده گروه دالفاظو خرنگه چه په دنیا کې په یو خاص گروه باندې چې خپل مینځ کې یې تعلق وي د خاندان او قوم اطلاق کیږي دغه شان په علم الصرف کې هم هغه کلمات چې دیو مأخذنه مشتق وي او لفظي او معنوي مناسبت په کې موجود وي نو د باب اطلاق پرې کیږي .

قوله اول : په ثلاثی مجرد کې اولیت دیو باب خاصه نه ده بلکه کوم باب چه په صحیح کې ډیر مستعمل دې هغه ته باب اول وایي کوم چې په مثال کې ډیر مستعمل وؤ هغې ته هلته کې باب اول ویلې شو .

قوله صرف : په معنی د گردان سره .

قوله صغیر : دا هغه دې چې یوه صیغه پکې دمعلوم وي بله دمجهول .

سوال : تا او وئیل چې صغیر هغه دې چې یو صیغه په کې دمعلوم وي بله دمجهول نو مصدر یې ولې دوه (۲) ځله ذکر کړې دې ؟

جواب : مصدر یې دوه ځله ذکر کړو ، دې طرف ته اشاره ده چې مصدر هم معلوم او مجهول وي ، د اولني ضَرْباً معنی ده وهل د دویم مصدر ضَرْباً ده وهلې کیدل .

سوال : د ضَارِبٌ نه مخکې فَهُوَ د مَضْرُوبٌ نه مخکې فَذَاكَ او د الْآمُرُ نه بعد مِنْهُ وغیره ولې راوړلې شو ؟

جواب : دمعنوي ربط په خاطر گویا ویکونکې دا خبر ورکوي چې دې سړي وهل وکړه او وهل کوي پس هغه وهونکې دې او ووهلې شو وهلې کیږي یابه ووهلې شي پس هغه ووهلې شو ، صیغه دامر ددې باب اِضْرِبْ راځي او نهی لَا تُضْرِبْ راځي لفظ د مِنْهُ چونکه په امر کې راغلې دې لهذا دطالب علم په فهم باندې داعتماد په خاطر د زیادت وضاحت ضرورت نشته

سوال : داسم فاعل نه وړاندې فَهُوَ او داسم مفعول نه وړاندې فَذَاكَ یې ولې راوړو عکس به یې کېږي وې ؟

جواب : ذاك اسم اشاره ده بعيد ته او مفعول دفعل نه په نسبت سره فاعل ته بعيد وي لهذا

ددې مناسبت په وجه يې **فَدَاكَ** اسم مفعول سره او **هُوَ** د اسم فاعل سره راوړل
فانده : د اسماء مشتقه يعنې اسم فاعل او اسم مفعول وغيرهما ټولې قياسي صيغې شپږ
 دي درې دمذکر درې دمؤنث لپاره پدې کې به په غائب مخاطب متکلم باندې دلاس نه وي
 ځکه چې صيغه دصفت په ذات مبهمه دلالت کوي او غائب وغيره په ذات معين دلالت کوي .
 باقي دمکسر او تصغير صيغې موقوف دې په سماع باندې ، ددې لپاره څه قاعده نشته .
فانده : په اسم ظرف او اسم آلې کې تذکیر او تانيث نه وي ځکه ځای او وخت او آله مذکر
 مؤنث نه وي .

فانده : دتعليل په لحاظ سره فعل اصل دې او مصدر دفعل فرع ده ، او داشتقاق په لحاظ
 سره مصدر اصل دې او فعل يې فرع ده .

دقوانين دوييلو نه وړاندې دخو فوائدو وپيژندل ضروري دي .
اوله فانده : لفظ قانون غيرعربي لفظ دې ، په لغت کې قانون مسطر الكتاب (۱) ته وايي
 يعنې (پيمانه) هغه آله چې کرځې پرې سيده شي ، او په اصطلاح کې دقانون معنى ده ((**قَاعِدٌ كَرِيْمَةٌ**
مُنْكَبِقَةٌ عَلَى جَمِيعِ جُزْئِيَّاتِ مَوْضُوعِهَا)) يعنې هغه قاعده کليه چې کومه دخپلې موضوع په ټولو
 جزئياتو باندې هرځای کې صادق شي لکه څرنگه چې دنحوى قاعده ده دفاعل مرفوع کيدل
 يعنې هرچرته چې فاعل وي مرفوع به وي .

دويمه فانده : کله چې هم دقانون نوم اخستل کيږي نو دهغه اتفاقي مثال سره به اخستل کيږي
 يعنې کوم چې هم اتفاقي مثال دې هغه ددې قانون نوم دې .

درېمه فانده : حکم (۲) په دوه قسمه دې ۱- وجوبي ۲- جوازي .

حکم وجوبي : هغه دې چې صرف په يوه طريقه پرې عمل کيږي

حکم جوازي : هغه دې چې په مختلفو طريقو سره پرې عمل کيدلې شي

څلورمه فانده : شرط (۳) په دوه قسمه دې ۱- وجودي ۲- عدمي

وجودي : هغه شرط دې چې وجود يې ضروري وي

۱. منست لغوي او اصطلاحي معنى کې ددې چې څرنگه مسطر (پيمانه) سره کرځې کېږي دلونه محفوظيږي همدارنگې انسان هم
 دقانون په ذريعه دصيغې دغلطۍ نه محفوظيږي .

۲. هر شى مرتب على الشى

۳. شرط مايتوقف عليه وجود الشى .

عدمي : هغه شرط دې چې وجود يې ضرورت وي .

بیا هریو له وجودي او عدمي نه په دوه قسمه دې :

۱- وجودي کامل . ۲- وجودي ناقص . ۳- عدمي کامل . ۴- عدمي ناقص .

وجودي کامل : هغه دې چې فقط د یو شرط موجود کیدلو سره حکم د قانون جاري کیږي .

وجودي ناقص : چې فقط د یو شرط په موجودیدلو سره حکم د قانون نه جاري کیږي .

عدمي کامل : هغه دې چې فقط د یو شرط نه موجود کیدلو سره حکم د قانون جاري کیږي .

عدمي ناقص : چه دخو شرائطو نه موجودیدلو نه پس حکم د قانون جاري کیږي .

پنځمه فائده : د مثال دوه قسمه دي : ۱- احترازي . ۲- اتفاقي .

احترازي مثال : هغه دې چې شرط پکې موجود نه وي .

اتفاقي مثال : هغه دې چې شرط پکې موجود وي .

۱- قانون : اجتماع دو علامت تانیث در فعل مطلقاً ممنوع است در اسم

وقتیکه ازیک جنس باشد :

ددې قانون نوم دې د **مَرَبُون** اولنې قانون ، ددې لپاره یو حکم دې د فعل لپاره یو شرط دې او

د اسم لپاره دوه شرطونه دي .

حکم : دادې چې په دوه علامو د تانیث کې د یو حذف کول واجب دي .

د فعل شرط : دادې چې دوه علامې د تانیث (۱) په کې جمع وي مطلقاً احترازي مثال **مَرَبُون**

دلته یوه علامه د تانیث ده اتفاقي مثال : **مَرَبُون** یوه علامه د تانیث به حذف شي او **مَرَبُون** ونیل

واجب دي .

د اسم اول شرط : دادې چې دوه علامې د تانیث جمع وي احترازي مثال : **مَرَبُون** دلته کې یوه

علامه د تانیث ده

۱۰. علامات دتانیث په نزد دصرفیاتو اته (۸) دي خلور په اسم کې او خلور په فعل کې : په اسم کې خلور فادي : ۱- الف مقصوره

زائده : لکه حبلی . ۲- الف ممدوده زائده لکه حمراء . ۳- تامتحرکه لکه ضاربة . تاء مقدره لکه ارض چه اصل کې ارضه دې . شافیه .

په فعل کې خلور فادي : ۱- تاء ساکنه لکه ضربت . ۲- نون مفتوحه لکه ضربین . ۳- تاء متحرکه لکه ضربت . ۴- یا ساکنه لکه

تضربین . سوال : دوه علامت دتانیث کې تا حذف شوه نون ولې حذف نه شو . جواب : که نون حذف شوي وي نو التباس به راغلي

وي وواحده مونث سره . فائده : دمعرف تائي تانیث دالف او تا په خاي کې ساقطیږي دپاره ددې چې په یوشي کې اجتماع دعلامتینو

دتانیث راوشي لکه دضاربة تا په ضاربات کې ساقطه شوه .

داسم دویم شرط : دادې چې دوه علامې دتانیث دیوجنس نه وي احترازي مثال : **هُزْبَيَاتٌ** دلته یابدل دالف نه ده اودتادجنس نه نه ده اتفاقي مثال : **هُزْبَاتٌ** نه **هُزَابَاتٌ** ونیل واجب دي .

سوال : اثننا عشره کې دتانیث دوه علامې دي جنس یې هم یو دي حکماً هم یوه کلمه ده قانون پکې ولې جاري نه شو ؟

جواب : اثننا اصل کې اثنیا وؤ حقیقت کې یاده عارضي طور باندې تا جوړه شوې ده او دعارضي شي څه اعتبار نه وي .

۲- قانون : اجتماع اربع حرکات متواليات دریک کلمه وحکم وی ممنوع است :

ددې قانون نوم دې **دَهْرَبْنِ** دویم قانون : ددې لپاره یو حکم دې درې شرطه دي :
حکم : دادې چې دیو حرکت حذف کول واجب دي .

اول شرط : دادې چې څلور حرکات وي احترازي مثال : **هَرْبٌ** دلته درې حرکات دي .

دویم شرط : دادې چې پرله پسې وي یعنې مینځ کې ساکن نه وي احترازي مثال **تَدَحْرَجٌ** دلته حابه مینځ کې ساکنه ده .

دویم شرط : دادې چې څلور حرکات په یوه کلمه کي وي برابره خبره ده که حقیقه (۱) یوه کلمه وي او که حکماً وي احترازي مثال **هَرْبَلٌ** . دانه حقیقه یوه کلمه ده نه حکماً . اتفاقي مثال چې حقیقه یوه کلمه وي **دَحْرَجٌ** و **دَحْرَجٌ** ونیل واجب دي دحکماً مثال **هَرْبَنْ** نه **هَرْبُنْ** ونیل واجب دي .

اعتراض : هَرْبَةٌ کې ټول شرائط موجود دي بیا هم حکم دقانون پکې جاري نه دې ؟

جواب : په هَرْبَةٌ کې دتا حرکت عارضي دې ځکه په حالت دوقف کې هاساکنه ترېنه جوړېږي .

اعتراض : هَلْبَطٌ (گوسفند) هَلْبَةٌ (شیر خفته) قانون ولې جاري نه شو ؟

جواب : دا اصل کې **هَلْبَطٌ** او **هَلْبَطٌ** وو الف ساکنه چې مینځ کې وؤ دتخفيف له وجې نه حذف شوې دي

۱. کلمه په دوه قسمه ده : حقيقي او حکمي : کلمه حقيقي هغه ده چې واضع دیومعنی دپاره وضع کړې وي لکه دحرج . کلمه حکمي هغه ده چې واضع دیومعنی دپاره وضع کړې نه وي بلکه هره یوه کلمه یې جذا جذا معنی دپاره وضع کړې وي لیکن دعغوي خپل مینځ کې دومره سخت اتصال وي چې هغه حکماً یوه کلمه یادېږي هېڅ کله هم نه جذا کېږي لکه هَرْبَنْ چې هَرْبٌ فعل انونون فاعل دي . فعل فاعل مینځ کې اتصال شدید دي .

۳- قانون : هر واوې که واقع شود در اخر اسم غير متمکن ما قبلش مضموم آن را حذف و ما قبلش را ساکن مي کنند وجوبا مگر واو هُو :

ددې قانون نوم دې قانون د مَرَبْتُمُ او اَنْتُمْ . ددې يو حکم دې او شپږ شرطونه دي
حکم : حکم يې دادې چې واو به حذفېږي او ما قبل به ساکن کول واجب وي
اول شرط : دادې چې واو وي، احترازي مثال : حَيُّ دلته يا ده .

دويم شرط : دادې چې واو يې په اخر کې وي احترازي مثال : اَنْزَلْتُمُوهُ .

درېم شرط : دادې چې داسم په آخر کې وي احترازي مثال يَدْعُو دلته دفعل په آخر کې دې .

څلورم شرط : دادې چې اسم به غير متمکن (۲) وي، احترازي مثال : اَذَلُّو دا اسم متمکن دې .

پنځم شرط : دادې چې دواو نه ما قبل مضموم وي احترازي مثال : مَرَبْتُو .

شپږم شرط : دادې چې دغه کلمه د صالح بڼه نه وي . احترازي مثال : هُو . داد صالح بڼه نه کلمه ده ، صالح بڼه داسم او فعل داده چې په وخت د وضع کې کم از کم به درې حروف وي اتفاقي مثال : مَرَبْتُو اَنْتُمْ اې مَرَبْتُمُ اَنْتُمْ وئيل واجب دي .

۴- قانون : در هر ماضي مجهول حروف متحرکه را حرکت ضمه و ما قبل آخر را کسره باقي را بر حال خود مي دارند وجوباً :

ددې قانون نوم دې قانون دماضي مجهول : دې لپاره يو حکم دې او يو شرط دې :

حکم : يې دادې چې حروف متحرکه لره به ضمه ورکړې ما قبل اخر به مکسور کړې او باقي په خپل حالت پريښودل واجب دي .

شرط : يې دادې چې دماضي معلوم نه دماضي مجهول جوړولو اراده وي . احترازي مثال مَرَبْتُو کله چې دماضي مجهول جوړولو اراده نه وي اتفاقي مثال مَرَبْتُو اَخَذُوْا دې به مَرَبْتُو ، اَخَذُوْا وایي

نوت : دا قانون دتولو بابونو لپاره دې .

۵- قانون : در هر مضارع مجهول بر حرف اول ضمه و ماقبل آخر را فتحه

خواندان واجب است :

ددې قانون نوم دې دمضارع مجهول قانون دې لپاره یو حکم دې او یو شرط دې

حکم : یې دادې چې اول حرف باندې ضمه او ماقبل آخر باندې وئیل واجب دي

شرط : یې دادې چې دمضارع معلوم نه دمضارع مجهول جوړولو اراده وي احترازي مثال

يَضْرِبُ دا هله چې دمضارع مجهول جوړولو اراده نه وي اتفاقي مثال د يَضْرِبُ نه يَضْرَبُ د يَغْلُمُ نه

يَغْلُمُ د يُكْرِمُ نه يَكْرُمُ وئیل واجب دي

۶- قانون : در هر اسم فاعل ثلاثي مجرد غالباً بوزن فاعل مي آید و از غير

ثلاثي مجرد بوزن فعل مضارع معلوم آن باب مي آید باوردن ميم مضموم

بجائی حرف اتين و کسره دادن ماقبل آخر را اگر نباشد تنوين تمکن در آخرش

در آرند وجوباً :

ددې قانون نوم دې داسم فاعل قانون ددې دوه حکمونه دي دهر حکم لپاره یو یو شرط دې

اول حکم : یې دادې چې اسم فاعل (۱) په وزن د فاعل باندې غالباً وئیل واجب دي :

شرط : یې دادې چې دثلاثي مجرد باب وي احترازي مثال يَكْرِمُ يَدْخُرُ اتفاقي مثال يَضْرِبُ

نه مَكَرِبُ وئیل واجب دي

دويم حکم : یې دادې چې اسم فاعل به هم ددغه باب د فاعل مضارع معلوم په وزن وئیل واجب

وي لږه غوندې تبدیلی به په کې کولې شي او هغه دا چې د حرف مضارعت په ځای به ميم

مضمومه او ماقبل آخر لږه به کسره او آخر کې به تنوين تمکن چې علامه داسم دې راوړي

شرط : یې دادې چې باب دثلاثي مجرد نه وي احترازي مثال يَضْرِبُ اتفاقي مثال : يَضْرَبُ ،

يَدْخُرُ نه مَدْخُرُ او مَضْرَبُ وئیل واجب دي

۱- اسم فاعل دثلاثي مجرد نه اکثر د فاعل په وزن راځي کله نا کله د غیر فاعل په وزن هم راځي کله چې مقصد بمبالغه وي لکه عَلِمَ يَغْلُمُ له عَلِمَ راځي دا صفت مشبه نه ده بلکه اسم فاعل دې بمبالغه معنی ورکوي ځکه دا باب متعدي دې او صفت مشبه د لازمي باب نه راځي

۷- قانون هر مده زائده که واقع شود در مکبر بدوم جا وقت بنا کردن جمع اقصی و تصغیر آن را باوا و مفتوحه بدل کنند وجوبا.

ددې قانون نوم دې دمده زائده قانون : ددې پیژندلو لپاره یوه مقدمه ضروري ده ، مقدمه کې درې فاندې دي :

اوله فائده : واو وایي چې مانه دې مخکې ضمه وي .

دویمه فائده : یا وایي چې مانه دې مخکې کسره وي .

دریمه فائده : الف وایي چې مانه دې مخکې فتحه وي .

ددې درې واړه حروفونه کله په مده سره کله په حرف لین سره کله علت تام سره تعبیر کولې شي .
مده : به ورته په هغه وخت کې وئیلې شي چې کله حروف ساکن وي او دما قبل حرکت موافق

وي لکه **اَوْثِنًا** .

لین : به ورته هغه وخت وئیلې شي چې کله دا حرف ساکن وي او دما قبل حرکت یې موافق نه وي لکه : **خَوْفٌ ، سَيْفٌ** . علت تام دې حروفو ته په هر حالت کې وئیل کېږي برابره خبره ده که ساکن وي او که متحرک دما قبل حرکت موافق وي او که مخالف وي .

دویمه فائده : جمع اقصی هغه مکسره ده چې بله جمع ترې نه جوړېږي دې ته منتهی الجموع او جمع هم وایي لکه **اَقْوَالٌ** چې دا جمع مکسره ده د **قَوْلٌ** بیاد دې جمع **اَقَاوِيلٌ** راځي . د جمع اقصی دیناء طریقه داده چې اولنې دوه حروف به مفتوح کړې دریم ځای کې به الف چې علامت د اقصی دې ، راوړې او که چیرته الف نه بعد دوه حرفه وي نو اول حرف به مکسور کړې او دویم به په خپل حالت پریږدي ځکه دامحل د اعراب دې لکه : **مَضْرُوبٌ (۱)** نه **مَضَارِبٌ** . که چیرته الف اقصی نه بعد درې حروف وي نو اول حرف به مکسور وي دویم ساکن او دریم به په خپل حالت باندې وي لکه : **مَضْرُوبٌ (۲)** نه **مَضَارِبٌ** . د جمع اقصی اوزان دادي : **مَقَاعِلٌ ، اَقَاعِلٌ ، اَقَاعِلٌ ، قَوَاعِلٌ** .

۱- مضروب چه کله دېنه جمع اقصی جوړوي نو اولني دوه حروفو ته به فتحه ورکړې يعنې ميم او ضاده نو مضرب به شي بيا دريم ځاي کې الف علامت د جمع اقصی به راوړي نو **مَضْرُوبٌ** به شي الف نه پس دوه حرفه دي لهذا اول لره به کسره ورکړې شي مضارب به شي .

۲- مضروب کله چې ددې جمع اقصی جوړوي نو اول ددې حروف ته به فتحه يعنې ميم او ضاده ته بيا به دريم ځاي کې الف علامت د جمع اقصی راوړو نو مضارب به شي دالف نه پس درې حروف دي نو اول (ر) به مکسور دويم (واو) به ساکن . بيا دميمعاد دقانون مطابق به مضارب وایو .

دویمه فائده : تصغیر وایي هغه کلمې ته چې په هغې کې تبدیلی اوشي لپاره د حصول د معنی مجبت، قلت، حقارت او شفقت وغیره لکه : **قُرَيْشٌ**، **رَجُلٌ**، **هَوَیْرُوثٌ**، **بُنْفِیٌّ**.

د تصغیر د صیغې جوړولو طریقه داده چې اول حرف باندې ضمه دویم باندې فتحه او په دریم ځای کې یا خو علامه د تصغیر راوړې که دیا نه پس یو حرف وي نو په خپل حالت باندې په پاتې شي لکه : **رَجُلٌ** نه **رَجُلٌ** که یا نه پس دوه حروفه وي نو اول به مکسور دویم به په خپل حالت پاتې شي لکه **مَضْرُوبٌ** نه **مَضْرُوبٌ** دیا نه پس درې حرف وي نو اول به مکسور دویم ساکن دریم به په خپل حالت باندې پاتې شي لکه : **مَضْرُوبٌ** (۱) نه **مَضْرُوبٌ**.

که چرته څه مانع موجود وي نو بیا به ددې خلاف واقع کیږي لکه **هَرَبٌ** نه **هَرَبٌ** دې لپاره یو حکم دې او پنځه شرطونه دي .

حکم : دادې چې مده به د واو مفتوحه سره بدلول واجب وي .

اول شرط : دادې چې مده وي احترازي مثال : **قَوْلٌ یَنْبَغُ** .

دویم شرط : دادې چې مده هم زائد وي احترازي مثال : **بَابٌ یُؤْتِی بَؤْشٌ** دا اصلي ده .

دریم شرط : دادې چې مکبر یعنی اسم کې وي احترازي مثال : **هَبَارَتٌ** .

څلورم شرط : دادې چې مده په دویم ځای کې وي احترازي مثال : **هَرَبٌ**، **مَضْرُوبٌ**، **هَرَبٌ** .

پنځم شرط : دادې چې د جمع اقصی او د تصغیر د جوړولو اراده وي، احترازي مثال **هَبَارَتٌ** .

هَبَارَتٌ : اتفاقي مثال : دالف مده د **هَبَارَتٌ** نه **هَوَیْرُوثٌ** او **هَوَیْرُوثٌ** دیا مده مثال د **هَوَیْرُوثٌ** نه **هَوَیْرُوثٌ** .

هَوَیْرُوثٌ : د واو (۲) مده مثال د **هَوَیْرُوثٌ** نه **هَوَیْرُوثٌ** او **هَوَیْرُوثٌ** .

سوال : الف او یا خو په واو سره بدلیدې شي لیکن واو په واو سره څرنگه بدلیږي ؟ (۳)

۱. **هَوَیْرُوثٌ** چې کله دېنه تصغیر جوړوو نو حرف اول (میم) باندې به ضمه دویم (ضاد) باندې به فتحه دریم ځای کې (یا) ساکنه یانه پس دوه حروف دي اول (ا) به مکسور دویمه (با) به په خپل حالت باندې پرېږدي نو **هَوَیْرُوثٌ** به شي .

۲. **هَبَارَتٌ** چې کله دېنه جوړوو نو حرف اول (میم) باندې ضمه دویم (ضاد) باندې فتحه دریم ځای کې یا ساکنه علامت تصغیر به وایو نو **هَبَارَتٌ** به شي بیا یانه پس حرف (ا) باندې کسره بیا په قانون د میعاد باندې به **هَوَیْرُوثٌ** به شي .

۳. اتحاد الصف والاوتیلی دي چې په واو کې دا خبره شرط نه ده چې مده دې وي بلکه هام دې لکه : **هَوَیْرُوثٌ** **قَوْلٌ لُؤْزٌ** نه **قَوْلٌ لُؤْزٌ** .

جواب : تبدیلی په دوه قسمه ده یو په ذات کې بل په وصف کې ، ذات کې تبدیلی دپته وایی چې یو حرف په بل حرف سره بدل شي لکه الف مده او یایی مده په او مفتوحه سره بدلول وصف کې تبدیلی دپته وایی چې حرف د یو حالت نه بل حالت ته بدل شي لکه د واو مده سکون په فتحه سره .

۸- قانون هر اسم مفعول از ثلاثي مجرد برون مفعول می آید و از غیر ثلاثي مجرد برون فعل مضارع مجهول می آید با آوردن میم مضمومه بجای حرف آتین تنوین تمکن در آخرش در آرند و جویا :

ددې قانون نوم دې د اسم مفعول قانون . دې لپاره دوه حکمه دي هر حکم لپاره یو یو شرط دي .
اول حکم : دادي چې اسم مفعول به په وزن د مفعول باندې راځي و جویا .

شرط : یې دادي چې باب د ثلاثي مجرد وي احترازي مثال یُکْرِمُ اتفاقي مثال یُضْرِبُ نه مَضْرُوبُ .

دویم حکم : یې دادي چې اسم مفعول د دغه باب د فعل مضارع مجهول په وزن باندې ونیل واجب دي خو معمولي غوندې تبدیلی سره د حرف اتین په ځای به میم مضمومه او آخر کې به تنوین راوړي .

شرط : یې دادي چې د ثلاثي مجرد باب نه وي احترازي مثال : یُضْرِبُ اتفاقي مثال یُکْرِمُ نه مَکْرُمُ یَدْخَرُجُ نه مُدْخَرُجُ .

۹- قانون : هرون تنوین وقت دخول الف لام و اضافت ونون تشنيه و جمع در وقت اضافت حذف کرده شود و جویا .

ددې قانون نوم دې نون د تنوین او تشنيه او جمع قانون . ددې لپاره یو حکم دي او درې کامل شرطونه دي

حکم : یې دادي چې نون د تنوین اونون د تشنيه اونون د جمع حذف کول واجب دي .

اول شرط : یې دادي چې د کلمې په آخر کې نون د تنوین وي ، دهغې په اول کې به الف لام

داخل وي احترازي مثال حَنْدُ اتفاقي اَلْحَنْدُ

دویم شرط : یې دادي چې د کومې کلمې په آخر کې تنوین وي او دهغې اضافت بلې کلمې ته شوې وي احترازي مثال هَلَامُ اتفاقي مثال هَلَامُ زَيْدٌ دنون تشنيه اونون جمع شرط دادي چې په

کرمه کلمه کې نون تشبیه اونون جمع وي دهغې اضافت بلې کلمې ته شوې وي احترازي مثال
 مَآرِبَانِ مَآرِبُونِ اتفاقي مثال مَآرِبَايِدِ مَآرِبُوَزِيْدِ .

۱۰- قانون : هرنون (۱) تنوین که ماقبلش مفتوح است در حالت وقف آن را
 بالف بدل کردن کثیر وساقط کردن قلیل است واگر ماقبلش مضموم یا
 مکسور است در حالت وقف آن را بحرف علت بدل کردن قلیل وساقط کردن
 کثیر است .

ددې قانون نوم دې دنون تنوین قانون . ددې لپاره دوه حکمه دي دهر حکم لپاره درې شرطونه
 دي :

اول حکم : نون دتنوین په الف سره بدللول اکثر دي او ساقطول کم دي .

اول شرط : دادې چه نون تنوین وي احترازي مثال مَآرِبَانِ دانون تشبیه دي .

دویم شرط : دادې چه نون تنوین نه ماقبل مفتوح وي احترازي مثال غَفُوْرٌ اِلٰی جَنِّیْ دلته ماقبل
 مضموم او مکسور دې .

دویم شرط : دادې چه حالت دوقف وي احترازي مثال حَکِيْمًا اَلَّذِيْ داحالت دوقف نه دې
 اتفاقي مثال حَکِيْمًا حَکِيْمًا وئیل کثیر دي او حَکِيْمٌ وئیل قلیل دي .

دویم حکم : دادې چه نون دتنوین په حرف علت سره بدللول قلیل دي او ساقطول کثیر دي .

اول شرط : دادې چه نون تنوین واو احترازي مثال مَآرِبَانِ داتشبیه ده .

دویم شرط : دادې چه دنون تنوین ماقبل مضموم وي یا مکسور وي احترازي مثال حَکِيْمًا .

دویم شرط : دادې چه حالت دوقف وي احترازي مثال قَدِيْمٌ اَلَّذِيْ داحالت دوقف نه دې اتفاق
 مثال غَفُوْرٌ اِلٰی جَنِّیْ غَفُوْرٌ اِلٰی جَنِّیْ وئیل قلیل او غَفُوْرٌ اِلٰی جَنِّیْ وئیل کثیر دي .

۱۱- قانون : هرنون خفیفه ماقبل او مضموم یا مکسور باشد در حالت وقف

بیفتد و محذوف باز آید وجوبا وگرنه بالف مبدل شود :

ددې قانون نوم دې دنون خفیفه قانون دې لپاره دوه حکمه دي هر حکم لپاره دوه شرطونه دي

۱۰، که چیرته دکلمې په آخر کې تاء، تانیث خلاص اسم زائده وي نو په حالت دوقف کې دا په هاسره بدللول واجب دي لکه : وَخْتُهُ
 مُشَلَّه وئیل واجب دي . نوادر فیوض . صرف بهتوال انجاء .

اول حکم : دادې چې نون خفیفه به ساقط شي او کوم حرف چه حذف شوې وي دهغه واپس

راوړل به واجب وي .

اول شرط : دنون خفیفه ماقبل به مضموم وي یا مکسور وي احترازي مثال **إِضْرِبْ** دلته مفتوح دي .

دویم شرط : دادې چې حالت دوقف وي احترازي مثال **إِضْرِبْ بَكْرًا** دلته وقف د **بَكْرًا** په را دې اتفاقي مثال **إِضْرِبْ** نون خفیفه به حذف شي او محذوف (۱) شده حرف به واپس راشي **إِضْرِبْ** و نیل واجب دي .

دویم حکم : دادې چې نون خفیفه الف سره بدلول جایز دي :

اول شرط : دادې چې دنون خفیفه ماقبل مفتوح وي احترازي مثال **إِضْرِبْ** دلته مفتوح نه دي .

دویم شرط : دادې چه حالت دوقف وي . احترازي مثال **إِضْرِبْ الْقَوْمَ** . اتفاقي مثال د **إِضْرِبْ** نه **إِضْرِبًا** و نیل د **إِذَا** و نیل . نون خفیفه چې ماقبل ئې مفتوح وي په الف سره بدلول غیر فصیح دي مصنف ارشاد دمبتدي رعایت ساتلې او په غیر فصیح لغت ئې اکتفا کړې ده .

والله اعلم بالصواب .

۱۲- قانون : هرنون اعرابي وقت دخول جواز م و نواصب و لحوق نون ثقیله و نون

خفیفه و بنا کردن امر حاضر معلوم حذف کرده شود و جوبا .

ددې قانون نوم دې دنون (۲) اعرابي قانون نون اعرابي هغه دې چې دفعل مضارع په آخر کې دضمه په عوض کې راشي . دې لپاره یو حکم دې او پنځه شرطونه دي کامل .

حکم : یې دادې چې نون اعرابي حذف کول واجب دي .

(۱) نون خفیفه دضمې او کسري نه بعد په حالت دوقف کې ساقطیږي او حرف ساکن (واو یا) چې کوم داجتماع ساکنین له وجې حذف شوې وړ دحذف دحالت دزائل کیږو په وجه به دوباره راشي په دې وخت کې اگر چه دموقوف علیه او غیر موقوف علیه په مینځ کې به التباس راځي خو په قرنیې سره به زاتلیږي . بهترال . نوادر . فیوض . انجاد .

۲۱. دفعل مضارع په څوارلس صیغو کې چې په کوم کې نون اعرابي راځي هغه دادې : ۱- تشیبه مذکر غائبین ۲۰- جمع مذکر غائبین ۳- تشیبه مؤنث غائبین ۴- تشیبه مذکر مخاطبین ۵- جمع مذکر مخاطبین ۶- واحده مؤنثه مخاطبه ۷- تشیبه مؤنث مخاطبتین . فائده . فعل مضارع کې دنون زائده درې قسمه دي : ۱- نون اعرابي چې صرف په اوه صیغو کې وي ۲- نون ضمیري چې صرف په دوه صیغو کې وي . جمع مؤنث غائبات . جمع مؤنث مخاطبات ۳- نون تاکیدی چې دتولوصیغوپه آخر کې پېوسته کیږي .

اول شرط : دادې چې په کومه کلمه کې نون اعرابي وي په هغې به دحروف جوازم نه یو حرف داخل وي . احترازي مثالي : یَضْرِبَانِ یَضْرِبُونَ . اتفاقي مثال : کَمْ یَضْرِبَا کَمْ یَضْرِبُوا .

دویم شرط : دادې چې په کومه کلمه کې نون اعرابي وي په هغې باندې دحروف نواصب نه یو حرف داخل وي . احترازي مثال : یَضْرِبَانِ یَضْرِبُونَ . اتفاقي مثال : کُنْ یَضْرِبَا کُنْ یَضْرِبُوا .

دویم شرط : دادې چې په کومه کلمه کې چې نون اعرابي وي دهغې په اخر کې به نون ثقیله (۱) پېوسته وي . احترازي مثال : یَضْرِبَانِ یَضْرِبُونَ . اتفاقي مثال : لَیَضْرِبَنَّ لَتَضْرِبَنَّ .

خلووم شرط : دادې چې په کومه کلمه کې نون اعرابي وي دهغې نه امر حاضر جوړشي ، احترازي مثال : تَضْرِبَانِ تَضْرِبُونَ . اتفاقي مثال : اِضْرِبَا اِضْرِبُوا .

۱۳- قانون : هونون ساکن و تنوین را در حرف یرملون ادغام می کنند وجوبا و نون متحرک را جوازا بشرطیکه در یک کلمه نباشد در حروف یمون بغنه و در بغیر غنه :

ددې قانون نوم دې د یَزْمَلُونَ قانون : دې لپاره دوه حکمونه دي : هر حکم لپاره دوه شرطونه دي (د یرملون حروف شپږ دي : ی ، ر ، م ، ل ، و ، ن) .

اول حکم : دادې چې نون ساکن او تنوین د مابعد جنس سره بدلول او جنس په جنس کې مدغم کول واجب دي .

اول شرط : دادې چې دنون ساکن او تنوین نه پس دحروف یرملون نه یو حرف وي . احترازي مثال مِنْ هَیْ زَيْدٌ هَابِدٌ . دلته دنون نه پس شین دي .

دویم شرط : دادې چې تنوین او نون ساکن او دېنه بعد چې کوم حروف یرملون دي په جدا جدا کلمو کې دي ، احترازي مثال بُنْیَانٌ ، قُنُوانٌ . اتفاقي مثال کُنْ یَضْرِبْ نه کُنْ یَضْرِبْ وَنِیل ، دَافِیْ یَخْرُجْ نه دَافِیْ یَخْرُجْ . باقي امثله په حاشیه باندې وگورئ (۲) .

۱۱. کله چې نون تاکید مضارع په اخر کې پېوسته شي ، نو نون اعرابي او واو دالتقاء ساکنین په وجه ساقطیږي . په دې وخت کې په ابتداء کې اکثر لام مفتوحه راوړل کیږي .

۲۰. امثله لره بعیر دغه نه : مِنْ لَدُنْكَ مِنْ زَهْمٍ ، طَبِیْ لَا رُبَّ رَجُلٍ زَهْمٌ ، اَمَعْلَهُ یَمُوتُ ، مِنْ مَاءٍ ، مِنْ دَرَاهِمٍ مِنْ لَکٍ ، عَسِمَةُ مِنْ هَبْرَةٍ ، هَبْرَةُ لَمَنْ لَمَنْ لَمَنْ .

دویم حکم : دادې چې نون متحرکه د مابعد د جنس نه کول جائز دي او بیا جنس په جنس کې مدغم کول دا هم جائز دي په قانون د متجانسین .

اول شرط : دادې چې دنون متحرکه نه پس د حروف یرملون نه یو حرف وي احترازي مثال :
الذین جاءوا . دلته دنون نه بعد جیم دي .

دویم شرط : دادې چې نون متحرکه او د دېنه بعد حروف یرملون په جدا جدا کلمو کې وي ، احترازي مثال فني ، اتفاقي مثال : آمَنَ يَزِيدُ نه آمَنَ يَزِيدُ . آمَنَ رَفِيعُ . آمَنَ مُحَمَّدٌ . آمَنَ لَيْلِي . آمَنَ وَلِيدُ . آمَنَ كَصِيْبُ .

۱۴- قانون : هر نوع ساکن و تنوين که واقع شود قبل با مطلقاً را بميم بدل کنند وجوباً و قبل از حروفِ حلقیه ظاهر خوانده مي شوند وجوباً و قبل از الف نمي آیند و در باقي حرف اخفا کرده آیند :

ددې قانون نوم دي : د اقلاب ، اظهار او اخفاء (۱) قانون ددې درې حکمونه دي هر یو حکم لپاره یو یو شرط دي :

اول حکم : دادې چې نون ساکن او نون تنوين په ميم سره بدلول واجب دي .

شرط : يې دادې چې دنون ساکن او نون تنوين نه پس حرف باوي احترازي مثال مِنْ رَهِيمُ ، غَفُورٌ رَحِيمٌ . دلته حرف «را» ده . اتفاقي مثال دیوې کلمې ینبغی ددوه کلمو مِنْ بَعْدُ لَفِي هَقَاتٍ بَعِيدٍ .

دویم حکم : دادې چې نون ساکن او نون تنوين ظاهر و نیل واجب دي :

شرط : يې دادې چې دنون ساکن او نون تنوين نه بعد د حروف (۲) حلقیه نه یو حرف راغلې وي

(۱) حرف اخفاء : تاء ، قاف ، جیم ، دال ، ذال ، زاء ، سین ، هین ، صاد ، حاء ، طاء ، ظاء ، کاف ، قاف ، بین . تا : كُنْتُ ، كُنْتُ ، كُنْتُ ، كُنْتُ ، كُنْتُ ، كُنْتُ .

متکلم کله آمیږي . جیم : مِنْ جَاءَهُ . فَصْبَحَ جَمِيلٌ . دال : مِنْ دَالِي . عَدَا بَدُونٌ . ذال : مِنْ ذَا كِرٍ ، جَوَا ذَا كِرٍ ، زاء : مِنْ زَا جِرٍ ، هَجَا جٍ . سین : مِنْ سَا كِنٍ . اَسْتَوَّ سَمْعُهُمَا . هین : مِنْ هَا كِرٍ . سَمِعَ هَذَا . صاد : مِنْ صَا بِرٍ . كُتِبَ صَا بِرٍ . حاء : مِنْ حَا بِلٍ . كُتِبَ حَا بِلٍ . طاء : مِنْ طَا بِرٍ . لَمْ تَكُنْ طَا بِرٍ . ظاء : مِنْ ظَا بِرٍ . آمَنَ ظَا بِرٌ . فاء : مِنْ فَا بِرٍ . رَسُوْلٌ كَرِيْمٌ . قاف : مِنْ قَا بِرٍ . رَجُلٌ قَوِيْمٌ .

(۲) حروف حلق شش بودای نور عین ، همزه ها و خاهین و غین . امثله نون تنوين قبل حروف حلق : زَيْدٌ عَالِمٌ ، زَيْدٌ عَالِمٌ ، زَيْدٌ عَالِمٌ . زَيْدٌ عَالِمٌ ، زَيْدٌ عَالِمٌ ، زَيْدٌ عَالِمٌ . ساکن قبل حروف حلقی : مِنْ عَالِمٍ ، مِنْ عَالِمٍ ، مِنْ عَالِمٍ . مِنْ عَالِمٍ ، مِنْ عَالِمٍ ، مِنْ عَالِمٍ .

احترازي مثال: مِنْ بَعْدُ لَظِي هِقَاقِي بَعِيدٍ، دلته دحرف بانه مخکې دې اتفاقي مثال مِنْ حَاكِمٍ. أَلْعَمْتُ. عَلَيَّكُمْ، حَكِيمُ.

دويم حکم: دادې چې نون ساکن او نون تنوين اخفا سره وئيل واجب دي
شرط: يې دادې چې دنون ساکن او نون تنوين نه بعد دحروف اخفاء نه يو حرف وي. احترازي
مثال: مِنْ حَيْدٍ. عَلَيَّكُمْ، حَكِيمُ. دلته دحرف حانه مخکې دې اتفاقي مثال: مَنْ كُفَلْتُ. كُنْتُ زَيْدُ
كَرِيمُ.

۱۵- قانون: هر امر حاضر معلوم را از فعل مضارع معلوم مخاطب باین طور
بنامي کنند که اگر بعد از حذف کردن حرف مضارع مابعدش ساکن مانده همزه
وصلي مضموم در اولش در آورند وجوباً بشرطیکه مضارع او نیز مضموم العین
باشد وگرنه همزه مکسوره و اگر مابعدش متحرک مانده همون شد بوقف آخر:
ددې قانون نوم دې دامر حاضر معلوم قانون. اولو دوو حکمونو لپاره دوه دوه شرطونه دي او
دريم حکم لپاره يو شرط دي.

اول حکم: دادې چې دتا حرف مضارعت په ځای همزه وصليه مضموم راوړل او آخر کې وقف
کول واجب دي.

اول شرط: يې دادې چې دتا حرف مضارعت نه بعد حرف ساکن وي احترازي مثال: تُصَوِّرُ
دلته متحرک دي

دويم شرط: دادې چې مضارع معلوم مضموم العین وي احترازي مثال: تُضَرِّبُ دلته مضموم نه
دي، اتفاقي مثال: تُنْصَرُ نه أَلْصَرُ وئيل.

دويم حکم: دادې چې دتا حرف مضارعت په ځای همزه وصليه مکسوره راوړل او آخر کې
وقف کول واجب دي

اول شرط: دادې چې دتا حرف مضارعت نه بعد حرف ساکن وي، احترازي مثال: تُصَوِّرُ دلته
متحرک دي

دويم شرط: دادې چې مضارع مضموم العین نه وي احترازي مثال: تُنْصَرُ اتفاقي مثال
دمکسور العین: تُطْرِبُ نه أَلْطَرِبُ دمفتوح العین مثال: تُغْلَمُ نه أَعْلَمُ.

دويم حکم: دادې چې تا حرف مضارعت به حذف شي او آخر کې وقف کول واجب دي

شروط : یې دادې چې تا حرف مضارعت نه پس حرف متحرک وي احترازي مثال **تَغْرِبُ تُغْرِبُ** اتفاقي مقال **تُضَارِبُ تُضَرِّبُ** نه **ضَارِبٌ ، ضَرِّبٌ** .

فائدة : امر حاضر معلوم همیشه د فعل مضارع معلوم نه جوړېږي او هغه داسې چې که چرته په فعل مضارع کې په یو قانون وجوبي سره تعلیل شوې وي نو د تعلیل نه پس چې کوم صورت پاتې شي دهغې نه به امر حاضر معلوم جوړېږي لکه **تُعَذُّ** په اصل کې **تُوْعِدُ** وؤ فا کلمه وجوبي قانون سره حذف شوې ده ، دریم حکم به په کې جاري کړو امر به ترېنه عد وایو . که چرته په فعل مضارع کې په خلاف قانون یا جوازي قانون سره تعلیل شوې وي نو د تعلیل نه ماقبل والا صورت نه به امر جوړ وؤ لکه **تُکْرِمُ** په اصل کې **تُاکْرِمُ** وؤ همزه خلاف قانون حذف ده اوس به ددې د اصل **تُاکْرِمُ** نه امر **اکْرِمُ** وایو چې په جوازي قانون سره تعلیل شوې وي دهغې مثال : **تَاجِلُ** اصل کې **تُوَجِّلُ** امر په **اُوجِّلُ** وایو .

۱۶- قانون : چون نون ثقیله بانون ضمیري متصل شود الف فاصله میان

ایشان درآرند وجوباً :

ددې قانون نوم دې د الف فاصله قانون : دې لپاره یو حکم دې او یو شرط دې .
حکم : دادې چې دنون ضمیري اونون تاکید په مابین کې الف دفاصلې راوړل واجب دي
شروط : یې دادې چې نون ضمیري دنون تاکید (۱) سره متصل وي احترازي مثال : **لِیُکُوْنَنَّ** دلته نون تاکید داصلي سره متصل دې اتفاقي مثال : **اِطْرِبَنَّ** نه **اِطْرِبُتَّاقِ** بیا فتحه دنون به په کسري سره بدله کړو (د مشابهت دنون تشنې دوجې) نو **اِطْرِبُتَّاقِ** به شي .

۱۷- قانون : ظرف صحیح مهموز اجوف که مضارع او بروزن **یَفْعَلُ** ومثال

مطلقاً بروزن **مَفْعَلٌ** می آید و صحیح مهموز اجوف که **مَفْعَلٌ** می آید و ماسوايي
ایشان شاذ است و از غیر ثلاثي مجرد بروزن اسم مفعول آن باب می آید وجوباً :

۱، نون تاکید ثقیله و خفیفه دواړه غیر حمله دي د تاکید د فعل لپاره دي مضارع منفي په لا او ماسره قلیل راغلې ده لکه **مَایْخِرُنَّ** لا یتخرن او جحد کې خو ډیره قلیل راغلې ده لکه **لَا یُفْلَسُ** . ام او نهې کې استعمال کثیر دي . او اسم کې کله کله د ضرورت شمري له وجې راځي .

ددې قانون نوم دې دظرف قانون : دې لپاره درې حکمه دي اول دوه حکمونه لپاره دوه دوه شرطونه دي کامل . دریم حکم لپاره یو شرط دې :

نوبت : اول دوه حکمونه صرف دثلاثي مجرد دبابونو لپاره دي .

اول حکم : دادې چې اسم ظرف دمفعول په وزن وئیل واجب دي :

اول شرط : یې دادې چې په هفت اقسامو کې باب دصحیح ، مهموز ، اجوف ، مضارع د **يَفْعُلُ**

په وزن وي احترازي مثال **نَصَرَ** ، **يَنْصُرُ** اتفاقي مثال دصحیح د **نَصَرَ** **يَضْرِبُ** نه **مَضْرِبُ** په وزن

دمفعول وئیل واجب دي . دمهموز مثال **اَكْدَ** **يَأْكُدُ** نه **مَأْكُدُ** وئیل . داجوف **طَوَّحَ** **يَطْوَحُ** نه **مَطْوَحُ** .

دویم شرط : دادې چې په هفت اقسام کې دباب دمثال نه وي مطلقاً (۱) . احترازي مثال

نَصَرَ **يَضْرِبُ** دا باب مثال نه دې اتفاقي مثال : **وَعَدَ** **يَعِدُ** نه **مَوْعِدُ** **يَسِرُ** **يَسِيرُ** نه **مَيْسِرُ** .

دویم حکم : دادې چې اسم ظرف دمفعول په وزن وئیل واجب دي .

اول شرط : دادې چې په هفت اقسامو کې باب دصحیح ، مهموز ، اجوف ، مضارع د **يَفْعُلُ** په

وزن نه وي احترازي مثال **نَصَرَ** **يَضْرِبُ** . اتفاقي مثال دصحیح **نَصَرَ** **يَنْصُرُ** نه **مَنْصُرُ** ، مهموز **أَمَرَ** **يَأْمُرُ** نه **مَأْمُرُ** **قَالَ** **يَقُولُ** نه **مَقُولُ** .

دویم شرط : دادې چې په هفت اقسامو کې باب دلفيف ناقص او مضاعف نه وي مطلقاً (۲) .

احترازي مثال : **نَصَرَ** **يَنْصُرُ** اتفاقي مثال : دناقص نه **دَعَا** **يَدْعُو** نه **مَدْعَى** اصل کې **مَدْعَى** وو .

لفيف د **وَقَى** **يَقِي** نه **مَوْقَى** اصل کې **مَوْقَى** وو مضاعف د **مَدَّ** **يَمِدُّ** نه **مَمْدٌ** اصل کې **مَمْدٌ** وو .

دویم حکم : دادې چې اسم ظرف هم ددغه باب داسم مفعول په وزن باندې وئیل واجب دي .

شروط : یې دادې چې شش اقسامو کې دثلاثي مجرد باب نه وي احترازي مثال **نَصَرَ** **يَضْرِبُ** دا

ثلاثي مجرد دې اتفاقي مثال دثلاثي مزید **يَضْرِبُ** نه **مَضْرِبُ** او درباعي مجرد **يُدْخِرُ** نه **مُدْخِرُ**

۱. مطلقاً مطلب دادې چې مثال واري که يائي مضارع مکسور العین وي او که مفتوح العین او مضوم العین وي پدې نسبت سره اتفاق ټول شپږ مثالونه جوړېږي لکه : **يُؤْجِلُ** له **مَوْجِلُ** نه **مَوْجِلُ** له **مَوْجِلُ** نه **مَوْجِلُ** له **مَوْجِلُ** نه **مَوْجِلُ** نه **مَوْجِلُ** نه .

۲. مطلقاً مطلب دادې چې ناقص واري وي او که يائي وي په هر دریو صورتونو دهین کلمه مضارع لفييف هم که مفروق وي او که مفروق وي په هر درې حرکتونو دهین کلمه مضارع . مضاعف ثلاثي سره دحرکاتو ثلاثه دهین کلمې مضارع . مثالونه په خپل سوچ او فکر سره وپاښئ .

فائده: يک چرته دثلاثي مجرد ظرف دمذکور قانون خلاف راشي نو دپته شاذ وايي دشاږ درې اقسام دي: ۱- موافق قانون مخالف استعمال لکه: سَجَدٌ يَسْجُدُ نه مَسْجِدٌ ۲- شاذ موافق استعمال مخالف قانون لکه: سَجَدٌ يَسْجُدُ نه مَسْجِدٌ ۳- شاذ مخالف استعمال و قانون لکه سَجَدٌ يَسْجُدُ نه مَسْجِدٌ دا قبيح دي.

۱۸- قانون: هر الف که حرکت ماقبلش مخالف شو آن را بوفق حرکت ماقبل بحرف علت بدل کنند وجوباً:

ددې قانون نوم دې دَضُورٍ او مَضَارِيْبُ قانون: دې لپاره يو حکم دې او دوه يې شرطونه دي: **حکم:** يې دادې چې الف هغه حرف علت سره بدلول واجب دي چې د ماقبل حرف د حرکت سره موافق وي:

اول شرط: دادې چې الف وي احترازي مثال: قَوْلٌ يَمُحُّ دلته الف نشته.

دويم شرط: دادې چې ماقبل حرکت دده سره مخالف وي احترازي مثال: قَالٌ وَبَاعٌ دلته موافق

دې اتفاقي مثال د ضَارَبٌ نه ضُورِبٌ (۱) د مَضْرَابٌ نه مَضَارِيْبُ (۲) او مَضْرُوبٌ.

۱۹- قانون: هر الف مقصوره سيوم جابدل از و او يا اصلي که اماله کرده نشود وقت بنا کردن تثنیه و جمع مؤنث سالم آن را بواو مفتوحه بدل کنند وجوباً و غير اينها را بيا و ممدوده اصلي را ثابت گزارند و تانيشې را بواو بدل کنند وجوباً و در غير ايشان هر دو وجه خواندن جائز است:

ددې قانون نون دې الف مقصوره او الف ممدوده قانون: ددې دوينا نه وړاندې يوڅو فوائد پيژندل ضروري دي ۱- فائده: هغه الف چې داسم په آخر کې راشي په دوه قسمه دي: ۱- مقصوره ۲- ممدوده.

مقصوره: هغه الف دي چې مابعد ترېنه همزه نه وي برابره خبره ده که اصلي وي او که زائد وي لکه عَقَى حُبُل

(۱) ضارب کله چې دې نه ماضي مجهول جوړو نو اول حرف ته به ضمه ورکړو اوس دالف ماقبل حرکت دالف نه مخالف شو نو دا الف به موافق د حرکت ماقبل يعني واو سره بدل کړو ماقبل آخر ته به کسره ورکړو و ضروب به جوړ شي.
(۲) مضارب کله چې ددې جمع اقمی او تصغير جوړو نو دالف ماقبل حرکت دده مخالف شو نو دا الف به موافق د حرکت ماقبل يعني يا سره بدل کړو مضارب مضير ب به جوړ شي. فائده: حمراء کې اصل کې دوه الفه دي يو د تانيث بل د مدد الصوت چونکه دويم الف دالف زائده نه په طرف کې واقع دي دداه په قانون سره دا الف په همزه بدل شو.

ممدوده : هغه الف دې چې مابعد ترېنه همزه وي برابره خبره ده که اصلي وي او که زائدوي، لکه قَزَاءُ، حَمْرَاءُ.

الف ممدوده په درې (۳) قسمه دي : ۱- تانيشي لکه حَمْرَاءُ ۲- اصلي يعنې په مقابل دلام کلمه کې وي غير مبدل وي لکه قَزَاءُ، حَمْرَاءُ ۳- غير اصلي لکه عَلِيَاءُ، حَمْرَاءُ، غَلِيَاءُ کې الف ممدوده دزوائد الحاق څخه دې د قَوْطَاسْ هموزن کيدلو په خاطر مو الف زائد کړې دې ، دې لپاره پنځه حکمونه دي دوه حکمونه دالف مقصوره لپاره او درې حکمونه د الف ممدوه لپاره دي :

اول حکم : دادې چې الف مقصوره به تشنيه او جمع مؤنث سالم جوړولو په وخت کې په واو مفتوحه سره بدلول واجب دي . ددې لپاره د شرطونو دوه جماعته دي او هر جماعت لپاره دوه دوه شرطونه دي .

داوونې جماعت اولنې شرط : الف مقصوره به په دريم ځاي کې وي احترازي مثال : هُؤَي دلتنه الف مقصوره په څلورم ځاي کې دې .

دويم شرط : الف مقصوره دواو بدل وي . احترازي مثال رَحَى اصل کې رَحَى وو الف دياء نه بدل دې . اتفاقي مثال د عَصَا نه عَصَيَانٍ عَصَوَاتٍ .

دويم جماعت اولنې شرط : الف مقصوره اصلي وي . احترازي مثال عَصَى الف مقصوره دواو نه بدل دې . رَحَى دا بدل ديا نه دې .

دويم شرط : داسې الف مقصوره چې اماله (۱) پکې ونه شي احترازي مثال بَلَى دلتنه اماله کيږي اتفاقي مثال اِلَى کله چې دچا لپاره نوم شي نه اِلَوَانٍ اِلَوَاتٍ .

دويم حکم : دادې چې الف مقصوره به د تشنيه او جمع مؤنث سالم جوړولو په وخت کې په ياسره بدلول واجب دي .

۱- اماله دېته وايي چې الف لره دياوونې چې نه مکمل يا اداء شي بلکه مينځ مينځ کې وي او فتح چې ماقبل ته بوي دکسري ورکړي ونيل چې نه مکمل فتحه وکيلې شي . نه مکمل کسره ددې قسمه ادا کولو لپاره به دقاريانو صاحبانو څپلې سیده کول ضروري وي . دا مينيات په دې شپږ کلماتو کې اماله کيږي شي چې کله دچا لپاره نومونه شي . متی . انی . ذا . دادرې اسمونه دي . بلی . یا . لا . فادرې حروف دي .

شرط: یې دادې چې داول حکم ددواړو جماعتونو شرطونه پکې ونه موندل شي احترازي مثال
عَصَا، اِلَی، اتفاقي مثال مُزَبَّيْنَانِ مُزَبَّيَاتٌ، مُصْطَفَيَانِ، مُصْطَفَيَاتٌ، مُسْتَعْدَّ عَيَانٍ وَ مُسْتَعْدَّ عَيَاتٍ کله
چې دچا لپاره عَلَمٌ وي.

دريم حکم: دادې چې الف ممدوده به دتثنيه او جمع مؤنث جوړولو په وخت کې ثابت ساتل
واجب وي.

اول شرط: دادې چې الف ممدوده اصلي وي يعنې په مقابله دلام کلمه کې وي اودچانه بدل هم
نه وي احترازي مثال حَمْرَاءُ دا تانيشي دې اتفاقي مثال د قَرَاءٍ نه قُرَآءَانٍ، قُرَآثٌ.
خلورم حکم: دادې چې الف ممدوده دتثنيه او جمع جوړولو په وخت کې په واو مفتوحه سره
بدلول واجب دي.

شوط: یې دادې چې الف ممدوده تانيشي وي احترازي مثال: قُرَآءُ دا اصلي دې اتفاقي مثال د
حَمْرَاءُ نه حَمْرَآوَانِ حَمْرَآوَاتٌ.

پنځم حکم: دادې چې الف ممدوده دتثنيه او جمع مؤنث سالم جوړولو په وخت کې په دوه
طريقو سره ونيلل جائز دي يعنې ثابت يې ساتي او که په واو مفتوحه سره يې بدلوي.

شرط: یې دادې چې دماقبل حکمونو شرطونه پکې موجود نشي يعنې اصل او تانيشي نه وي،
احترازي مثال قُرَآءُ حَمْرَاءُ اتفاقي مثال برايی الحاقِ عِلْبَاءُ نه عِلْبَآءَانِ عِلْبَآَاتٍ ياعِلْبَآوَانِ عِلْبَآوَاتٌ.
لپاره دبدل دواو نه کِسَاءُ چې په اصل کې کِسَاءُ وؤ. ده نه کِسَآَانِ کِسَآَاتٍ کِسَآوَانِ

کِسَآوَاتٌ. لپاره دبدل دپاڼه. رِءَاءُ چې اصل کې رِءَآِي وؤ ده نه رِءَآَانِ رِءَآَاتٍ يا رِءَآوَانِ رِءَآوَاتٌ.

۲۰- قانون هر کلمه حلقي العين که برون فعل باشد سواي اصل در آن سه

وجه خواندن جائز است چنانچه در شَهَدَ شَهَدَ شَهِدَ ودر فَخَذَ فَخَذَ فَخِذُ
جائز است و اگر حلقي العين نباشد در فعل سواي اصل یک وجه ودر اسم سواي
اصل دو وجه خواندن جائز است چنانچه در عَلِمَ عَلِمَ ودر كَتَبَ كَتَبَ كِتَفٌ جائز است
ودرون فَعَلَ فَعَلَ ودر فَعِلَ فَعِلَ ودر فَعُلَ فَعُلَ خواندن جائز است :

ددې قانون نوم دې دحلقي العين قانون. دې لپاره درې حکمونه دي او د اولنو دوو حکمونو
لپاره دوه دوه شرطونه دي اودريم حکم لپاره يو شرط دي

اول حکم : دادې چې دوزن اصلي نه ماسوی درې وجې وئیل جائز وي .

اول شرط : یې دادې چې حلقي العين وي یعنې عين کلمه کې به حرف حلقي وي احترازي مثال عَلِمَ دا حلق العين نه دې .

دویم شرط : کلمه په وزن د فعل وي احترازي مثال سَعَلَ دا وزن د فَعَلَ نه دې اتفاقي مثال د

شَهِدَ نه شَهِدَ شَهِدَ وئیل د فَعَلَ فَعَلَ فَعَلَ وئیل .

فائده : چې د فعل صورت حقیقه وي او که حکماً وي .

حقیقه : هغه کلمه چې درې حروف په کې وي او په وزن د فعل وي لکه شَهِدَ او فَعَلَ .

حکماً : هغه کلمه چې دهغې بعضې حروف دابتداء او انتهاء لحاظ وساتل شي او وزن د فَعَلَ ترینه

جوړ شي ابتداء لکه وَجَّه نه وَجَّه انتهاء لکه يَشْتَهَرُ، مُشْتَهَرُ نه مُشْتَهَرُ الخ .

دویم حکم : دادې چې فعل کې ماسوایی د اصل دوزن نه یو وجه وئیل جایز دي او اسم کې

ماسوی د اصل نه دوه وجې وئیل جائز دي .

اول شرط : یې دادې چې کلمه حلقي العين نه وي احترازي مثال : شَهِدَ دا حلقي العين دې .

دویم شرط : یې دادې چې فَعَلَ صورت وي (۱) که حقیقه وي او که حکماً وي احترازي مثال هَمَزَ

داد فعل صورت نه دې اتفاقي مثال د حقیقه چې فَعَلَ وي عَلِمَ نه عَلِمَ وئیل يَكْتَسِبُ نه يَكْتَسِبُ .

حقیقه چې اسم وي كَتَبَ نه كَتَبَ كَتَبَ . مَكْتَسِبُ مَكْتَسِبُ مَكْتَسِبُ .

دویم حکم : دادې چې ماسوی د اصل نه یوه وجه وئیل جائز دي .

شرط : یې دادې چې په دې څلور اوزانو کې یو وزن وي هریو چې وي احترازي مثال فَعَلَ اتفاقي

مثال ۱- د فَعَلَ نه فَعَلَ لکه عَضُدُ نه عَضُدُ ۲- د فَعَلَ نه فَعَلَ لکه اِبْلُ نه اِبْلُ ۳- د فَعَلَ نه فَعَلَ

لکه عُنُقُ نه عُنُقُ ۴- د فَعَلَ نه فَعَلَ لکه فَعَلَ فَعَلَ

۱، فائده : لام امر باندې چې کله واوفا . ثم . داخل شي نو هلته صورت د فعل پیدا کیږي دې وجې نه لان ساکن وئیل شي لکه :
لَا يَكْتَسِبُ . لَمْ يَكْتَسِبْ . لَمْ يَكْتَسِبْ .

۲۱- قانون هریایک که ماضی او مکسور العین ومضارع او مفتوح العین باشد یا در اول ماضی او همزه وصلی یا تائی زائده مطرده باشد در مضارع معلوم او غیر اهل حجاز حرف اتین را بغیریایی حرکت کسره می دهند جوازاً و در آبی یایی یایی رانیز :

ددې قانون نوم دې د اَعْلَمُ تَعْلَمُ نَعْلَمُ قانون : ددې لپاره یو حکم دې او درې شرطونه دي کامل حکم : یې دادې چې په مضارع معلوم کې د حروف اتین نه ماسوی دیانه (غیر اهل حجاز په نزد) کسره ورکول جائز دي .

اول شرط : یې دادې چې داسې باب وي چې ماضی یې مکسور العین وي . مضارع یې مفتوح العین وي احترازي مثال : هَرَبَ يَضْرِبُ . دلته ماضی مفتوح العین ده او مضارع مکسور العین ده . اتفاقي مثال عَلِمَ يَعْلَمُ . تَعْلَمُ نه تَعْلَمُ اَعْلَمُ نه اَعْلَمُ او نَعْلَمُ نَعْلَمُ .

دویم شرط : دادې چې باب وي چې ابتداء کې همزه وصلیه وي احترازي مثال اکرم دلته همزه قطعی ده اتفاقي مثال اِکْتَسَبَ تَكْتَسِبُ نه تِكْتَسِبُ . اَلْکُتْسِبُ نه اَلْکُتْسِبُ . تَكْتَسِبُ نه تِكْتَسِبُ .

دریم شرط : دادې چې داسې باب وي چې دماضی په ابتداء کې تایی زائده مطرده (۱) وي احترازي مثال صَرَفَ دلته تایی زائده نشته اتفاقي مثال : تَصَرَّفَ تَتَصَرَّفُ نه تَتَصَرَّفُ . اَلتَّصَرَّفُ نه اَلتَّصَرَّفُ تَتَصَرَّفُ نه تَتَصَرَّفُ .

۲۲- قانون : هر حرف علت که واقع شود بعد از الف مَفَاعِلُ آن را به همزه بدل

می کنند وجوباً زائده را مطلقاً واصلی را بشرط تقدم حرف علت بر الف مَفَاعِلُ :

ددې قانون نوم دې د هَرَايِفُ قانون دې لپاره یو حکم دې که حرف علت اصلی وي نو دې لپاره درې شرطونه دي او که حرف علت زائد وي نو دې لپاره دوه شرطونه دي . ددې وئیلو نه مخکې یو فائده پیژندل ضروري ده .

فائده : وزن په درې قسمه دې ۱- صرفی ۲- صوری ۳- عروضی .

۱- تایی زائده مطرده هغه ده چه معجزه نه همزید باب جوړیدلو په وخت کې قیاساً په اول کې راوړل شي داسې ابواب درې دي : ۱-

صوفي : هغه دې چې په هغې کې دتعداد دحروفو دحرکاتو او سکنتاتو داصل او زائد اعتبار وي یعنې حروف اصلیه دحروف اصلیه مقابله کې زائد دزائد په مقابله کې حرکت دحرکت په مقابله او ساکن دساکن په مقابله کې لکه : هَوَائِفُ بَرُوزَن فَعَائِلُ .

صوري : هغه دې چې دتعداد دحروفو دحرکاتو اوسکنتات اعتبار په کې وي داصل او زائد په کې اعتبار نه وي لکه : هَوَائِفُ په وزن د مَفَاعِلُ .

عروضي : هغه دې چې په کې دتعداد حروف اعتباروي ساکن دساکن په مقابل وي متحرک دمتحرک مقابل وي لیکن بعینه هغه حرکت نه وي کوم چې په موزون کې وي لکه هِرِیْفُ په وزن د فُعُولُ په موزون کې په اول حرف باندې فتحه ده او په وزن کې ضمه ده .
حکم : یې دادې چې حرف علت په همزه سره بدلول واجب دي .

اول شرط دحرف علت زائد : دادې چې حرف علت دالف نه پس وي احترازي مثال قَوْلُ بَيِّنُ دلته دالف نه پس نه دې .

دویم شرط : دادې چې دالف مَفَاعِلُ نه بعد وي احترازي مثال اَوَاعِدُ ، اَيَاسِرُ دلته حرف علت دالف مفاعل نه قبل دې اتفاقي . مثال هَوَائِفُ عَجَاوِرُ ، رَسَالُ ، نه هَوَائِفُ عَجَائِرُ او رَسَائِلُ ونیل .

اول شرط دحرف علت اصلیه : دادې چې الف نه پس وي احترازي مثال قَوْلُ بَيِّنُ .

دویم شرط : دادې چې دالف د مَفَاعِلُ نه پس وي احترازي مثال اَوَاعِدُ ، اَيَاسِرُ .

دویم شرط : دادې چې الف د مَفَاعِلُ نه مخکې به هم حرف علت وي (۱) احترازي مثال مَقَاوِلُ مَبَایِعُ دلته دالف د مَفَاعِلُ نه قبل حرف علت نشته اتفاقي مثال د قَاوِلُ بَوَائِعُ نه قَوَائِلُ او بَوَائِعُ ونیل واجب دي ، دالف مثال خکه نشته چې الف دسره نه اصلي نه وي

فصله : دوزن دوستلو په وخت کې وزن صرفي استعمالیږي دزیر بحث قانون په شرطونو کې وزن صوري استعمالیږي باقي عروضي چرته هم نه استعمالیږي نه دوزن ایستلو په وخت کې او نه دزیر بحث قانون په شرطونو کې

۱. مثال دحرف علت زائد چې واقع وي دالف مفاعل نه او ماقبل هم تری نه حرف علت وي لکه قواوق نه طواوق جمع طوقت ده طویل نه طویل جمع طویله ده حواول نه حواول جمع دحواله ده . سوال : جداول کې پس دالف نه حرف علت شته والې په همزي سره بدل نه شي ؟ جواب : مونږه وئیلی ول چې حرف علت زائد وي او دا په حکم داصل کې دې جعفر پورې ملحق دې . سوال : طولویس کې پس دالف مفاعل نه حرف علت شته والې بدل نشو په همزي سره ؟ جواب : مونږه وئیلی ول چې حرف علت دالف مفاعل نه پس دي دالف مفاعل نه پس دې .

۲۳- قانون : هرهمزه زائده که واقع شود در اول کلمه وصلي باشد يا قطعي حکم وصلي اينکه در درج کلام بمتحرک شدن مابعد بيفتد و حکم قطعي عکس اين است، همزه قطعي نه قسم است همزه باب افعال و واحد متکلم و اسم تفضيل و جمع و اعلام و بناء و فعل تعجب و استفهام و ندا و ماسوائی ایشان وصلي اند :

ددې قانون نوم دې دهمزه وصلي او همزه قطعي قانون . ددې لپاره دوه حکمونه دي . اول حکم لپاره دوه شرطونه دي کامل . دويم حکم لپاره يو شرط دې :

فائده : هغه همزه چې په اول دکلمې کې زائد وي په دوه قسمه ده : يو همزه وصلي او بل همزه قطعي .

همزه وصلي : هغه ده چې په مينځ کې راشي نوسا قطيږي ، خپل مابعد دخپل ماقبل سره ملاؤ کړي همزه وصليه دلفظي ضرورت په وجه راوړل کيږي پس دضرورت نه په قراءت کې حذفیږي ، همزه وصليه په اصل کې مبني وي په کسري سره لکه : اِطْرِبْ کله ناکله دعین کلمه دمناسبت له وجې مضمومه هم راځي لکه اَلْضُرْ او کله ناکله دثقیل له وجې نه مفتوحه هم راځي لکه اَلْحَمْدُ .

همزه قطعيه : هغه ده چې په مينځ کې راشي نوسا قطيږي نه ، اونه دلفظي ضرورت په وجه راغلې وي .

اول حکم : دادې چې همزه وصلي به حذف کول واجب وي .

اول شرط : دادې چې همزه وصليه په مينځ دکلام کې واقع وي احترازي مثال لکه اِطْرِبْ دلته همزه په ابتداء دکلام ده . اتفاقي مثال د اِطْرِبْ نه فَاطْرِبْ .

دویم شرط : دادې چې همزه وصليه نه مابعد متحرک وي احترازي مثال اِطْرِبْ دلته متحرک نه دې اتفاقي مثال سَلْ په اصل کې اِسْقَلْ (۱) وؤ .

دویم حکم : دادې چې همزه قطعي به ثابته ساتل واجب وي .

شرط : بې دادې چې همزه قطعي وي احترازي مثال : اِطْرِبْ دا وصلي ده اتفاقي مثال همزه دباب افعال (۲) اَلْکَرَمَ . دواحد متکلم لکه اَطْرِبْ داسم تفضيل لکه اَطْرِبْ همزه دجمع لکه

(۱) اشکال په قانون دسَلْ سره اشکال شو دزیربحث په قانون سره سَلْ شو .

(۲) باب افعال یعنی برابر خبره ده که مصدر وي که ماضي وي که امر وي .

أَهْرَافٌ همزه دا اعلام لکه إِسْمَاعِيلُ . همزه دبناء (ا) لکه إِنَّ أَنْ . همزه دفعل تعجب لکه مَا أَظْهَرَبُهُ
همزه دستفهام لکه أَلَدَرْقَهُمْ ، همزه دنداء لکه أَعْبَدَ اللَّهُ . دهمزه مابعد متحرک وي او دکلام
مینخ وي لکه وَأَعِدُّوا اصل کې وَأَعِدُّوا وَؤ .

فائده: چرته چې دهمزه وصلیه اول شرط موجود شي هلته کې به همزه قراءه حذف کیږي نه
کتابه لکه وَأَعْلَمُوا . او چرته چې دویم شرط موجود شي هلته به همزه قراءه او کتابه دواړه حذف
کیږي لکه: سَلْ يَبْنَ إِسْرَائِيلَ .

سوال: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ کې همزه وصلي واقع ده په منیخ دکلام کې سره ددېنه هم قراءه
حذف ده هم کتابه حذف ده؟

جواب: په دې مقام کې دکثرت قراءت او کثرت کتابت په بناء باندې هم په قراءت کې حذف
شوه هم په کتابت کې پدې باندې شاهد دا خبره ده په کوم ځای کې چې دا ضرورت نه وي نو هلته
کتابه باقي وي لکه: اقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ .

۲۴- قانون: دریاب که ماضي او چهار حرفي بود در مضارع معلوم او حرف اتین را حرکت ضمه مي دهند وجوباً:

ددې قانون نوم دې د يُكْرِمُ او يُصْرِفُ قانون: دې لپاره یو حکم دې او یو شرط دې .
حکم: دادې چې مضارع معلوم کې حرف اتین ته حرکت ضمه ورکول واجب دي .

شرط: دادې چې داسې باب وي چې ماضي یې څلور حرفه وي احترازي مثال صَرَفَ دلته درې
حروف دي اَلْكَسَبَ دپنځه حروف دي اتفاقي مثال دَاكْرَمَ او صَرَفَ نه يَكْرِمُ او يُصْرِفُ .

۲۵- قانون هرباب که در اول او تائی زائده مطرده باشد در مضارع معلوم او ماقبل آخر را بر حال خود می دارند و جواباً و اگر تائی زائده مطرده نباشد کسره می دهند سوائی ابواب (۱) ثلاثی مجرد :

ددې قانون نوم دې **دُيْگَرُمُ** او **يَتَصَرَّفُ** قانون . ددې لپاره دوه حکمونه دي هر حکم لپاره يو يو شرط دي .

اول حکم : دادې چې مضارع معلوم کې ماقبل آخر په خپل حالت باندې ساتل واجب دي .
شروط : يې دادې چې داسې باب وي چې دماضي په اول کې يې تا زائده مطرده وي احترازي مثال **اَلْکَرَمَ** دلته تا نشته اتفاقي مثال **تَصَرَّفَ تَصَارَفَ** نه **يَتَصَرَّفُ** .

دويم حکم : دادې چې مضارع معلوم کې ماقبل آخر ته کسره ورکول واجب دي .
شروط : يې دادې چې داسې باب به وي چې دماضي په اول کې يې تا زائده مطرده نه وي احترازي مثال **تَصَرَّفَ** دلته تا زائده ده اتفاقي مثال **اَلْکَرَمَ ، صَرَفَ ، دَخَرَجَ** نه **يُکْرِمُ ، يُصَرِّفُ ، يُدَخِّرُ** .

۱۰. داقانون دثلاثي مجرد بابونو لپاره نه دې حکم ابواب ثلاثي مجرد په سماع باندې موقوف دي . يعنې اهل حرب چې چرته کسره ورکړې هلته به سماع کسره ونيول کېږي . باقي داقانون دقياسي بابونو لپاره دي .

۲۶- قانون : هر تائی مضارعت که داخل شود بر تائی تفعل یا تفاعل یا تفعلل در مضارع معلوم او حذف یکی جائز است . (۱) :

ددې قانون نوم دې د **تَتَضَارَبُ** او **تَتَضَارَبُ** او **تَتَضَارَبُ** قانون ددې لپاره یو حکم دې او یو شرط دې :

حکم : یې دادې چې د مضارع معلوم په دوه تاگانو کې یو تا حذف کول واجب دي .

شرط : یې دادې چې تائی مضارعت داخل وي په زائده مطرده باندې احترازي مثال **تَتَضَارَبُ** دلته تائی زائده باندې نه ده داخله . اتفاقي مثال **تَتَضَارَبُ** . **تَتَضَارَبُ** نه **تَضَارَبُ** **تَضَارَبُ** .

نوبت : د **إِثْقَادٍ** قانون د مثال په قوانین کې وگوري !

۲۷- قانون : اگریکی ازسین شین که واقع شود مقابله فا کلمه باب افتعال تائی ویرا جنس فا کلمه کرده جوازاً جنس را در جنس ادغام می کنند وجوباً :

ددې قانون نوم دې قانون د **إِسْمَعُ** (۲) او **إِهْبَةِ** ددې لپاره یو حکم دې او دوه شرطونه دي :

حکم : یې دادې چې دتائی افتعال په جنس دفائی افتعال سره بدلول جائز دي او بیا ادغام دجنس په جنس کې واجب دې په قانون دمتجانسین سره .

اول شرط : یې دادې چې سین، شین وي احترازي مثال **إِجْتَهَدَ** دلته سین، شین نشته .

دویم شرط : یې دادې چې سین، شین په مقابله دفائی افتعال کې وي احترازي مثال **سَمِعَ هَبَّةً** اتفاقي مثال **إِسْمَعُ إِهْبَةً** نه **إِسْمَعُ إِهْبَةً** .

(۱) دامام سیویه او بصریانویه نزد دویمه تاحذف کول جائز دي ځکه اوله علامه مضارعه ده والعلامه لا تحذف . دابن هشام او کوفیتو په نزد اوله تاحذف کول جائز دې ځکه دویمه تا علامه دبیب ده او رعایت دبیب ساتل اولی دي . سوال : په دوه تاګې دیو حذف ولې کولې شي ؟ جواب : دوه تاژانده چې په اول دکلام کې راشي نو ثقل پیدا کوي دې نه یې کیږلو په خاطر یوه تاحذف کولې شي . سوال : دغه وجه خو په مضارع مجهول کې هم ده هلته ولې نه حذفېږي . جواب : که چرته مضارع مجهول باب تفعل کې دویمه تاحذف شي نو دبیب تفعلیل مضارع مجهول سره به التباس راشي که چیرته باب تفاعل کې دویمه تاحذف شو نو دبیب مفاعله مضارع مجهول سره به التباس راشي که چرته باب تفاعل کې دویمه تاحذف شي نو دبیب مفاعله مضارع مجهول سره به التباس راشي که چرته باب تفعلل کې دویمه تاحذف شي نو دبیب فعلل مضارع مجهول سره به التباس راشي که چرته اوله تاحذف کړو نو هم مدغم بابونو مضارع معلوم محذوف التاء سره ئې التباس راشي .

۲۸، **إِسْمَعُ** او **إِهْبَةُ** تادفا کلمې په جنس سره بلله شوه نو اسمع او اشبه شو بیا جنس په جنس کې مدغم شو په قانون دادغام منجانسین سره نو **إِسْمَعُ** او **إِهْبَةُ** شول .

۲۸- قانون : اگر یکی از صاد ضاد وطا و ظا که واقع شود مقابله فا کلمه باب افتعال تایی ویرا طا کنند وجوبا پس اگر مقابله فا کلمه طا است ادغام واجب است اگر ظا است اظهار و ادغام دو طرفه یعنی طا را ظا کردن و عکس او جائز است اگر صاد ضاد باشد اظهار و ادغام یک طرفه یعنی طا را صاد ضاد کردن جائز است نه عکس :

ددې قانون نوم دې د اِظْلَمَ او اِظْلَمَ قانون ددې لپاره څلور حکمونه دي يو حکم عمومي او يو حکم خصوصي هر حکم لپاره دوه دوه شرطونه دي :

اول حکم : يې دادې چه تاء افتعال په طاء سره بدلول واجب دي .

اول شرط : يې دادې چه صاد ضاد طا او ظا نه يو حرف وي احترازي مثال اِظْهَر دلته دغه مذکوره حروفو نه يو حرف هم نشته .

دويم شرط : يې دادې چې دغه مذکوره څلور حرفونو نه يو حرف په مقابله دفائی افتعال کې راغلې وي احترازي مثال صَبَرَ هَرَبَ فَلَکَمَ دلته باب افتعال نه دې اتفاقي مثال دې اِظْطَلَبَ او اِظْطَلَمَ اِضْطَبَرَ نه اِظْطَلَبَ اِظْطَلَمَ اِضْطَبَرَ .

دويم حکم : يې دادې چې طا به په طا کې مدغم کړي په قانون دمتجانسين .

اول شرط : يې دادې چه طا په مقابله دفا کلمه کې وي احترازي مثال اِزْطَبَطَ دلته په مقابله دلام کې ده .

دويم شرط : يې دادې چې په مقابله دفا کلمه دباب افتعال کې وي احترازي مثال طَلَمَ دا دباب افتعال دفا کلمه په مقابله کې نه ده اتفاقي مثال د اِظْطَلَبَ نه اِظْلَبَ . (۱)

دويم حکم : يې دادې چې اظهار جائزوي او ادغام دوه طرفه وي .

اول شرط : يې دادې چه ظا وي احترازي مثال اِظْطَلَبَ دلته طا ده .

۱۱. اِظْلَبَ اصل کې اِظْطَلَبَ وړ اول عام حکم سره مو تا افتعال بدله کړه په طاسره نو اطلب شو نو بيا هم دغه حکم سره طا مدغمه شوه په طا کې نو اطلب شو .

دویم شرط : یی دادې چې په مقابله دفا دباب افتعال کې وي احترازي مثال **فَلَمْ دَابَاب** افتعال نه دې اتفاقي مثال **د اظهار اِظْلَمَ د ادغام اِظْلَمَ اِظْلَمَ** (۱).
خلورم حکم : یی دادې چې اظهار او ادغام یو طرفه جائز وي .

اول شرط : یی دادې چې صاد او ضاد وي احترازي مثال : **اِحْتَجَهْدَ** دلته نه صاد شته اونه ضاد .
دویم شرط : یی دادې چې مقابله دفا دباب افتعال کې وي احترازي مثال : **صَبَرَ فَصَبَرَ** اتفاقي مثال د اظهار **اِضْطَبَرَ اِضْطَبَرَ** د ادغام (۲) **اِضْطَبَرَ اِضْطَبَرَ**.

۲۹- قانون : اگریکی ازدال، ذال، ز، واقع شود مقابله فا کلمه باب افتعال تائی ویرا دال کرده وجوباً را در دال ادغام می کنند وجوباً و ذال مثل ظا و زامثل صاد ضاد است :

ددې قانون نوم دې د **اِدْعَمَ اِذْكَرَ اِزْجَرَ** قانون . دې لپاره خلور حکمونه دي یو حکم عمومي او درې حکمه خصوصي هر حکم لپاره دوه دوه شرطونه دي :
اول حکم : دا دې چې تائی افتعال په دال سره بدلول واجب دي .
اول شرط : دادې چې دال ذال زانه یو حرف راغلي وي احترازي مثال : **اِكْتَسَبَ** دلته یو هم نشته .

دویم شرط : دادې چې په مقابله دفا کلمه دباب (۱) افتعال کې وي احترازي مثال **دَکَرُ دَکَرُ** زَجَرَ دلته باب افتعال نشته ، اتفاقي مثال : **اِدْعَمَ اِذْكَرَ اِزْجَرَ** (۲) **نَهْ اِدْعَمَ اِذْكَرَ اِزْجَرَ** .

(۱) هرکله چې دباب افتعال په فاکلمه کې ظواو قع وي نو تائی افتعال به وجوباً بدلیږي په طار سره لکه : اِظْلَمَ دلته کې اوس درې صورتونه جائز دي . اول صورت فک ادغام (اظهار) لکه اِظْلَمَ دا و چې بهتره ده او کثیر الاستعمال ده . دویم صورت ادغام یعنې طا بدل په ظا او ظا په ظا کې مدغم کړې لکه اِظْلَمَ دا صورت هم کثیر الاستعمال دې ځکه دلته هم پدې خبره دلالت شته چې فائی افتعال ظا ده نه طا مهمله لیکن دا صورت خلاف القیاس ضروري دې . دریم صورت د ادغام یعنې ظا معجمه په طا مهمله باندې بدله کړې او طا په طا کې مدغم کړې لکه : اِظْلَمَ دا صورت قلیل الاستعمال دې خو موافق قیاس دې .

(۲) هرکله چې صاد او ضاد د فائی افتعال په ځای واقع شي نو تاء افتعال به وجوباً بدلیږي په طار سره لکه : اِصْطَبَرَ اِصْطَبَرَ او دلته دوه صورتونه جائز دي : اول صورت : فک ادغام (اظهار) لکه : اِصْطَبَرَ اِصْطَبَرَ دا صورت احسن دې او اکثر دې ، دویم صورت ادغام یعنې طابه دما قبل په جنس یی صاد او ضاد سره بدل کړو و بیا به صاد په دصاد کې او ضاد په ضاد کې مدغم کړو لکه : اِصْبَرَ اِصْبَرَ باقی ددې عکس جائز نه په حرف ضوی مشغ (ضاد) کې ادغام داسې دې لکه چې په غیر کې دې حالانکه ادغام صرف په خپل مثل کې کېږي مثلاً دصاد په صاد او ضاد په ضاد کې او دا ادغام خلاف قیاس هم دي . فانهم وانصف .

دویم حکم : دادې چې دال په دال کې مدغم کول واجب دي په قانون دمتجانسين

اول شرط : دادې چې دال وي احترازي مثال : اِکْکَسَبْ دلته دال نشته

دویم شرط : دادې چې په مقابله دفا دباب افتعال کې وي احترازي مثال : دَقَمَ داباب

افتعال نه دې اتفاقي مثال : اُدَقَمَ نه اِدَقَمَ .

درېم حکم : دادې چې اظهار جائز دي ، او ادغام به دوطرفه وي .

اول شرط : دادې چې دال وي احترازي مثال : اِکْکَسَبْ دلته دال نشته .

دویم شرط : دادې چې په مقابله دفائی افتعال کې به وي احترازي مثال : اِکْکَر داباب افتعال نه

دې اتفاقي مثال : داظهار اِدْکَر دادغام اِدْکَر اِدْکَر .

خلورم حکم : دادې چې اظهار او ادغام به یو طرفه جائز وي .

اول شرط : دادې چې ز او وي احترازي مثال : اِکْکَسَبْ دلته ز او نشته .

دویم شرط : دادې چې دباب افتعال دفا کلمه په مقابل کې به وي احترازي مثال زجر باب

افتعال نشته اتفاقي مثال داظهار اِرْجَر ، دادغام اِرْجَر . (۳)

۳۰- قانون : اگر ثاء واقع شود مقابله فا کلمه باب افتعال اظهار وادغام

دوطرفه جائز است مگر تار ا ثا کردن اولی است :

ددې قانون نوم دې د اِکْبَت قانون : دې لپاره یو حکم دې او دوه شرطونه دي .

حکم : دادې چې اظهار هم جائز دي او ادغام دوطرفه هم جائز دي .

(۱) دباب افتعال فاکلمه کې چې کله دال مهمله دال معجمه زائې منقوطة واقع شي نو تاء افتعال به په دال مهمله سره وجوبابلدوي حکه چې دال دتاء سره مخرج کې قریب واقع دي او دخال او ز سره په صفت کې موافق دي .

(۲) دباب افتعال په فاکلمه کې چې دال واقع شي نو تاء افتعال به وجوباً په دال سره بدلوي لکه اذ تکر نه اذکر وس دلته درې صورتونه جائز دي اول صورت فک ادغام (اظهار) لکه : اذکر . دویم صورت دال به دال سره بدل شي او دال به دال کې مدغم شي لکه اذکر دا صورت احسن دي اوقوی دی او موافق قیاس دي . دریم صورت دادې چې دال به دال سره بدل شي دال به دال کې مدغم شي لکه : اذکر دا صورت دقیاس نه خلاف دي .

(۳) ز او چې کله په مقابله دفائی افتعال کې واقع شي نو تاء افتعال به وجوباً دال شي لکه د اِرْجَر نه اِرْجَر اوس دلته دوه صورتونه جائز دي : اول صورت : فک ادغام (اظهار) لکه اِرْجَر دا ویر فصیح دي لکه قول دبایر تعالی مُرْجَر . دویم صورت : دادغام دال به ز او کې زاب ز او کې مدغم کړي لکه : اِرْجَر دا خلاف القیاس دي ددې عکس جائز نه دي یعنې داچې ز او دال کړي او دال په دال کې مدغم کړي لکه ادجر شک دحرف صغیر (ز او) ادغام په غیر صغیر (ال) کې منع دي .

اول شرط : دادې چې ټا وي احترازي مثال **اِکْتَسَبَ** دلته ټا نشته .

دویم شرط : دادې چې په مقابله دفا کلمه دباب افتعال کې وي احترازي مثال **کُتِبَ** دا باب افتعال نه دې اتفاقي مثال **اِکْتُبْتَ** دادغام اولی مثال **اِکْتُبْتَ** دادغام عدم اولی **اِکْتُبْتَ** وجه داولویت داده چې اتباع دزائد داصلي سره بهتروي ، نه داچې اصل تابعدار دزائد شي یعنې ټا چې ټا شي اجتماع دمثیلین به راشي بیا داول دسکون دوجې نه ادغام بالاتفاق واجب دې .

۳۱- قانون : اگریکی از ده (۱۰) حروف مذکوره بالا واقع شود مقابله عین

کلمه باب افتعال تائی ویرا جنس عین کلمه کرده جوازاً ادغام می کنند وجوباً و اگر تا واقع شود ادغام جائز است و اگریکی از حروف مذکوره واقع شود مقابله فا کلمه باب تفاعل تائی آنها را جنس فا کلمه کرده جوازاً ادغام می کنند وجوباً و اگر تا باشد ادغام جائز است :

ددې قانون نوم دې د **حَصَمَ کَلَّمَ** قانون : ددې لپاره څلور حکمونه دي دهر حکم لپاره دوه دوه شرطونه دي

اول حکم : دادې چې دباب افتعال تا کلمه دعین کلمې دجنس سره بدلول جائز دي بیا ادغام دجنس په جنس کې واجب دې په قانون دمتجانسین .

اول شرط : یې دادې چې دې مذکور لسو (۱۰) حروفو نه یو حرف پکې وي ، هغه دادې چې ضاد ، صاد ، طا ، ظا ، دال ، ذال ، ز ، سین ، شین ، ټا ، احترازي مثال **اِجْتَمَعَ اِفْتَرَبَ** . دلته دې لسو حروفو نه یو حرف هم نشته .

دویم شرط : دادې چې دباب افتعال دعین کلمې په مقابله کې وي ، احترازي مثال **اِظْلَمَ ، اِفْتَلَمَ** دلته په مقابله دفا کلمه کې دي اتفاقي مثال **اِحْتَصَمَ ، اِکْتَلَمَ** ، نه **حَصَمَ ، کَلَمَ** **دویم حکم :** دادې چې ټاپه ټاکې مدغم کول جائز دي دقانون دمتجانسین مطابق .

اول شرط : دادې چې تاوي احترازي مثال **اِجْتَمَعَ** دلته ټا نشته .

دویم شرط : دادې چې په مقابله دعین دافتعال کې وي احترازي مثال قتل دا باب افتعال نه

دې اتفاقي مثال **اِفْتَقَلَ** نه **قَتَلَ** (۱)

۱. چرته چې دوه حروف متجانسین متحرک دکلمې په آخر کې نه وي نو ادغام واجب نه دي (کذا فی الرضي بحواله دستور لمبتدي) والله اعلم بالصواب .

دویم حکم : دادې چې دباب **تَفْعَلْ** او **تَفَاعُلْ** تا کلمه دفا کلمې په جنس سره بدلو جائز دي بې جنس په جنس کې مدغم کول واجب دي په قانون دمتجانسين .

اول شرط : دادې چې مذکوره لسو حروفو کې يو حرف وي احترازي مثال **تَجَنَّبَ تَجَاكَبَ** دلته دغه حروفو نه يوه هم نشته .

دویم شرط : دادې چې په مقابله دفا کلمه دباب **تَفْعَلْ** او **تَفَاعُلْ** کې وي احترازي مثال **تَجَدَّبَ تَجَادَبَ** دلته په عين کلمه کې دې نه په فا کلمه کې اتفاقي مثال (۱) : **تَنَاقَلَ تَنَقَّلَ** نه **اِنْتَاقَلَ اِنْتَقَلَ** **خلورم حکم :** دادې چې تا په تا کې مدغم کول جائز دي .

اول شرط : دادې چې تاوي احترازي مثال : **تَنَقَّلَ تَنَاقَلَ** داتازانده علامه دباب ده اصلي نه ده .

دویم شرط : دادې چې دباب تفعل تفاعل دفا کلمه په مقابله کې وي احترازي مثال **تَنَقَّلَ تَنَاقَلَ** دلته تا دعين کلمه په مقابله کې ده اتفاقي مثال : **تَنَاقَلَ تَنَاقَلَ** نه **اِنْتَاقَلَ اِنْتَقَلَ** ددوه هم جنس دادغام له وجې ابتداء په سکون سره محاله وه نوهمزه واصله په اول کې راوپل شوه .

(۱) تشقل تشاقل کې چې کله تائي زانده دفا په جنس سره بدله شوه نو تشقل تشاقل شوه دوه همجنس دادغام دوجې نه چې اول ساکن شو نو ابتداء په ساکن ممکن نه وه لهذا شروع کې همزه واصله راوپړه نو اِنْتَاقَلَ اِنْتَقَلَ شوي باقي مثالونه په دواړو قیاس کوه . مثالونه د تفعل بغير دادغام نه : تسع تصحیح تصدح تطهر تزیین تذکر تدثر تظلم . دجنسیت مثالونه : سجع . ههجع . صمعد . هضرح . طهر . لیس . ذکر . ددثر . طلم . امثله جنسیت بعد از ادغام : اسع . اهجع . اصعد . اهرح . اطر . ازیس . اذکر . ادثر . دتفاعل بغير ادغام مثالونه : تساع . تهابه . تصاهر . تحارب . تطالب . تظاهر . تدارک . تذکر . تزاجر . دجنسیت مثالونه : سساع . هههابه . صصاهر . ههحارب . ططالب . ططاهر . ددارک . ذذاکر . ززاجر . مثالونه بعد از ادغام : اسساع . اهابه . اصاهر . اهابر .

۳۲- قانون: اگریکی از یازده حروف مذکوره ور اونون بعد از لام تعریف (۱) واقع شود لام جنس را ایشان کرده آید وجوباً و اگریکی از ایشان بعد از لام ساکن غیر تعریف واقع شود لام را جنس ایشان کرده جوازاً ادغام می کنند وجوباً سوائی را چرا که درین جا واجب است:

ددی قانون نوم دې دحروف شمسي اوقمري (۲) قانون: دې لپاره دوه حکمونه دي دهر حکم لپاره دوه دوه شرطونه دي.

اول حکم: دادې چې لام تعریف دحروف شمسيه دجنس سره بدلول واجب دي او بيا ادغام کول هم واجب دي.

اول شرط: دادې چې دحروف شمسيه نه يو حرف وي احترازي مثال: **اَلْهَمْدُ** دلته دحروف شمسيه نه يو حرف هم نشته.

دويم شرط: دادې چې دلام تعریف نه بعد وي احترازي مثال **بَلْ سَوَكْتُ** دلته دلام تعریف نه بعد نه دي. اتفاقي مثال **اَلرَّحْمَنُ** اصل کې **اَلرَّوْحَمَنُ** وولام تعرف په حرف شمسي سره بدل شو **اَزْوَجَتُنِ** شو ددېنه بعد جنس په جنس کې مدغم شو نو **اَلرَّوْحَمَنُ** شو. لام تعریف به کتابت کې راخي او قرائت کې به نه راخي.

دويم حکم: دادې چې لام ساکن غیر تعریف دحروف شمسيه دجنس نه کول جو جائز دي بيا ادغام کول واجب دي.

اول شرط: دادې چې دحروف شمسيه نه يو حرف وي احترازي مثال **بَلْ فَعَلَ** دلته حروف شمسيه نشته.

(۱) لام تعریف هغه دې چې مخکې ترې الف وي لام تعریف همیشه ساکن وي لکه الحمد. لام غیر تعریف هغه دې چې دهغې نه مخکې الف نه وي لکه: **بَلْ قَعَهُ اَنَّهُ**.

۲۰. ټول حروف تهجي په دوه قسمه دي يو شمسي دويم حروف قمري. حرفو شمسي ديارلس دي: ضاد. ظا. ظا. ذال. ذال. زاي. سين. شين. تا. ثا. را. نون. باقي قمري دي. دحروف شمسي مثالونه دلام تعریف نه دجنسيت مثالونه: السامع. الشاكر. الصابر. التور. اطلب. اظلم. ادخل. اذفاكر. ازاجر. اتاجر. اثابت. اررحمن. پس دادغام نه مثالونه: السامع. الشاكر. الصابر. التور. اطلب. اظلم. الداخل. الذاكر. الزاجر. التاجر. الثابت. الرحمن. دحروف شمسي پس دلام غیر تعریف نه: سامع. بشاكر. بل صابر. بل ضارب. بل طالب. بل ظالم. بل داخل. بل فاكر. بل تاجر. بل ثابت. بل راحم. بل نار. دجنسيت مثالونه: بس ظالم. بلع. بشاكر. بعض صابر. بعض ضارب. بظ ظالم. بلع. امثله پس دادغام نه: بسامع. بشاكر. بصابر. بضارب. بظالم.

دویم شرط: دادې چې لام ساکن غیر تعریف نه پس وي احترازي مثال **اَلرَّحْمَنُ** دلته دلام تعریف نه پس دې اتفاقي مثال **بَلَّ سَوَكْتُ** لام ساکن غیر تعریف به دحروف شمسي دجنس نه شي **بَسَّ سَوَكْتُ** وئیل جائز دي ددېنه بعد جنس به په جنس کې مدغم شي **بَسَّوَكْتُ** وئیل واجب دي **فائده:** که چیرته لام ساکن غیر تعریف نه بعد حرف شمسي (را) وي نو بیا لام په (را) سره بدلې واجب دي او را په راکې مدغم کول واجب دي لکه **قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا** په **خَايَ قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا**

سوال: **بَلَّ رَانَ** کې ټول شرائط موجود دي بیا هم ادغام په کې نه دې شوي؟

جواب: **بَلَّ رَانَ** کې لام او را په مینځ کې وقف واجب دي او ادغام هم واجب دي لیکن دادغام په صورت کې وقف نه پاتې کیږي نو په یو واجب باندې عمل کولو لپاره دبل واجب نه رجوع کول محض لغوه ده ددې وجې نه وقف باقي ساتل شو.

وجه تقسیمه: یې داده چې څرنگه دنمر په راختلو باندې ستوري پتیرې دغه شان ددې حروف په داخلیدلو سره لام تعریف پتیرې او څرنگه چې دقمر په موجود والي کې ستوري باقي وي دغه شان دحروف قمری په داخلیدلو سره لام تعریف باقي وي.

۳۳- قانون: هر مضارع مُشَدَّدُ الآخر وقت دخول جواز وبنا کردن امر حاضر معلوم در آن سه وجه خواندن جائز است بشرطیکه مضارع مضموم العین نه باشد وگرنه در آن چهار وجه خواندن جائز است:

ددې قانون نوم دې **لَمْ يَحْمَرْ لَمْ يَحْمَرْ** قانون: ددې لپاره دوه حکمونه دي هر حکم لپاره درې درې شرطونه دي:

اول حکم: دادې چې مضارع په دریو طریقو سره وئیل جائز دي:

اول شرط: یې دادې چې دمضارع اخر مشدد وي. احترازي مثال **لَمْ يَحْمَرْ**.

دویم شرط: یو حرف جازمه داخل وي. یا امر حاضر معلوم جوړ وي احترازي مثال **لَمْ يَحْمَرْ كَحْمَرْ** دلته نه حرف جازمه (ا) داخل شوي او نه امر حاضر جوړ شوي.

(۱) کوم حرف علت چې په لام کلمه کې دحروف جوازم لکه لم ان شرطیه وغیره په وجه یا دامر حاضر معلوم جوړولو په وجه حذف شوې وي کله چې اتصال دضمیر دفاعل لکه: الف. واولیاونون دجمع مؤنث وشي یا اتصال دنون ثقیله یاخفیفه وشي نو حذف شوي حرف علت به واپس راشي لکه: ادع مفرد مذکر نه: ادعو. ادعو. ادعی. ادعون. لکن: ادعوا او ادعی کې دبلي قاعدې په موجودیدلو سره واولی مذکورې او یا حذف کیږي دنون ثقیله یا اتصال مثال: ادعون او دنون خفیفه یا اتصال مثال: ادعون.

دویم شرط : دادې چې دمضارع عین کلمه مضموم نه وي احترازي مثال : کَمَ یَمُدُّ دلته مضارع مضموم العین ده اتفاقي مثال : یَحْمَرُّ نه کَمَ یَحْمَرُّ کَمَ یَحْمَرُّ او کَحْمَرُّ نه امر حاضر معلوم لکه : اِحْمَرِّ اِحْمَرِّ اِحْمَرِّ .

دویم حکم : داچې مضارع معلوم په څلورو طریقو سره وئیل جائز دي .

اول شرط : داچې دمضارع آخر مُشَدَّد وي احترازي مثال : کَمَ یَضْرِبُ .

دویم شرط : داچې یو حرف جازمه داخل شي یا د امر حاضر معلوم جوړول وي احترازي مثال

مَدَّ یَمُدُّ دلته نه خو حرف جازمه داخل دي او نه امر حاضر جوړ شوې .

دویم شرط : دادې چې دمضارع عین کلمه مضمومه وي احترازي مثال : کَمَ تَحْمَرُّ دلته

مضموم العین نه ده اتفاقي مثال د یَمُدُّ نه کَمَ یَمُدُّ کَمَ یَمُدُّ کَمَ یَمُدُّ . د کَمَدُّ نه مَدَّ مَدَّ مَدَّ اَمَدُّ .

ف : دمعتل دقواعدونه وړاندې دڅلورو اموروپیژندل ضروري دي :

۱- داعلال لغوي معنی . ۲- اصطلاحی معنی . ۳- اقسام اعلال . ۴- حروف اعلال .

اعلال په لغت کې مطلق تبدیلی ته وایي او په اصطلاحی کې اعلال تغییردحرف علت ته وایي . اعلال په درې قسمه دي .

۱- اعلال بالحدف . ۲- اعلال بالقلب . ۳- اعلال بالاسکان . داعلال درې حروف دي : واو . الف .

یا .

۳۴- قانون : هر واوی که واقع شود مقابله فاکلمه مصدری که بروزن فعل

باشد بشرطیکه مضارع معلومش تیز مُعَلَّل باشد کسره اش را نقل کرده بمابعد

داده آنرا حذف کرده غوضش تائی متحرکه در آخرش درآورند وجوباً بکلیه

اِقَامَةُ وان این است :

ددې قانون نوم دې دِعْدَةُ قانون . ددې لپاره یو حکم دې او پنځه شرطونه دي .

حکم : یې دادې چې دواو حرکت کسره به مابعد ته نقل شي او دواو حذف به واجب وي او

دحذف شده حرف په بدله کې به آخر کې تاراوړل واجب وي په قانون د اِقَامَةُ ، اِسْتَقَامَةُ

اول شرط : دادې چې واو وي احترازي مثال : یُسُرُ دلته یاده .

دویم شرط : دادې چې د فاکلمه مقابله کې به وي احترازي مثال **قَوْلٌ** دلته دعین کلمه په مقابله کې دي .

دویم شرط : دادې چې صیغه دمصدر وي احترازي مثال **وَرُوْ . وَثُرُوْ** دا مصادر نه دي .

خلوړم شرط : دادې چې دا مصدر په وزن **دِفْعَلٌ** وي احترازي مثال **وَضَلٌ** دا وزن **دِفْعَلٌ** نه دي .

پنځم شرط : دادې چې واوهم دغه باب په فعل مضارع معلوم کې حذف شوې وي احترازي

مثال : **وَجَلٌ** ددې باب مضارع معلوم **يُوجَلُ** سالم دې اتفاقي مثال **عِدَّةٌ** چې اصل کې **وَعْدٌ** و .

۳۵- قانون : در مصدر هر حرفیکه بجز التثانی تنوینی بیفتد عوضش تائی

متحرکه در آخرش در آرند وجوباً مگر لُغَةً وَمَا شاذ اند :

ددې قانون نوم دې د **إِقَامَةُ** او **إِسْتِقَامَةُ** قانون : ددې لپاره یو حکم دې او دوه شرطونه دي :

حکم : دادې چې د حذف شده حرف په عوض کې تائی متحرکه په آخر کې راوړل واجب دي .

اول شرط : دادې چې په صیغه دمصدر کې یو حرف ساقط شوې وي ، احترازي مثال : **يَعْدُ**

دلته په مضارع کې حرف دواو ساقط شوې دي .

دویم شرط : دادې چې دا حذف دالتفانی تنوینی دوجې نه ، نه وي یعنې دویم ساکن نون تنوین

نه وي احترازي مثال **هَدَى** (۱) اصل کې **هَدَى** وو . اتفاقي مثال چرته چې ساکن نون تنوین نه وي

مثال **أَقَامَ** (۲) نه **إِقَامَةً** **إِسْتَقَامَةً** . او چرته چې دویم ساکن بلکل نه وي مثال د **وَعْدٌ** نه **عِدَّةٌ** .

استراض : **لُغَةً** **مِثْلُ** اصل کې **لُغَوْ** **مِثْلُ** وو قانون د **قَالَ** مطابق **لُفَّانٌ** ، **مِثْلُ** ان شو التفاء ساکنین

راغله په مابین دالف او تنوین کې اول ساکن مده وو لهذا حذف شو په عوض کې ئی په آخر کې

تاراغله نولُغَةً **مِثْلُ** شول خلاصه داچې دویم شرط نشته بیا هم آخر کې الحاق دتا څرنگه راغلو ؟

۱. هدی اصل کې هَدَى وؤ دقال او باع دقانون مطابق هذان شو دوه ساکنین جمع شو اول مده وؤ حذف شو نو هدی شو دلته کې زیر بحث قانون نشي چاري کیدې ځکه دویم ساکن نون تنوین دي .

۲. اقله اصل کې اقام وؤ ديقال دقانون مطابق اقام شو دوه الفه ساکنین جمع شول دویم ساکن نون تنوین نه دي امام اخفش اول الف حذف کوي امام بیسويه دویم الف حذف کوي دپه بعد به دحذف شده حرف په عوض کې تاراشي اقله جوړ شو دي باندې استقامه قیاس کوه دغه تاپه حالت داضافت کې حذف کول جائز دي لکه : اقام الصلوة هدا الامر اصل کې اقله مده وؤ .

جواب : دا اعتراض نتیجه ده په عبارت دمصنف کې د کم غور کولونه، ځکه مصنف په خپله په دې تصریح کړې ده چې داشاذدې یعنې مخالف قیاس موافق استعمال دپته شاذ احس واني ۳۶- قانون : هر و او ساکن مظهر غیر واقع مقابله فاکلمه باب افتعال ماقبلش مکسور آن و او رایبا بدل کنند وجوبا بشرطیکه باعث تحریکش موجودنباشد :

ددې قانون نوم دې د **مِيعَاذُ** قانون : ددې لپاره یو حکم دې او شپږ شرطونه دي :

اول حکم : دادې چې و او دیا سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې و او وي احترازي مثال **يُسْرُ** دلته و او نشته .

دویم شرط : دادې چې ساکن وي احترازي مثال : **عَوْش** دا متحرک دې .

دویم شرط : دادې چې مظهروي احترازي مثال **اِجْلَوَاذُ** دا مدغم دې .

خلورم شرط : شرط دادې چې و او په مقابله دفائی افتعال کې نه وي احترازي مثال **اِتَّقَدَمَ**

اصل کې **اِؤْتَقَدَ** وو دلته و او په مقابله دفائی دافتعال کې دې .

پنځم شرط : دادې چې د و او ماقبل مکسور وي احترازي مثال : **قَوْلٌ مُّوجِبٌ** دلته مفتوح او

مضموم دې .

شپږم شرط : دادې چې دې و او ته حرکت ورکولو والا سبب موجود نه دې احترازي مثال **اَوْزَّةٌ**

اصل کې **اَوْزَّةٌ** وو ادغام د ز ا په ز کې چې وشي دې صورت کې د و او د حرکت سبب موجود دې

اتفاقي مثال **مَوْعَاذُ مَوْعِدَةٍ** نه **مِيعَاذُ مِيعَدَةٍ** .

۳۷- قانون : هر و او ویائی ساکنه غیر بدل از همزه که واقع شود مقابله فاکلمه

باب افتعال یا تفاعل آن را تا کرده در تا ادغام می کنند وجوبا بر اکثر

لغت اهل حجاز در افتعال و بر بعض لغت اهل حجاز در تفاعل و تفاعل مگر اتخذ

یتخذ شاذ است :

ددې قانون نوم دې د **اِتَّقَدَّ اِتَّسَرُ** قانون (۱)، ددې لپاره دوه حکمونه دي هر حکم لپاره درې

درې شرطونه دي

۱- اتقداتسر اصل کې او تقد او اتسر و او یابدل شو په تا اتقد او اتسر شول دپنه پس تا په تا کې مدغمه شوه اتقداتسر شول دالغت دفصیح والي دوجې نه درجه دوجوب ته رسیدلې دې . نوټ : او تقد کې په قانون ميعاد سره و او بدل په په پلشو ځکه د و او نه

اول حکم : دادې چې واو او یا به تا کړې او تا به تا کې مدغم شي وجوباً

اول شرط : دادې چې واو او یا وي احترازي مثال : اِجْتَهَدَ، اِکْتَسَبَ دلته واو او یا نشته.

دویم شرط : دادې چې واو او یا په بدله دهمزه کې نه وي احترازي مثال : اِیْتَمَرَ اَوْ کَبِرَ اصل کې اِکْتَمَرَ اَوْ کَبِرَ وو دلته واو یا دهمزه په بدله کې دې.

درېم شرط : دادې چې په مقابله دفاکلمه دباب افتعال کې وي احترازي مثال : اِجْتَوَبَ اِخْتَوَبَ دلته دعین کلمه په مقابله کې دې اتفاقي اِتَقَدَّ اِتَسَّرَ چې په اصل کې اَوْتَقَدَّ او اِیْتَسَّرَ وو.

دویم حکم : دادې چې واو او یا په تاسره بدلول جائز او بیاتابه تا کې مدغم کول واجب دي.

اول شرط : دادې چې واو او یا وي احترازي مثال : کُضِرَبَ کُضِرَبَ دلته واو او یا نشته.

دویم شرط : دادې چې واو او یا په بدله دهمزه کې نه وي احترازي مثال : کُوُذِبَ کُوُذِبَ اصل کې کُوُذِبَ وو.

درېم شرط : دادې چې په مقابله دفاکلمه دباب تَفَعَّلَ او تَفَاعَلَ کې وي احترازي مثال : تَقَوَّلَ.

تَحَوَّلَ تَقَوَّلَ کَبَايَعَ دلته په مقابله دعین کلمه کې دي اتفاقي مثال (۱) : کُوُعِدَ کَبَسَرَ نه اِتَعَدَّ اِتَسَّرَ کُوَاعَدَ کَبَسَرَ نه اِتَاعَدَ اِتَسَّرَ.

۳۸- قانون : هر دال ساکن مابعدش تائی متحرکه غیر تا افتعال باشد ان را

تاکرده در تا ادغام مي کنند وجوباً بشرطیکه وحدت کلمه باشد وگرنه جائز

است همچنین تائی ساکن مابعدش دال متحرک باشد ان را دال کرده در دال

ادغام مي کنند وجوباً بشرطیکه وحدت کلمه باشد وگرنه جائز است :

ددې قانون نوم دې د وَعَدَتْ قانون . ددې لپاره څلور حکمونه دي :

اول حکم لپاره څلور شرطونه دي باقي درې حکمونولپاره درې درې شرطونه دي .

ما قبل کسره په مقام دزوال کې ده او واو دتاسره قرب المخرج دې لهذا ددې علت په بناء باتنې یو قوی راجح پیدا شو او دمیعدوالا دقانون توهم زمونږه نه لرې شو .

۱۰، مثال تفاعل اتعاده اتاسر اصل کې تواعد تياسر وو او ایا بدل شو په تانوتعاده تتاسر شو دپنه بعد تابه تا کې مدغمه شوه ابتداء بالساکن محال وه لهذا اول کې همزه وصلیه راوړه نو ایا بعد اتاسر شول مثال دتفعل اتعاده اتاسر اصل کې تواعد تيسر وو او ایا تا شو تتعاده او تتسر شول دپنه بعد تابه تا کې مدغم شوه ابتداء بالساکن محال وه همزه وصلیه می اول کې راوړه اتعاده اتاسر شو . فائده : همزه وصلیه به هلته راځي چې ابتداء بالساکن چرته کې محال وي مثلاً بړه مثالونو کې . او چیرته چې ابتداء بالساکن محال نه وي هلته به همزه وصلیه نه راوړو لکه يتواعد يتعاده نه يتعاده الخ دالفت بالکل شاذ دي او قلیل دي .

داولنی حکم لپاره اولنی شرط : دادې چې دال ساکن وي احترازي مثال وَعَدَ دلته ساکن نه دې
دویم شرط : دادې چې دال نه بعد تانی متحرکه وي احترازي مثال وَعَدَن کې بلکل تانسته
دریم شرط : دادې چې دا تادباب افتعال نه وي احترازي مثال اِذْكَمَّر دلته دال ساکن نه بعد تا
 افتعال ده .

خلورم شرط : دادې چې دال ساکن او ددې نه مابعد په کلمه واحده کې وي احترازي مثال قَدْ
 كَبَيَّن دلته دال او دهغه مابعد په جدا جدا کلماتو کې دي اتفاقي مثال وَعَدْتَ نه وَعَدْتُ .

اول شرط : دادې چې دال ساکن وي احترازي مثال وَعَدَ دلته دال ساکن نه دې .
دویم شرط : دادې چې دال نه مابعد تا متحرکه وي احترازي مثال وَعَدَن دلته تانسته .
دریم شرط : دادې چې دال او دهغه مابعد متحرک په جُدا جُدا کلماتو کې وي احترازي مثال
 وَعَدْتَ دلته کلمه جُدا نه ده اتفاقي مثال قَدْ كَبَيَّن نه قَدْ كَبَيَّنَ .

دریم حکم : دادې چې تابه دال شي او دال به په دال کې مدغم شي وجوباً .
اول شرط : دادې چې ناه کنه وي احترازي مثال سَكَت دلته ساکنه نه ده .
دویم شرط : دادې چې تانه بعد دال متحرک وي احترازي مثال قَاكَلْتَ اذْعُوْا دلته دتانه بعد دال
 ساکن دې .

دریم شرط : دادې چې تا او مابعد دال په یوه کلمه کې وي احترازي مثال اَلْوَلْدُ اتفاقي مثال
 اَلْفَلَکَ دَعَوَالله دلته جُدا جُدا کلمات دي . اتفاقي مثال اَلْمَتْدُ نه اَلْمَتْدُ و نیل واجب دي . (۱)
خلورم حکم : دادې چې تابه دال کړې او دال به په دال کې مدغم شي جوازاً .
اول شرط : دادې چې تانی ساکنه وي احترازي مثال سَكَت .

دویم شرط : دادې چې تانه پس دال متحرک وي احترازي مثال قَاكَلْتَ اذْعُوْا .
دریم شرط : دادې چې تا او دپه مابعد دال په جدا جدا کلماتو کې وي احترازي مثال اَلْوَلْدُ
 دلته جدا کلمه نه ده اتفاقي مثال اَلْفَلَکَ دَعَوَالله نه اَلْفَلَکَ دَعَوَالله و نیل جائز دې

۳۹- قانون : هر او مضموم یا مکسور که واقع شود در اول کلمه مابعدش دیگر او تحرک نباشد یا مضموم مخفف بحرکت لازمی مقابله عین کلمه باشد همزه شود جواز آبشروطیکه در مضارع معلوم نباشد :

ددې قانون نوم دې : د اُعِدَّ اِهْأَحْ قانون دې لپاره یو حکم دې د شرطونو دوه جماعته دي اول جماعت لپاره درې شرطونه دي او دویم لپاره پنځه شرطونه دي .
حکم : یې دادې چې واو په همزه سره بدلول جائز دي .

د اول جماعت اولنې شرط : دادې چې واو مضموم یا مکسور وي احترازي مثال وَعَدَ دلته مفتوحه دي .

دویم شرط : دادې چې واو په اول د کلمه کې وي احترازي مثال قَوْلَ دلته په مینځ کې دي .
دویم شرط : دادې چې دې واو (۱) نه بعد بل واو متحرک نه وي احترازي مثال وَوَعِدَ دلته واو نه پس بل واو متحرک دې اتفاقي مثال وَعِدَ وَهَأَحْ وَوَعِدَ نه اُعِدَّ اِهْأَحْ اُوْعِدَ وئیل جائز دي .

دویم جماعت اول شرط : دادې چې واو مضموم وي احترازي مثال قَوْلَ دلته واو مکسور دي .
دویم شرط : دادې مخفف وي احترازي مثال تَكْوُلَ دلته مشدد دي .
دویم شرط : دادې چې ددې واو حرکت لازمی وي احترازي مثال رَاوُؤْنَ اصل کې رَاوُيُؤْنَ وو دلته واو حرکت ضمه عارضي ده .

خلووم شرط : دادې چې په مقابله دعین کلمه کې وي احترازي مثال يَدْعُو دلته دلام کلمه په مقابله کې دي .

پنځم شرط : دادې چې مضارع معلوم نه وي احترازي مثال يَقُولُ دلته مضارع معلوم ده اتفاقي مثال قَوْلَ اَدُوْهُ نه قَوْلَ (۲) اَدُوْهُ وئیل جائز دي .

(۱) دلته دواو نه بعد دواو متحرک نفي ده لکه وَوَزَّ که ددې واو نه بعد بل واو بلکل نه وي یا وي خو ساکن وي نو په دواو و صورتونو کې به قانون جاري کېږي لکه وعد و وعد نه اهد او اهد ئیل جائز دي . فائده : کله ناکله واو مفتوحه هم په همزې سره بدلېږي لکه احد انة اسماء شوک چې دپه وزن دفعلاء مني چې اصل کې وحد و ناة و سماء و دغه رنگه کله واو مضمومه په تاسره هم بدلېږي لکه : تجاة تکلان تراث اصل کې وجاه و کلان وراث و دواو مفتوحه او تاپه همزې سره بدلول شاذ دي قیاسي نه دي په حسب دسماع سره دي لهند حکم مذکور لپاره منتقض نه ګرځي ځکه مذکور قانون اکثر دې کلي نه دي .

(۲) دا خبره دې واضحه وي چې دلته دواو وسط په همزې سره بدلېږي ددې ذکر دلته په تبع دواو مضمومه در اول کلمه شوې دي ورته ددې ذکر په قوانین داجوب کې پکار وو .

۴۰- قانون : هریاب مثال واوي بروزن مَنَعْ یَمْنَعْ یا که ماضي اونیاخته شده

باشد یا مضارع معلومش بروزن یَفْعَلْ باشد در مضارع معلوم او فاکلمه را حذف

کنند وجوباً و از باب فَعَلَ یَفْعَلْ در دو باب وَسَعْ یَسَعْ وَطَى یَطِیْ نیز :

ددې قانون نوم دې د یَعْدُ قانون : دې لپاره یو حکم او د شرطونو درې جماعته دې هر جماعت لپاره دوه دوه شرطونه دي :

حکم : دادې چې مضارع معلوم کې فاکلمه حذف کول واجب دي .

د اول جماعت اول شرط : ددې چه باب د مثال (۱) واوي وي احترازي مثال یَسَر د امثال د یاني

دې .

دویم شرط : دادې چه مَنَعْ یَمْنَعْ په وزن به وي احترازي مثال وَسَمَ یُؤَسِّمُ چه داپه وزن د مَنَعْ

یَمْنَعْ نه دې اتفاقي مثال وَضَعَ یُوضَعُ نه یَضَعُ .

د دویم جماعت اول شرط : دادې چې باب د مثال واوي وي احترازي مثال یَسَر د امثال یاني دې .

دویم شرط : دادې چه داسې باب وي چه ماضي قليل الاستعمال وي احترازي مثال وَسَمَ یُؤَسِّمُ

ددې باب ماضي کثیر الاستعمال ده اتفاقي مثال یُؤَدِّرُ یُؤَدِّعُ نه یَدِّرُ یَدِّعُ .

د دریم جماعت اول شرط : دادې چې باب مثال واوي وي احترازي مثال یَسَر د امثال یاني دې .

دویم شرط : دادې چې مضارع نې مکسور العین وي احترازي مثال وَسَمَ یُؤَسِّمُ د امضموم

العین ده اتفاقي مثال یُؤَعِّدُ نه یَعْدُ یُؤَرِّمُ نه یَرِّمُ مضارع مکسور العین وي ماضي عام ده که

مکسور العین وي که مفتوح العین وي .

فائده : د عَلِمَ یَعْلَمُ په وزن باندې دوه داسې بابونه دي چه سماعاً په کې واو حذف شوې دې هغه

دادې وَسَعْ یَسَعْ وَطَى یَطِیْ نه یَسَعْ یَطِیْ

۱۰. مثال واوي قيد لگولو سره يې مثال ياني خارج کړو ولفيف نه احترازي نشته يعنې قانون دلفيف کې به جاري کيږي باقي يېس ياتېس اصل کې يېس وو مضارع په حذف دياره په يابېدال دالف سره د مذکور قانون د شاذ څخه دي . فائده : کله چې د بېدال او د حذف خپلو کې تعارض وي نو تر جېح به حذف وړ کولې شي لپاره د تخفيف د کلام لکه : اوعد دلته د يعد قانون جاري شوې دي نه د يعد .

۴۱- قانون : دو واو متحرک که جمع شوند در اول کلمه واو اولی را بهمزه بدل کنند وجوبا :

ددې قانون نوم دې د **اَوَاعِدُ** اَوْ **يُحَدُّ** قانون (۱)، دې لپاره يو حکم او څلور شرطونه دي .

حکم : يې دادې چې اول واو به په همزه سره بدلول واجب وي .

اول شرط : يې دادې چې دوه واوه (۲)، وي احترازي مثال **وَعَدَ** دلته يو واو دي .

دويم شرط : يې دادې چې دواړه متحرک وي احترازي مثال : **وُورِي** دلته يو متحرک دي .

درېم شرط : دادې چې دواړه واوه يوځای وي احترازي مثال **وَلَوْ** دلته يوځای نه دي .

څلورم شرط : دادې چې دواړه دکلمې په اول کې وي احترازي مثال **قَوَّ** دلته په اخر کې دي ،

اتفاقي مثال **وَوَاعِدُ** نه **اَوَاعِدُ** وَوُيَعِدُ نه **اَوُيَعِدُ** .

۴۲- قانون : هر باب مثال واوي از عِلْمَ يَغْلِمُ که غير محذوف الفا باشد

در مضارع معلوم او سوائی اصل سه وجه خواندان جائز است چنانچه در يَوْجَلُ

يَا جَلُ يَيَجَلُ خواندن است :

ددې قانون نوم دې د **يَا جَلُ يَيَجَلُ** قانون . دې لپاره يو حکم او درې شرطونه دي :

حکم : يې دادې چې مضارع معلوم کې سوی داصل نه درې وجوهو سره وئيل جائز دي .

اول شرط : دادې چې مثال واوي وي احترازي مثال **يَسْرَ** دا مثال يانی دي .

(۱)، مؤسّف ددې قانون په ذکر کې دشيخ ابن حاجب په مذهب اکتفاء کړې ده ورته دنورو محققينو دا مذهب دې چې که چرته دويم واو مله په بلل دحرف زائده کې وي نو همزې سره بدلول جائز دي لکه **وُورِي** ماضي مجهول دويم واو دالف په بلله کې راغلې دې اصل کې **وَارِي** وؤ . که چيرته دويم واو مله نه وې لکه **اَوَاعِدُ** چې اصل کې **وَوَاعِدُ** وو . يا دويم واو دچا په بلله کې نه وي لکه **اَوْعَاذُ** اصل کې **وَوَعَاذُ** په وزن **دَعْوَاةٍ** . يا دويم واو بدل وي دحرف صحيح نه لکه **اُولُو** وؤ په مسلك دکوفياتو بياهمزه بلله شوه وؤلى شو دوه ولوه جمع شول په دې درې واړو صورتونو کې واو اول په همزې سره بدلول واجب دي .

(۲)، اول واو په همزې سره بدلېږي وجوبا دې وجه نه ددوه هم مثل متحرک حرفونو جمع کيدل په شروع دکلمې کې ثقیل وي خلص کر چه دوه حرف علت وي او بيا ددوه واوو جمع کيدل چې دا په حرف علت کې دټولونه زيات ثقیل وي ، دې ثقل لرې کولو لپاره اول واو په همزې سره بدلېږي لکه **وَوَاعِدُ** نه **اَوَاعِدُ** . سوال : دويم واو ولې په همزې سره نه بدلېږي حالانکه دثقل هم دغه دې ؟ جواب : ددویم : واو دهمزې سره بدلول په صورت کې مقصود نه حاصلېږي ځکه دواو عطف يا واو قسم ددخول په وخت کې هم ثقل باقي پاتې وي .

دویم شرط : دادې چې **عَلِمَ يَعْلَمُ** په وزن وي احترازي مثال **وَسَمَ يَوْسَمُ** داد **هَرُفٌ يَهْرُفُ** په وزن

دې

دویم شرط : دادې چې فاکله ئې حذف نه وي احترازي مثال **وَسَعَ يَسْغُ** دا محذوف الفاء دې اتفاقي مثال **وَجَلَّ يُوْجَلُّ** نه **يَاْجَلُّ يِيْجَلُّ**.

۴۳- قانون : هر يائي ساکن مظهر غير واقع مقابله فاکلمه باب افتعال ما

قبلش مضموم آن را بواو بدل کنند وجوباً بشرطیکه در جمع **أَفْعَلُ فُعْلَاءُ** صفتي **وَفُعْلُ صَفْتِي (۱)** واسم مفعول ثلاثي مجرد اجوف يائي نباشد اگر باشد ضمه ما قبلش را بکسره بدل کنند وجوباً.

ددې قانون نوم دې **دِيُوْسِرُ** قانون :

فائده : هغه اسم چه په وزن د **أَفْعَلُ** وي هغه درې قسمه دي :

۱- اسمي ۲- تفضيلي ۳- صفتي

۱- اسمي : هغه دې چه د **أَفْعَلُ** په وزن دې چه اسم وي لکه **أَحْمَدُ** دانوم دې او په وزن د **أَفْعَلُ**

دې

۲- تفضيلي : هغه اسم دې چه په وزن د **أَفْعَلُ** وي چه په هغې کې دزيادت والامعنی اعتبار

وي لکه **أَكْبَرُ** په معنی دد پروهونکې سرې پدې کې داسمي او صفتي معنی اعتبار نه وي .

۳- صفتي : هغه ته وائي چه په وزن د **أَفْعَلُ** اسم راغلې وي او دصفتي معنی اعتبار وي پکې

لکه **أَبْهَرُ** په معني دهغه ذات سره چه سپين والې پکې وي په دې کې **دَعْلَمَ** والي او دزيات دمعنی اعتبار نشته .

وزن **فُعْلُ** هم په دري قسمه دې

۱، فعلی سره دصفتي قيد په لگولو سره اسمي خارج شو ځکه فعلی اسمي کله په واو سره بدلېږي لکه : طیبی، کیسی نه طویس، کوسی، جوړ شو ځکه په دوي کې اسمیت غالب دې . باقي تفضيلي هم داسمي په حکم کې دې ځکه تفضيلي بغير دلام او اضافت او من نه. نه استعمالېږي او دا درې واړه خواص داسم دې څرنگه چې دا دعلام سيبويه مذهب دې . سوال : فعلی اسمی کې یا په ولو سره بدلېږي په صفتي کې ولې نه بدلېږي ؟ جواب : داسمي او صفتي په مابین کې دفرق خاطر . سوال : فرق ددې په هکس سره هم حاصلېږي ؟ جواب : صف کې ثقل دې په اعتبار معنی سره او واو ديقه ثقیل دې که چرته یا په ولو سره بدل کړو نو هم به ثقل معنوی راشي هم ثقل لفظي او دا جائز نه دې. دې وجهي نه خو دصفتي ماقبل ضمه په کسري سره بدلېږي والله اعلم بالصواب .

- ۱- اسمي : هغه دې چه د فُعْلُ په وزن دچا لپاره عَلَمُ وي لکه طَوْتُ ديوې ونې نوم دې .
- ۲- تفصيلي : هغه دې چه وزن د فُعْلُ وي او دمعنی دزيادت اعتبار وي په کې لکه هُزِّي په معنی د ديره وهونکې ښځه .
- ۳- صفتي : هغه دې چه وزن د فُعْلُ وي او دمعنی صفتي پکې لحاظ وي لکه حُيْکي هغه ښځه چه ناز او نحرو سره گرځي .

د وزن فُعْلَاء دوه قسمه دي اسمي او صفتي .

- ۱- اسمي : هغه دې چې په وزن د فُعْلَاء باندې علم وي لکه صَحْرَاءُ . دَرْدَاءُ .
- ۲- صفتي : هغه وزن د فُعْلَاء چې دصفتي معنی اعتبار پکې وي لکه بَيْضَاءُ په معنی دسپينه ښځه .

دې قانون لپاره دوه حکمه دي اول حکم لپاره او (۷) شرطونه دي دويم حکم لپاره دشرطونو درې جماعته دي هرجماعت لپاره پنځه شرطونه دي .

اول حکم : دادې چې ياپه واو سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې يا ساکنه وي احترازي مثال يَسَرَ دلته يا متحرکه ده .

دويم شرط : دادې چې مظهر وي احترازي مثال مُيِّرُ دا مدغم دې .

دريم شرط : دادې چه دې يانه ماقبل مضموم وي احترازي مثال بَيْعُ دلته ماقبل مفتوح دې .

څلورم شرط : دادې چې به دافتعال دفاکلمه په مقابله کې نه وي احترازي مثال اُنْكَسَرَ دلته دباب افتعال دفا په مقابله کې ده .

پنځم شرط : دادې چې د اَفْعَلْ فُعْلَاء صفتي په جمع کې نه وي لکه بَيْعُ چې داد اييض (مذکر) او بَيْضَاءُ (مؤنث) مشترکه جمع ده .

شپږم شرط : دادې چې فُعْلُ صفتي کې نه وي احترازي مثال حُيْکي .

اووم شرط : دادې چې دثلاثي مجرد اجوف يائي په اسم مفعول کې نه وي احترازي مثال مَبْيُوعُ

وو اتفاقي مثال يُنْبِسِرُ نه يُؤَسِّرُ

دويم حکم : دادې چې ديانه ماقبل کسره په ضمه سره بدلول واجب دي

د اول جماعت اولنې شرط : چې يا ساکن وي احترازي مثال يَسَرَ

دویم شرط : دادې چې مظهروي احترازي مثال مُتَرَّ

دویم شرط : دا چې دېنه ماقبل مضموم وي احترازي مثال بَنِعْ

خلورم شرط : دادې چې ياپه مقابله دفا کلمه دباب افتعال کې نه وي احترازي اُنْکَسِرْ

پنځم شرط : دادې چې د اَفْعَلْ فَعْلَاءُ صفتي په جمع کې وي احترازي مثال يُوَسِّرُ اتفاقي

مثال بَيِّنْ (د اَبَيِّنْ مذکر او بَيِّضَاءُ مؤنث جمع ده) نه پَيِّنْ .

د دویم جماعت اول شرط : دادې چې ياساکن وي احترازي مثال يَسِّرْ .

دویم شرط : دادې چې مظهروي احترازي مثال بَنِعْ .

دویم شرط : دادې چې ماقبل مضموم وي احترازي مثال بَنِعْ

خلورم شرط : دادې چې په مقابله دفا دباب افتعال کې نه وي احترازي مثال اُنْکَسِرْ .

پنځم شرط : دادې چې داسم مفعول دثلاثي مجرد په اجوف يائي کې وي احترازي مثال

يُوَسِّرُ اتفاقي مثال مَبْيُوعٌ نه مَبِيْعٌ (۱)

۴۴- قانون : هر واو ويا متحرک بحرکت لازمي که ماقبلش مفتوح باشد از

آن یک کلمه بالف مبدل شود وجوباً بشرطیکه آن واو ويا مقابله فا کلمه وعین

کلمه ناقص ودر حکم عین کلمه ناقص نباشد وما بعدش مده زائده که لازم بود

تحقق وسکون او وحرف تشنيه والف جمع مؤنث سالم ويائي مده مشدده ونون

تاکيد نباشد وآن کلمه برونز فُعْلَانٍ و فُعْلَى وبمعنی آن کلمه که در آن تعلیل

نیست نه باشد ومقابله عین کلمه ملحق ومقابله عین کلمه بدل از حرف صحیح

ومقابله عین کلمه فعل تعجب نباشد :

ددې قانون نوم دې د قَالْ او بَلَغْ قانون دې لپاره یو حکم دې او اتلس شرطونه دي چه په دې کې

اولني خلور وجودي دي اوباقی عدمي دي :

حکم : دادې چې واو او يا په الف سره بدلول واجب دي

(۱) منبغ اصل کې مَبْنُوعٌ و د بِنِعْ په قانون مَبْنُوعٌ شو بيا هم ددغه قانون په حکم ثاني سره دپانه ماقبل ضمه بدله شوه په کسري سره مَبْنُوعٌ شو پس ددېنه اجتماع دساکنين راغله په مابين دواو اوياکې اول ساکن مده و حذف شونو مبعوم شو بيا دميمعاد په قانون سره مَبْنُوعٌ شو .

وجودي شرطونه :

اول شرط : دادې چې واو اويامتحرك وي احترازي مثال **قَوْلٌ** او **بَيْعٌ** داساكن دي .
دويم شرط : دادې چې حرکت د واو او يا لازمي وي عارضي (۱) نه وي احترازي مثال
لَوِ اسْتَطَعْنَا جَعَلْ اصل کې **لَوِ اسْتَطَعْنَا جَعَلْ** .
دويم شرط : دادې چې واو او يانه ماقبل مفتوح وي احترازي مثال **قَوْلٌ** او **بَيْعٌ** ماقبل مفتوح نه دي .

خلووم شرط : دادې چې واو او يانه ماقبل مفتوح په يو کلمه کې وي احترازي مثال **قَوْلَهُ** **سَيَقُولُ** دلته فا او سين جدا جدا کلمه ده .
هديمي شرطونه :

پنځم شرط : دادې چه دفا کلمه په مقابله کې د واو او يا نه وي احترازي مثال **كُوْهُدَ كَيْسَرُ** دلته واو او يا دفا مقابله کې دي .
شپږم شرط : دادې چې واو او يا دعين کلمه په مقابله کې په باب دناقص کې نه وي احترازي مثال **قَوِي حَيِي** لفيف مقرون ته مجازاً ناقص وائي نو مطلب داشو چې دلفيف مقرون (۲) دعين کلمه په مقابله کې نه وي .

(۱) حرکت عارضي په حکم دسکون کې وي عارضي حرکت په درې قسمه دي : ۱- به سبب نقل ۲- بسبب التقاء ساکنين . ۳- برائى متابعت . ۱- به سبب نقل دپته وائي چې ديو حرف حرکت دهنر په سبب باندې ماقبل ته نقل شي لکه : حووب حيشل کې دهمزې حرکت نقل شو ماقبل ته او همزه حذف شوه نو حووب او جيل شو . ۲- بسبب التقاء ساکنين دپته وائي چې واجتماع ساکنين په وجه يو حرف ته حرکت ورکړي شوې وي لکه لو استطعنادهوا الله همزه وصلیه په درج دکلام کې حذف شوه بيا التقاء ساکنين راخپله په ملين دواو او سين او ولواو لام کې اول ساکن ته حرکت ملاو شو نو لو استطعنادهوا الله شو . ۳- برائى متابعت دپته وائي چې يو حرف ته بدل حرف تابعناري په وجه حرکت ملاو شي يعنې دمتابع او متابع دواو او مفرد دפעله په وزن باندې وي نو دوي جمع به په وزن دفعلات راخي لکه جوفات بيضات دا په اصل کې جوفات او بيضات وو دتمرات دمتابعت په وجه واو او ياته حرکت ورکړي شوې دي تمرات جمع ده دتمرة او دا قانون دې چې کله لکه ثلاثي مجرد وي او عين کلمه ئې دصحيح نه وي او مفرد ئې دفعل بيافعلة په وزن باندې وي نو چې کله جمع جوړيږي نو عين کلمې ته به فتحه ورکول ضروري وي لکه **دَرَحْنَةً** نه **رَحْنَاتٌ** .

(۲) په مقابله دعين ناقص يعنې دلفيف مقرون نه وي برابره خبره ده که لام کلمه کې تعليل شوې وي لکه : روى قوى اصل کې روى او قوى وؤ حکه لام محل دتغير دې نو بدل حرف نه دتعليل زيات مستحق دې که چرته ددې په عين کلمه کې احوال وکړو نو دوه تعليله به حقیقه پرله پسې راشي او دا ناجائز ده که چرته لام کلمه کې تعليل نه وي لکه حي ددې دويمه يا اگر چې دماقبل دفتحي دوجې نه الف باندې بدل شوې نه دې ليکن په لام کلمه کې دمووجودگډ دوجې نه دمعمل حکم لري که چرته په عين کله کې تعليل وکړو نو پرله پسې دوه تعليله به جمع شي او دا ناجائز ده .

اوم شرط : دادې چې واو او يا عين کلمه دناقص حکماً (۱)، هم نه وي احترازي مثال اَوْعَوَّ
اِزْمِي دلته اول واو او اوله يا په حکم دعین کلمه دناقص کې ده .

اقم شرط : دادې (۲)، چه دواو اویانه مابعد مده نه وي داسې مده چه زائده وي اودهغې ثابت
ساتل لارمي وي اودیوخاص معنی دحصول لپاره راوړلې شوي وي احترازي مثال سَوَاذٌ بَيَّاشٌ
دلته الف مده لارمي ده اولون معنی دحصول لپاره راوړلې شوي ده اوثابت ساتل نې ضروري دي .

نهم شرط : دادې چې دواو او يا نه مابعد حرف دتثنيه نه وي احترازي مثال عَصَيَانٌ رَحِيَانٌ
عَصَوَيْنِ رَحِيَيْنِ دَعَوَا رَمِيَا .

لسم شرط : دادې چې واو او يا نه پس الف دجمع مؤنث نه وي احترازي مثال عَصَوَاتٌ رَحِيَاتٌ
دلته واو او يا نه بعد الف دجمع مؤنث دي .

یولسم شرط : دادې چې واو او يانه بعد به يائی مشدده (۳)، وي احترازي مثال : عَصَوِيٌّ رَحَوِيٌّ
دايادنسبت ده بِعَصَوِيَّةٌ دا يائی مصدریه ده .

دولسم شرط : دادې چې واو او يانه مابعد نون تاکيدنه (۴)، وي احترازي مثال اِزْعَوْنَ اِخْشَيْنَ
اِزْعَوْنَ اِخْشَيْنَ دلته نون تاکيد ثقیله او خفیفه دي .

دیارلسم شرط : دادې چې هغه کلمه چې واو او يا په کې وي دَفْعَلَانٌ په وزن نه وي په فتحه
دفاوعین، احترازي مثال جَوْلَانٌ حَيَوَانٌ داد فَعْلَانٌ په وزن دي .

(۱)، حکما مین کلمه دناقص مطلب دادې چې لام کلمه دناقص په تکرار سره وي حکه اول حرف دوسط دوجې نه په منزل دهین
کلمه شو او دوم حرف دموخر کیلو په وجې په منزل دلام کلمه شولکه : ارعو او او اگر چې حقیقت کې لام کلمه کې ده لیکن
دتکرار دلام دوجې نه هغه واو په وسط کې دواتلو په سبب په حکم دهین کلمه کې شووس که چرته عین کلمه کې تعلیل وکړو نو
دوه حروف اصلیه کې چې حکماً (اصله دي) به دوه تعلیله پرله پسې راشي او دا ناجائز ده .

(۲)، مده زائده نه مراد هغه حرف دي چې نه خود کلمې جزء وي او نه په یوخاص معنی باتدې دلالت کوي لکه جواد . طویل . غیور . که
په دې کې تعلیل وشي نو دا خبره په لازمه شي چې مده خودباتي وي او دپنه ماقبل حرکت چې هغه دپنه مده جوړه کړیده هغه دې
حذف شي ولې که داسې نشي نو بیا به قنون جاری کیږي لکه : تدعون ترمین اصل کې تدعوون ترمیین وؤ دلته واو اوريدې مده
زائده نه ماقبل دې کوم چې معنی دجمعیت او تائیت فائده ورکوي .

(۳)، یائی مشدده عام ده که یائی مصدریه وي په دې کې تعلیل وشي نو دپاته ماقبل چې کومه مطلوبه کسره ده هغه به ختمه شي .
فائده یائی مشدده په زیادت دتاکلمه دمصدر په معنی کولو لپاره راځي لکه فاعلیه (دفاعل کیدل) .

(۴)، که چرته پدې کې تعلیل وکړو نو دنون تاکید ماقبل فتحه چې په خلور صیغو کې لازم وي په خپل حال باقي نه پاتې کیږي نو
خلاف وضع نه لازمیږي .

خوارسم شرط : دادې چې کومه کلمه کې واو اويا وي په وزن د **فَعْلٌ** (بفتح فاوعین) به نه وي احترازي مثال **مَوْرَى حَيْدَى** (۱) داد **فَعْلٌ** په وزن دي .
پنخلسم شرط : دادې چې هغه کلمه چې واو او يابه کې وي دداسې کلمې سره هم معنی نه وي چې په هغې کې تعلیل نشي کیدلې احترازي مثال **عَوْرَ عَيْنٍ** (۲) په معنی د **إِعْوَرًا وَاعْيَنَ** سره او په دې کې دواو او يا ماقبل ساکن داعلال نه مانع دي .
شپاړسم شرط : دادې چې واو او يابه مقابله (۳) دعین کلمه دملحق کې نه وي احترازي مثال **قَوَاوِلٌ بَيَعُغٌ** ملحق د **قَرَبُوش** .

اولسم شرط : دادې چې واو او يابه مقابله دعین کلمه دحرف صحیح (۴) په بدل کې نه وي احترازي مثال **شَمَكٌ** اصل کې **شَجَرٌ** وؤ يا بدل ده دجیم نه .
اقلسم شرط : دادې چې واو او يا دفععل په عین (۵) کلمه کې نه وي داسې فعل چې غیر متصرف وي احترازي مثال **قَوْلٌ بَيَعُغٌ** چې دعین کلمې په مقابل کې دې اتفاقي مثال دفععل **قَوْلٌ بَيَعُغٌ رَمَى دَعَوَ** دپه **قَالَ بَاعَ دَعَارَمَى** جوړ شو اسم کې **بَوَثٌ نَيْبٌ عَصَوَرَحَى** نه **بَابٌ نَابٌ عَصَاوَسَى** جوړ شو .

(۱) دغفلان اوفعلی وزن کې دتعلیل نه کولو وجې داده چې په دې دواړو اوازونو کې حرکت معنی لازم دي لهذا لفظيې هم متحرک ساتل پکار دي چې په حرکت معنی باندې دلالت وکړي باقي لفظ دموتان باوجود ددې په معنوي سکون دې په کې او بیا هم پکې تعلیل نه کېږي نو وجه داده چې دا په خپل نقیض حیوان باندې محمّل دي دجولان معنی ده گیر چاپیره تاویدل . حیدي معنی ده په تکبر سره تلل . صوری دابونوم دي .

(۲) سوال : هورعین چې داور اوعین په معنی سره دي . دې کې تعلیل کوي ددې عکس ولې نکوي حالانکې مزید فرع او مجرد اصل دي او اصل تلغ دفعع نه وي . جواب : الوان او هیوب اکثر دباب افعلال افعیال نه راځي او دا پدې کې اصل دي باقي بلوونو نه اکر چې مجرد ولې نه وي پدې معنی کې ددې بابونو فروع دي .

(۳) ولو او ياکه په لام کلمه دملحق کې وي نو قاتون به جاري کېږي لکه قلسی تقلسی ملحق دي ددحرج تدرج اصل کې قلسو تقلسو وو .

(۴) ولو او ياکه چرته په لام کلمه کې دحرف صحیح نه بدل شوې وي نو قاتون به جاري کېږي ځکه لام کلمه محل دتغییر دي لکه مسهاصل کې مس وو آخرې سین بدل شو په باندې نو مس شو بیا دغه قاتون سره دمسها شو .

(۵) ولو او ياکه په لام کلمه دفععل غیر متصرف کې وي نو قاتون به جاري کېږي لکه مادعهو مارمیه نه مادعه مارماه شو .

۱. ساکن اول حذف کيږي په اتفاق دصرفيونسره ماسوی درې ځايونو نه : ۱- مصدر په باب افعال از اجوف . ۲- مصدر باب استعمال از اجوف . ۳- اسم مفعول ثلاثي مجرد از اجوف اقامه استقامه اصل کې اقوام او استقام وؤ په قانون ديقل سره اقام استقام شوالقاء. ساکنين راغله په مينځ الفين کې امام اخفش په نزد اول ساکن به حذف کيږي دليل : لان الثانية علامه والعلامة لاتحذف. اوپه نزد بعض امام سيبويه . دوم : ساکن به حذف کيږي دليل : لالها زالده والوالده احق بالحدف. مقول په اصل کې مقول وو په قانون ديقل سره مقول شو التقاتي ساکنين راغله په مينځ دواړين کې يو حذف شو په اعتبار باختلاف بالانومقول شو .

خلووم صورت : چه اول او دویم شرط نه وي دریم وي لکه مَدَّ

پنجم صورت : چه دویم او دریم شرط نه وي اول وي لکه اِضْرَبُوا الْقَوْمَ

شپږم صورت : چه اول او دریم شرط نه وي دویم وي لکه اِثْنَدَعُونَ

اوم صورت : چه درې واړه شرطونه پکې نه وي لکه قُلِ الْحَقُّ

صورت اول	انتقائي شرط اول	لکه : يَخْضِمُ
صورت دوم	انتقائي شرط دوم	لکه : قَالَن
صورت سوم	انتقائي شرط سوم	لکه : اِضْرِبُونَ
صورت چهارم	انتقائي شرط اول دوم	لکه : مَدَّ
صورت پنجم	انتقائي شرط دوم وسوم	لکه : اِضْرِبُوا الْقَوْمَ
صورت ششم	انتقائي شرط اول وسوم	لکه : اِثْنَدَعُونَ
صورت هفتم	انتقائي جميع شروط	لکه : قُلِ الْحَقُّ

ددې قانون لپاره پنځه حکمونه دي : يو علی حده او څلور دعلی غیر حده لپاره :

اول حکم : دادې چې دواړه ساکنه به ثابت وئیل واجب وي مطلقاً یعنې که حالت دوقف وي او که غیر دوقف وي .

شروط : یې دادې چې التقاتی ساکنین علی حده وي احترازي مثال : قَالَن دا علی غیر حده دې اتفاقي مثال دحالت وقف : اِحْمَاَزَ . اُحْمُوَزَ . حُوَيْصَه . دغیر وقف مثال : اِحْمَاَزَ . اُحْمُوَزَ . حُوَيْصَه .
دویم حکم : دادې چې دواړه ساکنه ثابت ساتل وئیل واجب دي .

اول شرط : دادې چه التقاتی ساکنین علی غیره حده وي احترازي مثال : اِحْمَاَزَ دا علی حده دې .

دویم شرط : دادې چه حالت دوقف (۱) وي احترازي : يَخْضِمُ دلته حالت دوقف نشته . اتفاقي

مثال : اَلْزَّجِيْمُ .

(۱) مُرَادَ حَالَتِ دَوْقَفِ نَهْ هِنَهْ سَكُونِ دې چې دَوْقَفْ لَهْ وَجْهْ نَهْ پېداوي نَهْ هِنَهْ چې دَحُرُوفِ جَوَازِمِ وَغَيْرَهْ نَهْ پېداوي حُكْمَ هِنَهْ په حَقِيقَتِ كې مَتَعَرَكِ وي .

دویم حکم : دادې چې ساکن اول حذف (۲)، کول واجب دي .

اول شرط : دادې چه التقائي ساکنين على غير حده وي احترازي مثال : اِحْمَارٌ . داعلى حده دې .

دویم شرط : دادې چې حالت دوقف نه وي احترازي مثال : اَلْوَجِيْمُ . دلته دویم ساکن په حالت دوقف کې دې .

دویم شرط : دادې چې ساکن اول مده يا نون خفيفه وي احترازي مثال مدد دلته اول ساکن نه مده ده نه نون خفيفه دې اتفاقي مثال : قَالَنْ نَه قُلَنْ وَنِيل لَأُثْمِنَنَّ الْفَقِيْدُ نَه لَأُثْمِنَنَّ الْفَقِيْدُ .

خلورم حکم : دادې چې کوم ساکن دکلمې په آخر کې وي هغه له حرکت وړکول واجب دي برابره خبره ده که په آخر کې ساکن اول وي اوکه ساکن دویم .

اول شرط : دادې چه التقائي ساکنين على غيره حده وي احترازي مثال : اِحْمَارٌ . اُحْمُوْزٌ . خُوَيْصَةٌ .

دویم شرط : دادې چې حالت دوقف نه وي احترازي مثال اَلْوَجِيْمُ .

دویم شرط : دادې چې ساکن اول مده يانون خفيفه نه وي احترازي مثال : قَالَنْ نَه قُلَنْ وَنِيل

لَأُثْمِنَنَّ الْفَقِيْدُ نَه لَأُثْمِنَنَّ الْفَقِيْدُ .

(۲) سوال : په کلام د عربو کې داسې مثالونه موجود دي چې دغه موجوده شرطونه پکې موجودي دي بياهم قانون پکې نه دې جاري شه وجه ده ؟ هغه دادې : ۱- اضریان . ۲- الحسن . ۳- لاها الله . ۴- ای الله . ۵- خلقتا البطان . جواب : اضریان : چرته چې نون ثقیله پس الف نه وي نو هلته ابقاء د ساکنین صحیح ده دوه وجونه . اوله وجه : نون ثقیله په منزله د جزء دکلمې دې . دویمه وجه داچې الف کې خفت دې دغه وجه ده اضریون او اضرین نه وئیل کیږي اگرچې نون ثقیله دواړو کې برابر دې . لیکن واوایا کې په مثل دلف خفت نشته هم دغه حکم د اضرینان لیضریان او لاتضریان دې . الحسن : یعنی الحسن عندک (بمهمزه وسکون لام) (آیا تاسره حسن شته) چرته چې همزه د استفهام په همزه وصل مفتوح باندې داخل وي نو هلته ابقاء د ساکنین صحیح ده چې دتشاء (استفهام) د خبر سره التباس راښي بلکه دا همزه وصل په الف سره بدلیږي اصل کې ء الحسن وؤ دویمه همزه الف سره بدله شوه نو الحسن شو هم دغه حکم دایمن الله دې . لاها الله : (بجر لفظ الله واثبات الف ها وسکون لام مدغم) چرته چې هادتنیه په لفظ داه باندې دحروف قسمیه معذوفه په عوض کې راښي نو هلته ابقاء د ساکنین صحیح ده ځکه که الف حذف کوي نو لازمیږي حذف دعوض او معوض عنه او دامنوع ده دا په اصل کې لا والله وؤ حرف قسم حذف شو په عوض کې هادتنیه راغله او لازائده ده نو لام الله شو . ای الله (بکسر همزه وسکون یا ولام وجر لفظ الله) چرته چې ای حرف ایجاب په لفظ الله باندې داخل شي دحروف قسم دحذف نه نو پس هلته هم ابقاء د ساکنین صحیح ده که یا حذف کوي نو التباس راښي الا حرف استثناء سره او دغه شان دا التباس به هم راښي چې مکسور لفظ الله نه دې او که دحرف ایجاب نه اصل کې ای والله دې داقام زید استفهام په جواب کې دې . خلقتا البطان : (اثبات الف تشبیه وسکون لام) خلقتا اصل کې خلقتان وؤ داضافت په وخت کې نون حذف شو . بطان (بکسرا) . مطلب دادې چې د عربو په قول خلقتا البطان (معنی داچې دشر دواړو خلقي ملاک شي دایو مثل دې چې دسخت مصیبت په وخت کې وئیلې کېږي) کې ابقائي ساکنین الف دتشبیه او لام تعریف کې صحیح ده سماهاکن اول باقي ساتو چې مقصد فوت نه شي ځکه ددې نه مقصد . په میلان دجنگ کې مدالصوت دې خلق خبر دار کولې شي . که چرته اول ساکن حذف کړو نو مقصد به باطل شي .

خلووم شرط : دادې چې یو ساکن به په آخر دکلمه کې وي احترازي مثال **يَخْصَمُ** دلته کوم ساکن په آخر دکلمه کې نشته اتفاقي مثال چې اول ساکن اول په آخر دکلمه کې وي **قُلِ الْحَقُّ** چې دویم ساکن په آخر دکلمه کې وي لکه **لَمْ يَخْصَرْ** اصل کې **لَمْ يَخْصِرْ** وو
پنجم حکم : دادې چې اول ساکن ته حرکت دکسري ورکول واجب دي
اول شرط : دادې چې التقائي ساکنين على غيره حده وي احترازي مثال **إِحْمَارًا. أُخْزِرَ.**
دویم شرط : دادې چې حالت دوقف نه وي احترازي مثال **الْزَجِيمُ.**
دریم شرط : دادې چې اول ساکن مده يانوں خفيفه نه وي احترازي مثال : **قَالَ. لَا لَهْمَيْنِ**
الْفَقِيرُ نه **لَا لَهْمَيْنِ الْفَقِيرُ.**

خلووم شرط : دادې چې یو ساکن هم دکلمې په آخر کې رانشي احترازي مثال : **قُلِ الْحَقُّ** اتفاقي مثال : **يَخْصَمُ** اصل کې **يَخْتَصِمُ** وو په قانون د **خَصَمَ يَخْصِمُ** د ادغام په صورت کې خا او صاد اول ساکن شول اول ساکن خا ته مو کسره ورکړه **يَخْصِمُ** شو وجه يې داده چې ساکن ته په حرکت ورکولو کې کسره اصل ده . چرته چې فتحه يا ضمه ورکولې کيږي نو دعارض له وجې نه لکه **لَمْ يَخْصَرْ** کې دلته فتحه د اخف الحركات په بناء باندې ورکړې شوې دي، **دَعَوَالَهُ** دلته ضمه خکه راغلې ده چې په واو محذوفه د جمع باندې دلالت وکړي

۴۶- قانون : هر واو غير مکسور که در ماضي ثلاثي مجرد اجوف الف شده

بيفتد فاکلمه اورا حرکت ضمه مي دهند وجوباً :

ددې قانون نوم دې د **قُلْنِ** او **طُلْنِ** قانون : دې لپاره يو حکم او پنځه شرطونه دي .
اول حکم : يې دادې چې دماضي معلوم فاکلمې ته حرکت دضمه ورکول واجب دي .
اول شرط : دادې چې واو غير مکسور وي احترازي مثال **خَوَّفَ** دلته مکسور دې .
دویم شرط : دادې چې ماضي معلوم وي احترازي مثال **يَقُولُ** دا مضارع معلوم دې .
دریم شرط : دادې چې باب دثلاثي مجرد وي احترازي مثال : **أَقْوَمُنَ** دا ثلاثي مزيد دې .
خلووم شرط : دادې چې اجوف وي احترازي مثال **دَعَتْ** اصل کې **دَعَوْتُ** وو دلته په ناقص کې

پنجم شرط : دادې چې واو الف شي بيا ساقط شي احترازي مثال : قَالَ اصل قَوْل و و واو الف شو خوساقط نه دې اتفاقي مثال : قُلْنَ طَلْنَ اصل کې قَوْلَن او طَوْلَن و و په قانون سره قَالَ قَالَن طَلَن شو په قانون دالتقائي ساکنين قُلْنَ طَلَن شو په همدغه قانون سره قُلْنَ او طَلَن شو .
فائده : قُلْنَ ماضي معلوم اصل کې قَوْلَن وو . قُلْنَ ماضي مجهول اصل کې قَوْلَن وو قُلْنَ امر حاضر معلوم اصل کې اَقُولَن وو .

۴۷- قانون : هر واو مکسور ويائي مطلقاً که در ماضي معلوم ثلاثي مجرد

اجوف الف شده يافتد فاکلمه او را حرکت کړه مي دهند وجوباً :

ددې قانون نوم دې د خَفْن او يَغْن قانون : دې لپاره يو حکم دې او پنځه شرطونه دي .
حکم : يې دادې چې په ماضي معلوم کې فاکلمې ته حرکت دکسرې ورکول واجب دي .
اول شرط : يې دادې چې واو مکسور وي او يا مطلقاً وي احترازي مثال قَوْل طَوْل دلته مکسور نه دې .

دويم شرط : دادې چې ماضي معلوم کې وي احترازي مثال : يَخْوَف دلته مضارع کې دې .

دويم شرط : دادې چې باب دثلاثي مجرد وي احترازي مثال : اَكْرَم اصل کې اَطْمِن وَؤ .

خلورم شرط : دادې چې اجوف کې وي احترازي مثال رَمَتْ اصل کې رَمَيْت و و دا ناقص دې .

پنجم شرط : دادې چې واو يا الف شي او ساقط شي احترازي مثال خَاف بَاع اصل کې خَوِف او بَوِع و و واو الف شول خوساقط نه شول . اتفاقي مثال دواو . خَفْن اصل کې خَوِف و و ديا مفتوح مثال يَغْن دمکسور مثال طِبْن دمضموم مثال : هُنَّ اصل کې بَيَعَن طِبْن هَيُئْن و و دمکسور العين والاقيد عام دې برابره خبره ده که کسره په عين دماضي باندې وي لکه خَوِف يَخْوَف يابه عين دمضارع باندې وي لکه طَوَّح يَطْوَح لکه طَعْن دا په اصل کې طَوَّح و و دباب د كَرَب يَخْرِب نه نو در الاصل والله اعلم

۴۸- قانون : هر واو یا مضموم یا مکسور متوسط یا در حکم متوسط که در اصل سلامت نمانده باشد در ناقص ثلاثی مجرد مطلقاً در فعل متصرف یا در متعلقات وی بجز فعل حقیقی و حکمی از اجوف و تفعیلین از ناقص حرکت ان واو و یا نقل کرده بمقابل می دهند و جویاً بشرطیکه آن واو و یا بدل از همزه ضمه و کسره آنها منقول از همزه وهم وزن فعل متعارف نباشد و ما قبل آنها مفتوح و مدّه ولین زائده نباشد و در فعل از اجوف نقل حرکت و حذف و اشمام وی جائز است و در تفعیلین از ناقص نقل حرکت و اثبات وی جائز است :

ددې قانون نوم دې د یَقُولُ او یَبْنِیْ قانون : ددې لپاره درې حکمونه دي اول حکم لپاره دولس شرطونه دي درې وجودي او نهه عدمي .

اول حکم : دادې چې نقل کول د حرکت د واو او یا ما قبل ته دا واجب دي .

اول شرط : دادې چې واو او یا مضموم او مکسور وي احترازي مثال یَقُولُ یَبْنِیْ دلته مفتوح دي .

دویم شرط : دادې چې واو او یا په مینخ کې وي په حکم د متوسط کې وي احترازي مثال یَذْعُو یَزْمِي دلته د لام کلمه په مقابل کې دي .

دویم شرط : دادې چې واو او یا به فعل متصرف یا د فعل متصرف (۱) د متعلقاتونه وي احترازي مثال قَوْلُ بَنِیْ اَذُوْا اَعُوْیْ دلته نه فعل متصرف کې دي او نه دده متعلقاتو کې .

خلووم شرط : دادې چې واو او یا په اصل (ماضي معلوم) کې سالم نه دي احترازي مثال یَعُوْذُ یَضِیْدُ ددې اصل عَوَزَ او صَبَدَ دي دلته واو او یا سالم دي .

پنجم شرط : دادې چې فعل حقیقی (۲) یا حکمی اجوف کې نه وي احترازي مثال قَوْلُ بَنِیْ دا فعل حقیقی یا حکمی دي اَلْقُوْهُ اَحْضِرْ دا فُعل حقیقی دي .

۱- افعال متصرفه نه مراد هغه افعال دي چې واحد تشبیه جمع نی راضي لکه ماضي مضارع امر متعلقاتو نه مراد شپړ اسماء مشتقه دي او مصدر دي یعنی : ۱- اسم فاعل ۲- اسم مفعول ۳- صفت مشبه ۴- اسم تفضیل ۵- اسم ظرف ۶- اسم آله .

۲- فعل حقیقی مطابق دادې چې ابتداء نه دفعل په وزن وي لکه قول بیع فعل حکم دا مطلب چې نحو حروف ابتدائیه حذف شي معنی نه پس وزن دفعل باقی پاتي شي لکه : انقود اختیار چې ان . اخ . حذف شي قود تیر وزن دفعل باقی پاتي کیږي .

شپږم شرط : دادې چې **تَفْعُلَيْنَ** ناقص کې نه وي احترازي مثال **لَدَعُوْنَن تَنْهِيْنَن** داد ناقص صيغې دي.

اووم شرط : دادې چې واو او يا دهمزې نه بدل شوي نه وي احترازي مثال **سُوْل مُسْتَهْزِؤُن** اصل کې **سُوْل** او **مُسْتَهْزِؤُن** وؤ.

اتم شرط : دادې چې دواو او يا حرکت دهمزې نه منقول نه وي احترازي مثال **يَسُوْ يَجِيْ** اصل کې **يَسُوْ** او **يَجِيْ** وؤ.

فهم شرط : دادې چې واو او يا داسم په يوداسې کلمه کې نه وي چې دقانون جاري کيدلو په وجه ديومشهور فعل هم وزن (۱) شي احترازي مثال **تَحْوِيْلٌ كَيْفِيٌّ**.

لسم شرط : دادې چې واو او يا نه ماقبل مفتوح نه وي احترازي مثال **قَوِيْ كَيْفِي** دلته ماقبل مفتوح دي.

يولسم شرط : دادې چې واو او يا نه ماقبل مده زائده نه وي احترازي مثال **قَاوَلٌ بَايَعٌ** دلته ماقبل مده ده.

دولسم شرط : دادې چې واو او يا نه ماقبل لين زائده نه وي احترازي مثال **مُقَيَّرٌ مَبْنِيْعٌ** دلته ماقبل لين زائده دي اتفاقي مثال **يَقُوْلُ يَبْنِيْعٌ** نه **يَقُوْلُ يَبْنِيْعٌ**.

دويم حکم : دادې چې نقل حرکت، حذف، اشمام (۲)، درې واړه حائز دي، دې لپاره درې شرطونه دي يو وجودي او دوه عددي.

اول شرط : دادې چې فعل حقيقي يا حکمي اجوف کې وي احترازي مثال **قَوَلٌ بَيَعٌ** دلته نه فعل حقيقي شته نه حکمي.

دويم شرط : دادې چې واو او يا اصل (ماضي معلوم) کې سالم نه وي احترازي مثال **عَوْرٌ صَبِيْدٌ** ددې اصل **عَوْرٌ صَبِيْدٌ** کې سالم دي.

۱. تحويل تمییز دا دواړه باب تفعیل مصدرونه دي په قانون ديقول باندې تحويل تمییز شو. دېنه پس په قانون دميعاد سره تحيیل شو بيا دوه باتينو کې التقائى ساکنين راغله اول مده والي په وجه حذف شوه نو تحيیل تمییز شو داوس دمشهور فعل تبع په وزن شول دې وجه نه په دې کې ديقول قانون نه جاري کېږي.

۲. اشماء دېته وايي چې کسره مانله کې په طرف دضمه او يا ساکنه مانله کې په طرف دواو. اشمام به دقيل او بيع په اول حرف کې کېږي او داختر او انقياد په دويم حرف کې کېږي.

دویم شرط : دادې چې واو او یا دهمزې په بدل کې نه وي احترازي مثال سُول مُسْتَهْزِؤُنْ اصل کې سِيل مُسْتَهْزِؤُنْ وؤ . اتفاقي مثال دنقل حرکت قُولُ بَيْعٌ نه قَوْلُ بَيْعٌ حذف حرکت قَوْلْ

6

فائده : په دویم حکم کې دشرط دې چې ماضي معلوم کې تعلیل شوې وي دغه وجه ده چې اَعْتُوْرَ ماضي مجهول کې اعلال نه کيږي ځکه چې ددې په معلوم کې اعلال نه دې شوې .
دویم حکم : دادې چې نقل (۱) دحرکت او اثبات دحرکت دواړه جائز دي .

شرط : یې دادې چې تَفْعُلَيْنَ ناقص نه وي احترازي مثال : تَقُولَيْنَ دا ناقص نه دې اتفاقي مثال داثبات تَدْعُوْنِ تَنْهِيْنِ اوچې نقل دحرکت وکړي نو تَدْعُوْنِ او تَنْهِيْنِ ونیل هم جائز دي پس دتعلیل نه به تَدْعُوْنِ او تَنْهِيْنِ شي .

فائده : تَفْعُلَيْنَ ناقص نه د تَفْعُلَيْنَ وزن مراد دې صیغه مراد نه ده .

۴۹- قانون : هر واو یا متوسط مفتوح که دراصل سلامت نمانده باشد درفعل

متصرف یا متعلقات وی سواى کلمه اسم که بر وزن أَفْعَلْ ماقبلش حرف صحیح ساکن مظهر باشد فتحش را نقل کرده به ماقبل داده آن را به الف بدل کنند و جویاً بشرطیکه آن کلمه ملحق وبمعنى لون وعین و بین الساکنین حقیقتاً یا حکماً نباشد :

ددې قانون نوم دې دِيْقَالُ يَبْيَعُ قانون : ددې لپاره یو حکم او دولس (۱۲) شرطونه دي .
حکم : یې دادې چې حرکت د واو او یا به نقل شي ماقبل ته واو او یا په الف سره بدلول واجب

دي

اول شرط : دادې چې واو او یا متوسطه يعنې دعین کلمې په مقابله کې وي احترازي مثال لَنْ يَدْعُوْلَنْ يَزِيْ دلت ه دلام کلمه په مقابله کې دې

دویم شرط : دادې چې واو او یا مفتوحه وي احترازي مثال يَقُولُ يَبْيَعُ دلت مفتوحه نه دې .

هریم شرط : دادې چې نه فعل متصرف وي او نه نې متعلقات وي . احترازي مثال **مَا أَفْعَلُهُ مَا** **أَبَيْتُهُ** دانه فعل متصرف دې او نه دمتعلقاتونه دې .

خلورم شرط : دادې چې دواو اویانه ماقبل حرف صحیح وي احترازي مثال **قَاوَلْ بَايَعْ** دلته ضد دصحیح دې چې حرف علت دې .

پنغم شرط : دادې چې واو اویانه ماقبل حرف صحیح ساکن وي احترازي مثال **قَوْلْ بَيَّعْ** دلته ماقبل مفتوح دې .

شپږم شرط : دادې چې مظهر وي احترازي مثال **قَوْلْ بَيَّعْ** دلته مدغم دې .

اووم شرط : دادې چې واو اویا په اصل (ماضي معلوم) کې سلامت نه وي احترازي مثال **يُخَوِّرْ** **يُضَيِّدْ** اصل کې سلامت دې .

اتم شرط : دادې چې واو اویا په اسم کې د **أَفْعَلْ** په وزن باندې نه وي احترازي مثال **أَقُولْ أَبْيَعْ** دا اسم تفضیل دې .

نهم شرط : دادې چې واو اویا په ملحق دکلمې کې نه وي احترازي مثال **جَهَّزْ هَزَيْفَ** چې دا ملحق دې د **دَحْرَجْ** اصل کې **جَهَّزْ هَزَيْفَ** وؤ واو اویا دلام نه قبل دالحاق لپاره راوړي شوي دي .
لسم شرط : دادې چې واو اویا به داسې کلمه کې نه وي چې دعیب په معنی کې وي احترازي مثال **إِعْوَزْ إِيضَيْدْ** .

یولسم شرط : دادې چې واو اویا به داسې کلمه کې نه وي چې درنگ معنی په کې موجوده وي احترازي مثال **إِسْوَدَّ إِبْيَضْ** .

دولسم شرط : دادې چې واو اویا ددوه ساکنینو (۱) په مینځ کې حقیقتاً یا حکماً نه وي احترازي مثال **مِقْوَالْ مِقْوَلْ** . اتفاقي مثال : **د يُقُولْ يُبْيَعْ** نه **يُقَالْ يُبَاعْ** . **د مَقُولْ مَهْيَبْ** نه **مَقَالْ مَهَابْ** باقي **مَشْوَرَةْ مَزِيْمْ** شاذ دې .

۱۰ سوال : تاسو اوئیل چې بین الساکنین مانع دې داعلال نه مونږه به تاسو ته څه داسې مثالونه وښایو چې بین الساکنین به وي او تقون به په کې جاري شوي وي لکه اقوام استقوم ؟ جواب : دامصادر دې او داقانون دې چې مصادر وې چې اعلان دفعل تابع وي په اقام واستقام کې اعلان شوي دې لهذا مصادر وې به یې هم کیږي . سوال : یقلن تقلن اصل کې یقولن او تقولن وؤ مصادر نه دي بلوچود ددېنه چې بین الساکنین دي حکم دقانون په کې جاري دې ؟ جواب : دلته سکون دلام عارضی دې نو گویا یالام په حقیقت کې متحرک دې

۵۰- قانون : هر واو ويا که واقع شود بعد از الف فاعل و در اصل سلامت نمائده باشد يا اصل او نباشد آن واو ويا را به همزه بدل کنند وجوباً :

ددې قانون نوم دې د قَائِلْ او بَآئِعْ قانون : دې لپاره يو حکم او درې شرطونه دي

حکم : يې دادې چې واو اويا په همزه سره بدلول واجب دي

اول شرط : دادې چې واو اويا دالف نه بعد وي احترازي مثال قَوْلٌ بَيِّعَ

دويم شرط : دادې چې واو اويا دالف دقَائِلْ نه بعد وي احترازي مثال مَقَاوِلْ مَبَّائِعْ دلته دالف

د مَقَائِلْ نه بعد دي

دريم شرط : دادې چې واو اويا په اصل کې سلامت نه وي يا ورلره دسره اصل نه وي احترازي

مثال نه قَائِلْ بَآئِعْ ددې اصل قَالْ او بَاعْ دې چې واو اويا په کې سالم نه دي اوچه اصل (فعل) نې

نه وي مثال يې غَاوِطٌ سَايِفٌ چې اول د غَوَظْ نه مشتق دې (بښکته زمکه) دويم د سَيْفْ نه بمعنی

صاحب شمشير

۵۱- قانون : هر واو که واقع شود در مقابله عين کلمه مصدر يا جمع و در فعل و

واحد بسلامت نمائده باشد ماقبلش مکسور آن واو را به يابدل کنند وجوباً

بشرطیکه لام کلمه وی معلل نباشد :

ددې قانون نوم دې د قِيَامٌ قِيَالٌ او حَيَّاشٌ قانون : دې لپاره يو حکم دې او دشرطونو درې

جماعته دي اول جماعت لپاره خلور او دويم جماعت لپاره هم خلور او دريم جماعت لپاره شپږ

شرطونه دي :

حکم : يې دادې چې واو په ياسره بدلول واجب دي

داوونې جماعت اول شرط : دادې چې واو دعين کلمه په مقابله کې وي احترازي مثال وَعْدٌ

دلته دفاکلمه په مقابله کې دې

دويم شرط : دادې چې صيغه دمصدر وي (۱) احترازي مثال قِوَالٌ دا جمع مکسر ده

دريم شرط : دادې چې دغه واو په فعل کې سالم نه وي احترازي مثال قِوَامٌ دا مصدر دې

دبب مفاعله او فعل نې قَاوَمَ يُقَاوِمُ راخي واو په کې سالم دې

خلورم شرط : دادې چې دې واو نه ماقبل مکسور وي احترازي مثال : سَوَال دلتہ ماقبل مفتوح دې اتفاقي مثال قَوَام نہ قِيَام دا مصدر دې د قَامَ يَقُومُ مجرد .

دويم جماعت اول شرط : دادې چې واو په مقابله کې دعين کلمه کې وي احترازي مثال وَغَدُ

دويم شرط : دادې چې صيغه دجمعي وي احترازي مثال قَوَامُ دا مصدر دې دباب مفاعله .

دويم شرط : دادې چې واو په واحد کې سالم نه وي احترازي مثال عَوَاژ ددې مفرد عَاوِز دې واو په کې سالم دې .

خلورم شرط : دادې چې ددې واو نه ماقبل مکسور وي احترازي مثال قَوْلُهُ دلتہ مفتوح دې اتفاقي مثال قَوَال نہ قِيَال ددې واحد قَائِل دې اصل کې قَاوِل دې .

دويم جماعت اول شرط : چې واو دعين په مقابله کې وي احترازي مثال وَغَدُ .

دويم شرط : دادې چې صيغه دجمع وي احترازي مثال قَوَامُ دا مصدر دې .

دويم شرط : دادې چې دا واو په واحد کې ساکن وي احترازي مثال طَوَال ددې مفرد طَوِيل دې واو په واحد کې ساکن نه دې .

خلورم شرط : دادې چې دغه واو په جمع کې دالف نه مخکې وي احترازي مثال کُوزَةٌ ددې مفرد کُوزَةٌ دې دلتہ واو د (زا) نه مخکې دې نه دالف نه .

پنجم شرط : دادې چې واو نه ماقبل مکسور وي احترازي مثال اَقْوَال دا جمع د قَوْل ده دلتہ ماقبل ساکن دې .

شپږم شرط : دادې چې په لام کلمه کې ئې قانون نه وي جاري شوې احترازي مثال رَوَاء اصل کې رَوَائِي وؤ مفرد ئې رُوَيَاك (بسکون واو) دې اتفاقي مثال حَوَاش رَوَاش نه حِيَاش رِيَاش ددې مفرد حَوَاش رَوَاش دې .

۵۲- قانون : هر واو ويا که جمع شوند در یک کلمه يا حکم وی سواشی کلمه اسم بروزن افعال اول ایشان ساکن لازم غير بدل باشد آن واو را يا کرده دريا ادغام مي کنند وجوباً سواشی واو عين کلمه بعد از يائی تصغير در مکبر سلامت باشد چرا که آن واو را بيا بدل کرده شود جوازاً :

ددې قانون نوم دې د قُوَيْلْ او قُوَيْلْگَه قانون : دې قانون لپاره دوه حکمه دي دهر حکم لپاره اوه شرطونه دي .

اول حکم : دادې چې واو به ياشي او يابه په ياکې مدغمه شي وجوباً .

اول شرط : دادې چې واو او يا جمع وي احترازي مثال وَهْمِي دلته په مينځ کې حرف شين دې .
دويم شرط : دادې چې واو او يابه يوه کلمه کې جمع وي حقيقتاً وي او که حکماً (۱) وي احترازي مثال أَبُو يَعْقُوبْ دلته جدا جدا کلمه کې دي .

دويم شرط : دادې چې واو او يا کې کوم يو اول وي هغه ساکن وي احترازي مثال قُوَيْلْ دلته دويم ساکن دې .

خلورم شرط : دادې چې سکون يې هم لازمي وي مثال قُوَيْ اصل کې قُوِي وو ددې سکون عارضي دې په قانون جوازي دحلقي العين سره .

پنځم شرط : دادې چې دا صيغه په اسم کې د أَفْعَلْ په وزن باندې نه وي احترازي مثال أَيُّومْ داپه اسم کې د أَفْعَلْ په وزن دې .

شپږم شرط : دادې چې واو او يا کې چې کوم اول وي هغه دچانه بدل نه وي احترازي مثال بُوَيْعْ اصل کې بَايَعْ (۲) وو . واو بدل دې دالف نه په قانون د ضُورِبْ مَضَارِبُ سره .
اووم شرط : دادې چې درې صفتونو والا واو به هم نه وي . ۱- واو په مقابله دعين کلمه کې .

۱۰. حکماً ديوي کلمې مثال مسلمي اصل کې مسلمون وؤ يائی متکلم طرفته داضافت دوجې نه نون ساقط شونو مسلموي شوفا په حکم ديي کلمه کې ده خکه ضمير مجرور له وجې دشدت اتصال نه گوريا جزء دکلمې دې دغه قانون سره مسلمي شو پس ددېنه په قانون دعې سره مسلمي شو .

۲۰. بويع (ماضي مجهول) کم واو بويع (ماضي معلوم) الف نه بدل کې راغلې دې که په دې کې تحليل وکړو نو التباس به راشي دباب تفعليل دماضي مجهول سره . فائده : مدعا يو واو به ديدمې په قانون سره ياکړو بيا ددېنه پس دمتجانسين په قانون سره به يا په يا کې مدغم شي مداعي به وئيلې کيږي په مداعيو کې يا بدله ده دالف نه واحد ئې مدعا راخي دا صيغه داسم آله ده .

۲- واو بعد از یائی تصغیر ۳- داسې واو چې خپل مکبر سالم وي احترازي مثال: **مُقَيُّوْلٌ مُقَيُّوْلَةٌ** دلته واو په مقابله دعین کلمه کې دې پس دیائی تصغیر نه دې مکبر کې سالم دې ځکه مکبرنې راځي **مَقُولٌ مَقُولَةٌ** اتفاقي مثال **قُوِيْلٌ قُوِيْلَةٌ** نه **قُوِيْلٌ قُوِيْلَةٌ** ددې مکبر راځي **قَائِلٌ قَائِلَةٌ** دلته واو سالم نه دې.

دویم حکم: دادې چې واو بدل شي په یا سره او یا په یا کې مدغمه کړې شي جوازاً.

اول شرط: دادې چې واو او یا جمع وي احترازي مثال: **وُشْيٌ**.

دویم شرط: دادې چې واو او یا په یوه کلمه کې وي احترازي مثال: **أَبُو يَعْقُوبَ**.

درېم شرط: دادې چې دواړو کې اول ساکن وي احترازي مثال: **قُوِيْلٌ**.

څلورم شرط: دادې چې داول سکون لازمي وي عارضي نه وي احترازي مثال: **قَوِيٌّ**.

پنځم شرط: دادې چې درې صفتونو والاوي ۱- مقابله عین ۲- بعد یاء تصغیر ۳- دا واو په خپل مکبر کې سالم وي احترازي مثال: **قُوِيْلٌ مُقَيُّوْلٌ** دا تصغیر دې **دَمَقَالٌ** اسم ظرف او **قَائِلٌ** اسم فاعل چرته چې واو سالم نه دې.

شپږم شرط: دادې چې داصیغه په اسم کې **دَأْفَعْلٌ** په وزن باندې نه وي احترازي مثال: **أَيُّوْمٌ**.

اووم شرط: دادې چې واو او یا دچانه بدل نه وي احترازي مثال: **يُؤَيِّعُ** اتفاقي مثال **مُقَيُّوْلٌ** نه

مُقَيِّلٌ دا تصغیر دې **دَمَقُولٌ** اسم اله.

فائدة: امام فراء په خپل کتاب «الایام واللیالی» کې فرمایي چې **دَقُوِيْلٌ** قاعده کلیه ده مگر درې الفاظ نادر دي اول **هَيَّوْنٌ** په معنی (گریه نر) دویم **هَيَّوَةٌ** په معنی (دسړي نوم) درېم **هَيَّوَانٌ** (دعربو دیوې قبیلې نوم دې).

۵۳- قانون: هر حرف علت که بیاعثی بیفتد بوقت دور شدن آن باز آید

وجوباً:

ددې قانون نوم دي **دَقُوْلُكُنْ** قانون دې لپاره یو حکم او دوه شرطونه دي

حکم: یې دادې چه دحذف شوي حرف علت واپس کول واجب دي

اول شرط: دادې چه حرف علت دڅه وجې نه ساقط شوې وی احترازي مثال **قَالَ** دلته حرف علت ساقط نه دي بلکه په الف بدل دي

دویم شرط : دادې چه دحرف علت دساقطیدلو علت لري شي احترازي مثال **قُلْنَ** دلته دساقطیدلو علت لري شوي نه دې اتفاقي مثال **قُلْ** دلته واو دالتقاء ساکنین له وجې نه حذف شوي دي کله چه په آخر کې نون ثقیله لاحق شو نو لام متحرک شود حذف سبب ختم شو نو واو واپس راغلو **قُولْنَ** شو .

۵۴- قانون : هر واو یا که واقع شود بعد از الف زائده بر طرف یا در حکم آن رابه همزه بدل مي کنند وجوبا :

ددې قانون نوم دې د **دُعَاءُ** قانون دې لپاره يو حکم دې او درې شرطونه دي .
حکم : يې دادې چه واو او يا په همزه سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چه واو او يا پس دالف نه واقع وي احترازي مثال **وَاعِدُ يَأْسِرُ** دلته واو او يا الف نه مخکې دي .

دویم شرط : دادې چه الف زائده وي احترازي مثال **ثَائِي رَائِي** دلته واو او يا نه ماقبل الف اصلي دې اصل کې **كُوِي** (بمعني مکان گوسفند) **رَوِي** (بمعني نیزه) وؤ دي دواړو کې عين کلمه خلاف القياس په الف بدل شوي ده وجه داده چه قياس داتقاضاکوي چه لام کلمه کې دې اعلال وشي .

دویم شرط : دادې چې واو په آخر کې وي حقیقه وي او که حکماً وي احترازي مثال **شَقَاوَةٌ هَذَايَهْ** دلته واو او يا نه حقیقه په آخر کې دي (۱) ، اونه حکماً ، دحقیقه اتفاقي مثال : **دُعَاؤُ مَرْمَاءَ** دحکما مثال : **مَرْمَائَانِ** نه **مَدْعَاؤَانِ مَرْمَاءَانِ** .

۵۵- قانون : هر واو که واقع شود مقابله لام کلمه ماقبل او مکسور باشد آن رابيا بدل کنند وجوبا :

ددې قانون نوم دې د **دُعِي** قانون دې لپاره يو حکم دې او درې شرطونه دي .
حکم : يې دادې چه واو به يا سره بدلول واجب وي

(۱) . حقیقه نامطلب چې واو او یا بالکل په آخر کې وي بعد تر نه بل حرف نه وي لکه **دُعَاؤُ** رواي . حکماً نامطلب چې واو او یا نه بعد داسې حروف وي چې دکلې بناء ددوي نه بغیر هم صحیح وي یعني کلمه دوي نه بغیر هم مستعملیږي دتشبیه او جمع زیادت هم دغه حکم کې دې پس دې قید سره شقایه هدایه عداوة پشان کلمات خارج شول وجه داده چې دلته تلازمي ده او کلمه دې نه بغیر مستعمل نه ده نو دا واو او یا نه په طرف کې دي او ته په حکم دطرف کې دا قانون مصدر جامد مشتق ټولو کې جاري کیږي .

اول شرط : دادی چه واو په مقابله دلام کلمه کې وي احترازي مثال **وَعَدَ عُوْرُ** دلته لام مقابله کې

نه دې

دويم شرط : دادې چې دې واو نه ماقبل مکسور وي احترازي مثال **دَعَوَ يَدْعُو** دلته ماقبل

مکسور نه دې اتفاقي مثال **دَعَوَ** نه **دُعِيَ** **دَاعَوَانِ** نه **دَاعِيَانِ**

۵۶- قانون : هر يا که واقع شود در آخر فعل فتح غير اعرابي و ماقبلش

مکسور باشد کسره ماقبلش را بفتح بدل کرده جواز آپس يا رابه الف بدل

کنند بکليه قال بر لغت بني طي :

ددې قانون نوم دې د **دُعِي** قانون دې لپاره يو حکم دې او پنځه شرطونه دي .

حکم : يې دادې چې ديانه ماقبل کسره په فتحه سره بدلول جائز دي بيا يا په الف سره بدلول

واجب دي **دَقَالَ** په قانون سره .

اول شرط : دادې چې ياپه آخر کې وي احترازي مثال **يَسَرَ** دلته آخر کې نه ده .

دويم شرط : دادې چه صيغه دفعل وي احترازي مثال **دَاعِيَةً** دا داسم ده

دريم شرط : دادې چه دې باندې حرکت دفتحه وي احترازي مثال **يَزُمِي** دلته مضموم ده .

خلووم شرط : دادې چې فتحه اعرابي نه وي احترازي مثال **لَنْ يَزُمِي** دلته عامل ناصبه فتحه

ورکړې ده

پنځم شرط : دادې چې ددې يا ماقبل مکسور وي احترازي مثال **رَمَيَ** دلته ماقبل مفتوح دې

اتفاقي مثال **دُعِيَ** نه **دُعِي** ونيلل جائز دې بيا **دُعِي** ونيل واجب دي

۵۷- قانون : هر واو يا مضموم يا مکسور که واقع شود مقابله لام کلمه بعد از

ضمه و کسره و واو و ضمه و يا نباشد آن واو و يا بدل از همزه بابدال جوازي

و حرکتش منقول از همزه نباشد :

ددې قانون نوم دې **دَلْعُو** او **يَزُمِي** قانون دې لپاره يو حکم او شپږ شرطونه دي درې شرطونه

و چودې او درې عدمي دي

حکم : چې دادې چې واو يا مضموم وي يا مکسور وي احترازي مثال **لَنْ يَدْعُو** **لَنْ يَزُمِي** دلته

مفتوح دي

دویم شرط : دادې چې لام په مقابلې کې وي احترازي مثال **يَقُولُ يَوْمَئِذٍ** دلته دعين په مقابلې کې دې

دویم شرط : دادې چې دواو اويانه ماقبل هم مضموم يا مکسور وي احترازي مثال **يَدْعُو يَوْمَئِذٍ** دلته مفتوح دې

خلووم شرط : دادې چې واو دضمه او يا په مابين کې اوياء دکسره او واو په مابين کې نه وي احترازي مثال **يُدْعُوْنَ رَايِيُوْنَ** . دلته واو دضمه او ياپه مابين کې دې او يا دکسره او واو په مابين کې ده .

پنځم شرط : دادې چې واو اوياء دهمزه په بدل کې نه وي په جوازي (۱) ، قانون سره احترازي مثال : **كَلَّمَ مُسْتَهْزِئُونَ** اصل کې **كَلَّمُوا مُسْتَهْزِئُونَ** وؤ دلته يا واو دهمزه نه بدل کې دي په جوازي قانون سره .

شپږم شرط : دادې چې دواو او يا حرکت دهمزه نه بدل کې نه وي احترازي مثال **يَسْؤُا يَجِيْءُ** کې **يَسْؤُا يَجِيْءُ** وؤ اتفاقي مثال **يَدْعُو يَزِيْءُ** نه **يَدْعُو يَزِيْءُ** ونيل واجب دي

۵۸- قانون : هر واو که واقع شود سيوم جا چون صاعد شود آن رابه يابدل کنند وجوباً بشرطيكه ماقبلش مضموم و واو ساکن نباشد :

ددې قانون نوم دې **دِيْدِي** (۲) ، قانون : دې لپاره يو حکم دې او خلور شرطونه دي : **حکم :** يې دادې چې واو په يا سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې واو په اصل کې په دريم ځای کې وي احترازي مثال : **اِسْتَوْفَى** . اصل نه مراد دماضي معلوم ثلاثي مجر اوله صيغه ده ددې اصل وځي دې دلته واو په اول ځای کې دې . **دویم شرط :** دادې چې دريم ځای نه ترقي وکړي احترازي مثال **دَعَوْنَ** دلته دريم ځای کې دې .

(۱) که چرته واو او يا دهمزې نه په وجوبي قانون سره بدل شوي وي نوزير بحث قانون به جاري کيږي لکه جاء اصل کې جاء وؤ دهمزه همزه بلله شوه په يلبقدي جادي شو دپنه پس زير بحث قانون سره جادين شو التقاتي ساکنين داخله په مابين دياوونون تنوين کې يا حلف شوه جاء شو .

(۲) بعض علماء وايي چې دې قانون ته ضروت نشته په واو کې دې دقال والا قانون جاري شي بس ليکن جمهور محققين فرمائي چې اول به ديدمي قانون جاري شي بيا دقال قانون حکم ابطال نه اعمال بهتر دي .

دویم شرط : دادې چې دواو ماقبل مضموم نه وي احترازي مثال یدْعُو دلتہ ماقبل مضموم دي .

خلووم شرط : دادې چې دواو ماقبل واو ساکنه نه وي احترازي مثال مَدْعُو دلتہ واو نه مخکې بل واو ساکن شته . اتفاقي (۱) مثال : د یدْعُو نه یدْعی بیا د قَالَ په قانون سره یدْعی .

۵۹- قانون : هر واو لازم غیر بدل از همزه که واقع شود در آخر اسم متمکن ماقبلش مضموم باشد یا واو مده زائده باشد در جمع آن را بیابدل کنند وجوباً و در مفرد مانع از وجوب اعلال است آن واو مده زائده مگر وقتی که ماقبلش دیگر واو متحرک باشد :

ددې قانون نوم دې د اَدْلٍ گڼېږي قانون : دې لپاره دوه حکمه دي . داول حکم لپاره دشرطونو درې جماعته دي . اول جماعت لپاره اوه (۷) شرطونه دي دویم جماعت لپاره اته (۸) شرطونه دي دریم جماعت لپاره نهه (۹) شرطونه دي او دویم حکم لپاره نهه (۹) شرطونه دي .
اول حکم : دادې چې واو په یا سره بدلول واجب دي .

د اولني جماعت اولنې شرط : دادې چې واو وي احترازي مثال رَامِي دلتہ یاده .
دویم شرط : دادې چې واو لارمي وي احترازي مثال ضَارِبُو اصل کې ضَارِبٌ وؤ دلتہ واو عارضې دې په جوازي قانون سره نون تنوین نه بدل دي .

دویم شرط : دادې چې دغه واو همزه نه بدل نه وي احترازي مثال کُفُوْا اصل کې کُفُوْا وؤ دلتہ واو دهمزې نه بدل نه دي .

خلووم شرط : دادې چې دغه واو په آخر دکلمه کې وي احترازي مثال وَعَدَ قَوْل دلتہ واو په بقاء او مینځ کې دي .

پنځم شرط : دادې چې دغه واو داسم په آخر کې وي احترازي مثال یدْعُو دلتہ دفعل په آخر کې دي .

شپږم شرط : دادې چه داسم متمکن په آخر کې وي یعنې اسم معرب احترازي مثال هُو داسه غږ ممکن دي .

۱- دپښتو او شپږمې ځایي مثال دواو . استاده به ادعي استدعي دقال په قانون سره ادعي استدعي شو . مثال دغه چې په لوم ځای کې دې استدعي نه استدعي په قانون دعاء سره استدعي شو .

اوم شرط : دادې چې ددې واو ماقبل مضموم وي احترازي مثال **دَاعُوْ مَدْعُوْ** دلته ماقبل مکسور او مفتوح دي اتفاقي مثال **اَدُوْ کَبُوْ** نه **اَدُوْ کَبُوْ** دېنه بعدپه قانون د **وَعِيْ** سره **اَدُوْ کَبُوْ** شو دېنه بعدپه قانون **دَعُوْ** سره **اَدُوْ کَبُوْ** او **کَبُوْ** شو دېنه بعدپه قانون دالتقانی ساکنین سره **اَدُوْ کَبُوْ** شو.

دویم جماعت اولنې شرط : دادې چه واو وي احترازي مثال **رَاصِيْ**.

دویم شرط : دادې چه واو لازمي وي احترازي مثال **هَآرِبُوْ**.

دویم شرط : دادې چه واو دهمزې نه بدل نه وي احترازي مثال **كُفُوْاْ**.

خلورم شرط : دادې چه دغه واو په آخر دکلمه کې وي احترازي مثال **وَعَدَ قَوْلْ**.

پنځم شرط : دادې چه دغه واو داسم په آخر کې وي احترازي مثال **يَدْعُوْ**.

شپږم شرط : دادې چه دغه واو به داسم متمکن په آخر کې وي احترازي مثال **هُوْ**.

اوم شرط : دادې چې دې واو نه ماقبل یو بل واو مده زانده وي احترازي مثال **حُوْ** په وزن د **فُعْلْ** دلته واو نه ماقبل مده زانده نشته.

اتم شرط : دادې چې دا واو په جمع کې وي احترازي مثال **مَدْعُوْ** دلته ماقبل واو مده زانده ده په مفرد کې اتفاقي مثال **دَعُوْ** داد **دَاعْ** جمع ده دویم واو بدل شو په یاباندې نو د **دُعُوْ** شو په قانون د **قُوْ** سره **دُعُوْ** شو په قانون د **اَدُوْ** ثاني سره **وَعِيْ** شو.

دویم جماعت اولنې شرط : دادې چې واو وي احترازي مثال **رَاصِيْ**.

دویم شرط : دادې چې واو لازمي وي احترازي مثال : **هَآرِبُوْ** اصل کې **هَآرِبْ** وو.

دویم شرط : دادې چې واو دهمزې نه بدل نه وي احترازي مثال : **كُفُوْاْ** اصل **كُفُوْاْ** وو.

خلورم شرط : دادې چې واو په آخر کې وي احترازي مثال : **قَوْلْ**.

پنځم شرط : دادې چې دغه واو داسم په آخر کې وي احترازي مثال : **يَدْعُوْ**.

شپږم شرط : دادې چې اسم متمکن په آخر کې وي احترازي مثال **هُوْ**.

اوم شرط : دادې چې دې واو نه ماقبل بل واو مده زانده وي احترازي مثال **حُوْ**.

اتم شرط : دادې چې دمفرد په صیغه کې واو وي احترازي مثال **دُعُوْ** داد جمعي صیغه ده

نهم شرط : دادې چې مده زانده والاواو نه ماقبل هم واو متحرك وي احترازي مثال **مَدْعُوْهُ** دلته واو مده نه ماقبل عين دې واو نه . اتفاقي مثال : **مَقْوُوءٌ** آخري واو په ياسره بدل شونو **مَقْوُوءِي** شو په قانون د **قُوَيْلٌ** سره **مَقْوِي** په قانون د **اَدْلٍ** ثاني سره **مَقْوِي** شو .

دويم حكم : دادې چې واو په يا سره بدلول جائز دي .

اول شرط : دادې چې واو وي احترازي مثال **رَاحِي** .

دويم شرط : دادې چې واو لازمي وي احترازي مثال : **هَبَارِي** اصل کې **هَبَارِي** وو .

درېم شرط : دادې چې واو دهمزې نه بدل نه وي احترازي مثال : **كُفُوْا** .

خلورم شرط : دادې چې دغه واو په آخر کې وي احترازي مثال **قَوْل** .

پنځم شرط : دادې چې دغه واو داسم په آخر کې وي احترازي مثال **يَدْعُوْهُ** .

شپږم شرط : داچې دغه واو داسم معرب په آخر کې وي احترازي مثال : **هُوَ** .

اووم شرط : داچې دواو نه ماقبل بل واو مده زانده وي احترازي **حُوْهُ** .

اتم شرط : دادې چې صيغه دمفرد وي احترازي مثال **دُعُوْهُ** .

نهم شرط : دادې چې واو مده نه ماقبل بل واو متحرك نه وي احترازي مثال : **مَقْوُوءٌ** دلته واو مده زانده نه ماقبل بل واو متحرك دې اتفاقي مثال **مَدْعُوْهُ** دلته آخري واو بدل شو په ياباندې نو **مَدْعُوِي** شويه قانون د **قُوَيْلٌ** سره **مَدْعِي** شويه قانون د **اَدْلٍ** ثاني سره **مَدْعِي** شو .

٦٠- قانون هريامشدد يا مخفف كه واقع شود در آخر اسم متمكن ماقبلش اگريك حرف مضموم باشد ضمه آن را بکسره بدل کنند وجوباً واگر دوباشند چون دُعِي ضمه متصل را وجوباً غير متصل را جوازاً :

ددې قانون نوم دې د **دُعِي** قانون او **اَدْلٍ** او **كَيْتٍ** دويم قانون . ددې لپاره دوه حكمه دي هر حكم لپاره پنځه پنځه شرطونه دي .

اول حكم : دادې چې ديانه ماقبل ضمه په كسرې سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې يايوي احترازي مثال **وَعَدٌ** دلته يانسته

دويم شرط : دادې چې يابه په آخر کې وي احترازي مثال **بَيْعٌ** دلته يابه مابين کې ده

دویم شرط : دادې چې داسم په آخر کې وي رځي دلته دفعل په آخر کې ده .

خلوړم شرط : دادې چې يا داسم متمکن په آخر کې وي احترازي مثال : **هې** .

پنځم شرط : دادې چې دپاڼه ماقبل صرف يوه ضمه وي احترازي مثال **دُئ** دلته ماقبل دوه

حروف مضموم دي . اتفاقي مثال ديائي مخفف ادلی تبني نه **اَذُئ** کښي ديا مشدد **مَزْمِي** نه **مَزْمِي**

دویم حکم : دادې چه دياسره متصل ضمه په کسري سره بدلول واجب دي اوغير متصل جائز دي .

اول شرط : دادې چې يا (مخفف . مشدد) وي احترازي مثال **وَعْدُ** .

دویم شرط : داچې ياپه آخر کې **ا** وي احترازي مثال **يُسْرُ بَيِّعُ** .

دویم شرط : دادې چې ياد اسم په آخر کې وي احترازي مثال **رځي** .

خلوړم شرط : دادې چې يا داسم متمکن (معرب) په آخر کې وي احترازي مثال : **مُئ** **حُئ** دا اسم غير متمکن دي .

پنځم شرط : دادې چې يا نه ماقبل مضموم حروف يو نه زيات وي احترازي مثال : **اَذُئ** **مَزْمِي**

دلته دپاڼه قبل صرف يو حرف مضموم دې اتفاقي مثال ديائي مشدد **دُئ** . ديائي مخفف مثال **رځي** نه **رځي** .

فائده : په دواړو کې دعلماء اهل صرف دوه ډلې دي يوه ډله اول دغير منصرف اعتبار کوي بيا دتعليل او دويمه ډله اول دتعليل بيا دمنصرف او غير منصرف .

٦١ - قانون : هر حرف علت که واقع شود در آخر فعل مضارع غير بدل از همزه وقت دخول جوازم و بنا کردن امر حاضر معلوم حذف کرده مي شود وجوباً :

ددې قانون نوم دې د **كَمْ يَنْعُ اَذُعُ** قانون : دې لپاره يو حکم او پنځه شرطونه دي .

حکم : يې دادې چې حرف علت حذف کول واجب دي .

اول شرط : دادې چې حرف علت په آخر کې وي احترازي مثال : **يَقُولُ** دلته په مابين کې دې

دویم شرط : دادې چه په آخر دفعل کې وي احترازي مثال **دَاعَوْ رَامِي** دلته داسم په اخر کې دې

١ ياپه آخر . دې حقيقه دې او که حکم . حقيقه مطلب دادې چې دپاڼه پس بل حرف نه وي لکه ادلی . حکم مطلب داچې يادلام

دې او که حکم . دې حقيقه دې يا نه . الف او تون دتشبيه يا او او تون دجمع وي لکه : طيان نه طيان .

هروم شرط : دادې چې آخر دفعل مضارع وي احترازي مثال دَقَى رَقَى اصل کې دَعَوَ او رَمَى وَ دلتە دفعل ماضي په آخر کې دي .

خلووم شرط : دادې چې حرف علت دهمزه نه بدل نه وي احترازي مثال يَهْنُي يَجْرُو اصل کې يَهْنُي يَجْرُو .

پنعم شرط : دادې چې په دې صيغه باندې حرف جازمه داخل وي يا امر حاضر معلوم ترېنه جوړ کړې احترازي مثال يَدْعُو يَزُمِي دلتە نه حرف جوازم شته او نه د امر حاضر جوړولو اراده ده اتفاقي مثال يَدْعُو يَزُمِي كَدْعُو نه كَم يَدْعُو كَم يَزُمِي كَم تَدْعُو آذْعُو .

۶۲ - قانون : در التقاتي ساكنين على غير حده اگر ساكن اول غير مده واو جمع باشد آن را حرکت ضمه مي دهند وجوباً واگر ساكن اول غير مده يائي واحده باشد آن را حرکت كسره مي دهند وجوباً :

ددې قانون نوم دې لُتْدَعَوْنَ او لُتْدَعِيْنَ قانون . دې لپاره دوه حکمه دي او دهر حکم لپاره درې درې شرطونه دي .

اول حکم : يې دادې چې واو دجمعي ته ضمه ورکول واجب دي .

اول شرط : دادې چې اجتماع ساکنين على غير حده وي احترازي مثال اِحْمَارٌ اُحْمُورٌ دا على حده دي

هروم شرط : دادې چې اول ساکن غير مده وي احترازي مثال اِطْرِبُ اِطْرِبُونَ اصل کې اِطْرِبُونَ او کله چې دلتە نون ثقیله متصل شو نو اِطْرِبُونَ شو دلتە اول ساکن مده دي .

هروم شرط : دادې چې اول ساکن واو دجمعي وي احترازي مثال لَوِ اسْتَكْفَعْنَا اصل کې لَوِ اسْتَكْفَعْنَا وَ دلتە واو دجمع نه دي اتفاقي مثال لُتْدَعَوْنَ اصل کې لُتْدَعُو وَ کله چې دې سره نون ثقیله متصل شو نو لُتْدَعَوْنَ شو

دویم حکم : دادې چې يانې واحده ته کسره ورکول واجب دي

اول شرط : دادې چې التقاتي ساکنين على غير حده وي احترازي مثال اِحْمَارٌ اُحْمُورٌ

هروم شرط : دادې چې اول ساکن غير مده وي احترازي مثال اِطْرِبُ اِطْرِبُونَ اصل کې اِطْرِبُونَ وَ دلتە اول ساکن مده دي

دویم شرط : دادې چې اول ساکن یاء واحده وي احترازي مثال **هَارِي الْقَوْمِ** اصل کې **هَارِيْنَ** وؤ په وخت داضافت کې نون دتثنيه حذف شو دلته يادتثنيه ده اتفاقي مثال **لِثْدَعَيْنَ** اصل کې **لِثْدَعَيَّ** وؤ کله چې ورسره نون ثقیله متصل شوياته کسره ورکړې شوه . نو **لِثْدَعَيْنَ** شو .

۶۳ - قانون : واو لام کلمه فعل اسمي يامي شود ويالام کلمه فعل اسمي واومي شود وجوبا :

ددې قانون نوم دې : **د دُعَى قَتَوَى** قانون : دې لپاره دوه حکمه دي هر حکم لپاره درې درې شرطونه دي .

اول حکم : دادې چې واو په يا سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې واو په مقابله دلام کلمه کې وي احترازي مثال **قُولِي وَعْدِي** دلته دلام په مقابله نه دې .

دویم شرط : دادې چې وزن د **فُعْلِي** وي احترازي مثال **دَعْوِي** دا وزن د **فُعْلِي** نه دې .

درېم شرط : دادې چې **فُعْلِي** اسمي (۱) وي احترازي مثال **عُرْوِي** (په معنی دجنگ کونکې بنځې سره) دا **فُعْلِي** صفتي دې اتفاقي مثال **دُعْوِي** د **دُعَى** نه **دُعَى** د **دُعَا** ونيل واجب دي .

دویم حکم : دادې چې يا په واو سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې يا په مشابهه دلام کلمه کې وي احترازي مثال **بَيْضًا** دلته دعین په مقابله کې ده .

دویم شرط : دادې چې د **فُعْلِي** په وزن باندې وي احترازي مثال **رُمِي** دا وزن د **فُعْلِي** دې .

(۱) فعلی (بضم فاء سکون عین) اسمي کله چې ددې لام کلمه واو وي نو یا سره بدلېږي لکه دعوی نه دعی که چرته فعلی صفتي په لام کلمه کې واو وي نو په خپل حالت به باقي وي لکه غزوي (معنی جنگ کونکې بنځه) . سوال : دنیا او علیا مونث دانسی او اهلی دي او داسم تفصیل دي لهندې کې معنی وصفي ده . نه اسمي حالانکه مذکوره قانون فعلی اسمي لپاره دې نه وصفي لپاره . جواب : دلته کې داصل په اعتبار سره معنی وصفي ده لیکن حالاً داسمیت په معنی کې ډیر مستعملېږي ځکه کله چې داصفت واقع کېږي نو معرف باللام وي لکه : **الحیوة الدنيا والمنزلة العلیا** و **حیوة دنیا** منزلة علیا نه ویل کېږي که چرته داصفت وي نو دنورو صفاتو پشان به معرف باللام او غیر معرف دواړو حالاتو کې صفات واقع کیږي . هر چې فعلی تفصیلی ده نو حکم یې د **فُعْلِي** اسمي دې (علم الصیغه) . سوال : فعلی اسمي کي تعلیل کېږي فعلی صفتي کې ولې نه کیږي؟ جواب : فعلی اسمي کې ثقل دې بیا په لاه کلمه کې چه واو راغلو نو ثقل پکې نورهم ډیر شو دې چې نه دا واو په یا سره بدلوو چې یا دواو نه خفیفه ده په وزن د **فُعْلِي** صفتي . فعلی صفتي . فعلی اسمي کې دنواعلوا وؤ . فعلی صفتي که چرته لام کلمه کې واو وي نو په خپل حالت به باقي وي لکه غزوي که یوای نو هم پخپل حالت به باقي وي لکه قضیا .

دویم شرط : دادې چې فَعْلُ اسمي (۱)، وي احترازي مثال صَدَي (په معنی دتگې بنسټې سره، دا فعل صفتي دې اتفاقي مثال فَعْلُ تَقَى نه فَعْلُ تَقَى وئیل واجب دي .

۶۴ - قانون : هر همزه که واقع شود بعد از الف مفاعل قبل از یاء و در مفرد قبل از یاء نبود آن را به یا مفتوحه بدل می کنند وجوباً مگر واو که واقع شده بود در مفردش بعد از الف چهارم جا چرا که آن همزه را در جمع بواو مفتوحه بدل کنند وجوباً :

ددې قانون نوم دې د رَحَايَا او اَدَاوَا قانون : دې لپاره دوه حکمه دي اول حکم لپاره خلور شرطونه دي دویم حکم لپاره پنځه شرطونه دي .

اول حکم : دادې چې همزه به یا سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې همزه دالف نه بعد واقع وي احترازي مثال سَمَل دلته همزه دسین نه بعد واقع ده

دویم شرط : دادې چې همزه دالف مفاعل نه پس واقع وي احترازي مثال قَائِل دلته همزه د قَائِل دالف نه پس واقع ده

دویم شرط : دادې چې دهمزې نه پس یا وي احترازي مثال شَرَائِف دلته دهمزې نه پس فا ده یا نشته

خلورم شرط : دادې چې همزه په مفرد کې د یانه مخکې وي احترازي مثال جَوَائِی ددې مفرد جَائِی دې دلته په مفرد کې همزه د یانه مخکې ده . اتفاقي مثال : رَحَائِی (۲)، نه (ددې مفرد رَحِيوَة دې چې همزه پکې بلکل نشته، رَحَائِی په قانون د قَال سره رَحَايَا شو

دویم حکم : دادې چې همزه به واو مفتوحه سره بدلول واجب دي

۱. فعلی (بفتح فا و الف مقصوره) چې اسم وي نه صفت کله چې ددې په لام کلمه کې وي نو بدلیږي په واو سره لکه تقوی اصل کې تقی و نو تقوی یعنی نه ددې واو خلاف قیان په تاسره بدل شو او دلام کلمې بابه واو سره بدله شوه . او که چرته فعلی صفتي وي او په د. کلمه کې یې یا وي پخپل حالت به باقي وي لکه : صدی . سوال : فعلی صفتي کې ولې تعلیل نه کیږي ؟ جواب : اسم چونکه حقیق وي لهندواو ثقیل تحمل کولې شي او هر چې صفت دې نو په اعتبار داجزاؤ دمعنی سره پخپله ثقیل وي لهندواو دثقل حمل او د داشت نشي کولې

۲. خطایي ددې مفرد خطیته دې چرته چې همزه د یانه مخکې نه ده بلکې روستو ددېنه خطایي جوړ شو ددې نه پس په قانون دقال سره دې خطایا جوړ شو .

اول شرط : دادې چې همزه دالف نه بعد واقع وي احترازي مثال سَقَل

دويم شرط : دادې چې همزې نه پس دالف دمفاعل نه وي احترازي مثال قَائِل

دريم شرط : دادې چې همزه په مفرد کې ديانه مخکې نه وي احترازي مثال جَوَائِي ددې مفرد

جَائِيَّة دې

خلورم شرط : دادې چې دهمزې نه بعد ياوي احترازي مثال شَرَائِف

پنځم شرط : دادې چې ددې څلور شرطونو والا همزه، په داسې جمع کې وي چې مفرد کې يې

واو دالف نه بعد په څلورم ځای کې واقع وي احترازي مثال رَخَائِي نه ددې مفرد راخي رَخِيوَة واو

په څلورم ځای کې دې خو ديانه بعد واقع دې دالف نه بعد نه دې اتفاقي مثال د آدَائُو نه آدَاوَا

وضاحت : آدَائُو ددې مفرد راخي آدَاوَة په معنی دنمر سره واو دلته دالف نه بعد په څلورم ځای

کې واقع دې په قانون د دُعِي سره آدَائِي شو بيا په همدغه قانون سره آدَاوِي شو پس ددې په قانون

د قَال سره آدَاوِي شو

نوبت : دا قانون په ناقص کې ذکر کول تسامح ده دا په مهموز کې ذکر کول پکار وؤ لکه

څرنگې چې ابن حاجب رَحْمَةُ اللَّهِ په شافیه کې او نور واهل فن ذکر کړې دې .

٦٥ - قانون : هر جاسه يا دريک کلمه جمع شونډ باين طور که اول مدغم

درثاني وثالث مقابله لام کلمه آن ثالث را حذف کنند نسيامنسيا بشرطیکه در

تصغير باشد هم چنين اگر دو (١) يا جمع شونډ حذف يکې جائز است چون سَيِّدُ

که او را سَيِّدُ خواندن جائز است :

ددې قانون نوم دې د رُحَيِّ رُحَيَّة قانون دې لپاره يو حکم او شپې شرطونه دي

حکم : يې دادې چې په دريم ځای کې يا حذف کول واجب دي

اول شرط : دادې چې درې (يا) وي احترازي مثال حَيَّ دلته دوه دي اصل يې حَيِّي راخي

دويم شرط : دا چې درې واړه (يا) په يوه کلمه کې وي احترازي مثال حَيَّ يَعْقُوبُ دلته درې واړه

يا په يوه کلمه کې ندي

١، چرته چې دوه يا دمين کلمه په مقابل کې جمع وي هلته کې يو حذف کول جايز وي لپاره د تخفيف لکه سيد کې سيد وئيل جائز دي .

دریم شرط : دادې چې درې واړه یا په یوځای جمع وي او مابین کې یې بل حرف نه وي احترازي مثال **يُؤْتِدُ** دلته درې (یا) کې مابین کې همزه ده

خلووم شرط : دادې چې اوله یا په دویمه یا کې مدغمه شوې وي احترازي مثال **كَلْبِيَّيْ** دلته دویمه یا مدغمه ده په دریمه کې .

پنځم شرط : دادې چې دریمه یا دلام کلمې په مقابله کې وي احترازي مثال **مُقَوِّلُ** دلته دریمه یا په مقابله دلام کې نه ده بلکه زائده ده .

شپږم شرط : دادې چې صیغه دتصغیر وي احترازي مثال **حَيَّيْ مُحَيِّیْ** دا دفعل او جاري مجرای فعل صیغې دي اتفاقي مثال **رُحَيَّوَةٌ رُحَيَّوَةٌ** په قانون د **رُحَيَّيْ رُحَيَّيْ** شوي دي اوس دریمه یا حذف شوه **رُحَيَّيْ رُحَيَّيْ** ونیل واجب دي

۶۶- قانون : هر واو یا که واقع شود قبل تائې تانیث یا زیاده فعلان ماقبلش واو مضموم باشد ضمه ماقبلش رابکسره بدل کنند وجوباً واگر غیر واو باشد آن یا و او بدل کنند و او بر حال خود ماند :

ددې قانون نوم دې د **قَوِيَّةُ قَوِيَّانٍ** قانون دې لپاره دوه حکمونه دي دهر حکم لپاره درې درې شرطونه دي

اول حکم : دادې چې واو او یا نه ماقبل والاضمه په کسرې سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې واو او یا وي احترازي مثال : **سَمِعْتُ سَمِعْتُ**

دویم شرط : دادې چې واو او یا دتائې تانیث نه قبل واو وي یا د**فَعْلَانِ** (۱) دزیادت نه قبل واقع وي احترازي مثال **رُحُوْ كُهُيْ**

دریم شرط : دادې چې واو او یا نه قبل بل واو مضموم وي احترازي مثال **رُحُوْتُ كُهُيْتُ رُحُوَانٍ كُهُيَانٍ** دلته واو او یا نه قبل بل واو مضموم نشته اتفاقي مثال د واو **قَوُوَّةٌ قَوُوَانٍ** نه **قَوُوَّةٌ قَوُوَانٍ** دپه بده په قانون ددغی سره **قَوِيَّةٌ قَوِيَّانٍ** دیا مثال **طَوِيَّةٌ طَوِيَّانٍ** ته **طَوِيَّةٌ نه طَوِيَّانٍ**

دویم حکم : دادې چې یا په واو سره بدلول او واو په خپل حالت باندې ساتل واجب دي

اول شرط : دادې چې یا او واووي احترازي مثال **سَمِعْتُ سَمِعْتُ**

دویم شرط: دادې چې واو اویا دتائي تانيث يا دزيادت د فَعْلَانِ نه مخکې واقع وي احترازي مثال رَحُوْ نَهْيِ

دویم شرط: دادې چې واو اویانه ماقبل بل واو مضموم نه وي احترازي مثال قُوُوْثُ قُوُوَانِ کُوُوِثُ کُوُوِيَانِ اتفاقي مثال رَحُوْعُ رَحُوَانِ نَهْوْعُ نَهْوَانِ اصل کې نَهْيَةُ نَهْيَانِ وو

۶۷- قانون: هریا که واقع شود در فعل در مقابله لام کلمه ماقبل او مضموم باشد واو شود وجوباً:

ددې قانون نوم دې د رَمُوْ قانون. دې قانون لپاره یو حکم او درې شرطونه دي
حکم: یې دادې چې یا واو سره بدلول واجب دي

اول شرط: دادې چې پایه مقابله دلام کې واقع وي احترازي مثال بُيْعٌ دلته دعین کلمې په مقابله کې واقع ده.

دویم شرط: دادې چې فعل کې وي احترازي مثال نَهْيِ دا اسم دي

دویم شرط: دادې چې یا نه ماقبل مضموم وي احترازي مثال رَمَيٌ دلته یانه ماقبل مفتوح دي اتفاقي مثال رَمِي رَمُوْ وئیل واجب دي

فائده: نَهْوُ يَنْهُوْ كَفَى يَكْفُوْ اصل کې نَهْيُ يَنْهِيْ كَفَى يَكْفُوْ وؤ په قانون د رَمُوْ سره نَهْوُ يَنْهُوْ يَكْفُوْ شول بیا د يَدْعُوْ په قانون سره يَنْهُوْ او يَكْفُوْ شول که چیرته د يَدْعُوْ قانون د رَمُوْ نه مخکې جاري شي نو بیا به يَنْهِيْ يَكْفُوْ شي ددې نه پس به په قانون د يُوْسُرُ سره يَنْهُوْ يَكْفُوْ شي

سوال: په دې دواړو تعلیلونو کې اولی تعلیل کوم یو دي؟

جواب: تبدیلی په دوه قسمه ده: ۱- ذاتي ۲- صفتي. ذاتي تبدیلی ډیره اولی ده اول به د

رَمُوْ قانون جاري شي بیا د يَدْعُوْ قانون ورنه تقدم دصفت به راشي په ذات باندې او دا جائز نه ده کذا فی الشافیه هسې تبدیلی هم دحرکت دحذف نه اولی وي.

فائده: دهمزه تبدیلی ته تخفیف. دحرف علت تغیر ته اعلال. یوحرف چې بل حرف کې داخل شي او مشدد شي دې ته ادغام وائي.

۶۸ - قانون : هر همزه ساکن مظهر که ماقبلش متحرک باشد همزه در دیگر کلمه ماسوائی همزه مطلقاً آن همزه ساکن را بوفق حرکت ماقبل بحرف علت بدل کنند جوازاً بشرطیکه باعث تحریکش موجود نباشد :

ددې قانون نوم دې دِيَاَمَنْ يُوْمِنْ قانون دې لپاره يو حکم دې او پنځه شرطونه دي

حکم : يې دادې چې همزه د ماقبل حرکت موافق د حرف علت سره بدلول جائز دي

اول شرط : دادې چې همزه ساکن وي احترازي مثال سَقَلٌ سَقِلَ دلته همزه متحرکه ده

دويم شرط : دادې چې همزه مظهري احترازي مثال سَقَلٌ دلته مدغم ده .

درېم شرط : دادې چه دهمزې نه ماقبل متحرک وي احترازي مثال يَسْتَقِلُّ دلته ماقبل ساکن

دي

خلورم شرط : دادې چې دهمزه د متحرک والي سبب موجود نه وي احترازي مثال يَتَمُمُّ د

ادغام په صورت کې به يَتَمُّ (۱) شي دلته دهمزې متحرک والي سبب موجود دې .

پنځم شرط : دادې چې دهمزې نه ماقبل که همزه وي نو جدا جدا کلماتو کې به وي که ماقبل

همزه نه وي نو بيا مطلقاً يعنې همزه او دهغې ماقبل يو کلمه کې وي او که جدا کلمه کې وي

احترازي مثال اَمَّ مَنْ دلته دهمزې نه ماقبل همزه په يوه کلمه کې ده اتفاقي مثال يَأْمَنْ (۲) نه

يَأْمَنْ وئيل واجب دي

۱- ييشه کې ياميم وئيل ممتنع دې ئيم وئيل واجب دي ځکه همزه په الف سره بدلول جائز دي او ميم په ميم کې مدغم کول واجب دي پس دوجوب رعايت اولی دي .

۲- ددې قانون اتفاقي مثالونه په درې قسمه دي : ۱- دهمزې ساکنه ماقبل همزه په دويمه کلمه کې وي لکه : يقرء امزرو . لن يقرء امزرو . امزرو همزه ونسيه په درج در کلام کې ساقطه شوه . ډنه بعد همزه ساکنه د ماقبل حرکت موافق حرف علت سره بدل شوه . ۲- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه بله کلمه کې وي لکه : يقول اذن لي . الى الهدي . ۳- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ . ۴- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ . ۵- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ . ۶- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ . ۷- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ . ۸- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ . ۹- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ . ۱۰- دهمزه ساکنه ماقبل غير همزه په يو کلمه کې وي لکه : ياخذ ياخذ ياخذ .

۶۹- قانون: هر همزه ساکن مظهر که ماقبلش دیگر همزه متحرک باشد از آن کلمه آن همزه ساکن را بوفق حرکت ماقبل بحرف علت بدل کنند وجوباً بشرطیکه باعث تحریکش موجود نباشد اگر همزه اول وصلی باشد در درج کلام می افتد و همزه ثانی بصورت خود عود می کند مگر کُلْ خُذْ مُرْ شاذ اند :

ددي قانون نوم دي د آسَمَن اَوْ مَن قانون ددي لپاره دوه حکمه دي اول حکم لپاره پنځه شرطونه دي او دويم حکم لپاره او(۷) شرطونه دي .

اول حکم : دادې چې همزه د ماقبل حرکت موافق حرف علت سره بدلول واجب دي .

اول شرط : دادې چې همزه ساکن وي احترازي مثال سَقَلْ دا مفتوحه ده

دویم شرط : دادې چې همزه مظهر وي احترازي مثال سَقَلْ دا مدغمه ده

دریم شرط : دادې چې دهمزې ساکنې نه مخکې یوبله همزه متحرکه وي احترازي مثال قَرَّءْ دلته دهمزې ساکنې نه مخکې بله همزه متحرکه نه ده

خلورم شرط : دادې چې دواړه همزې په یوه کلمه کې وي احترازي مثال يَقْرَءُ زُرْ

پنځم شرط : دادې چې دهمزې د متحرک کیدو سبب موجود نه وي احترازي مثال اَتَمُّ اصل کې اَتَمُّ وؤ د ادغام په صورت کې همزه به متحرک کیږي اتفاقي مثال اَمَّنْ اَمَّنْ اِمَّا نَا نه اَمَّنْ اَوْ مِّنْ اِمَّا نَا ونیل واجب دي

دویم حکم : دادې چې وصلیه به ساقطه شي او همزه ثانیه به په خپل اصل حالت واپس راشي

اول شرط : دادې چې همزه ساکن وي احترازي مثال سَقَلْ

دویم شرط : دادې چې مظهر وي احترازي مثال سَقَلْ

دریم شرط : دادې چې دهمزې ساکنې نه مخکې به یوه همزه متحرکه وي احترازي مثال قَرَّءْ

خلورم شرط : دادې چې دواړه په یوه کلمه کې وي احترازي مثال يَقْرَءُ زُرْ

پنځم شرط : دادې چې دهمزې د متحرک کیدلو سبب موجود نه وي احترازي مثال اَمُّ

شپږم شرط : دادې چې اول همزه وصلیه وي احترازي مثال اَمَّنْ دلته اوله همزه قطعي ده

اووم شرط : دادې چې همزه وصلیه په مینځ دکلام کې واقع وي احترازي مثال **أَوْثِينَ** دلته همزه وصلیه په مینځ دکلام کې واقع نه ده اتفاقي مثال **هَارِبُ أَوْثِينَ** په **يَأْمَنُ يَوْمُنَ** قانون سره چې همزه ساکنه په حرف علت سره بدله شوه نو **هَارِبُ وَثِينَ** شو اوس ددغه حکم مطابق دویمه همزه چې دواو سره بدله وه واپس به راشي خپل اصلي حالت ته نو **هَارِبُ أَوْثِينَ** به شي ددې ونیل واجب دي

۷۰- قانون : هر همزه مفتوحه که ماقبلش مضموم یا مکسور یا همزه در دیگر کلمه باشد و ماسوائی همزه مطلقاً همزه مفتوحه را بوقر حرکت ماقبل بحرف علت بدل کنند جوازا :

ددې قانون نوم دې **مِثْرُ غَلَامٍ يَخْتَدُ** قانون ددې قانون لپاره یو حکم او درې شرطونه دي **حکم :** یې دادې چې همزه مفتوحه د ماقبل حرکت موافق حرف علت سره بدلول جائز دي .

اول شرط : دادې چې همزه مشرجه وي احترازي مثال **سَيْلٌ** دا مکسوره ده

دویم شرط : دادې چې ددې همزې نه مخکې یا مضموم وي یا مکسور وي احترازي مثال **سَيْلٌ** دلته ماقبل دهمزې نه مفتوحه دي

درېم شرط : دادې چې دهمزې نه مخکې که همزه وي نو جدا جدا کلماتو کې به وي احترازي مثال **أَتَيْدُمُ** دلته یوه کلمه کې دي اتفاقي مثال **مِثْرُ (۱)** نه **مِثْرُ** (په معنی د کینې اودشمني سره) **جُنٌ** نه **جُونٌ** معنی ظرفی از ظروف عطار که در آن خوشبو دارند)

۷۱- قانون : هر جا که دوهمزه متحرکه جمع شوند در یک کلمه اگر یکی از ایشان مکسور باشد ثاني رابه یا بدل کنند وجوباً سوائی ائمه که درین جا جائز است واگر هیچ یکی از ایشان مکسور نباشد ثاني را بواو مفتوحه بدل کنند وجوباً مگر اء کرم شاذ است :

ددې قانون نوم دې **أَوَيْدُمُ جَاءَ شَاءَ** قانون ددې لپاره دوه حکمه دي هر حکم لپاره څلور شرطونه دي

په دې قانون کې چې دواو سره بدله شوې ده ددې قانون لپاره یو حکم او درې شرطونه دي **حکم :** یې دادې چې همزه مفتوحه د ماقبل حرکت موافق حرف علت سره بدلول جائز دي .

اول حکم : دادې چې همزه ثانيه په ياسره بدلول واجب دي

اول شرط : دادې چې دوه همزې وي احترازي مثال سَقَل دلته يوه همزه ده

دويم شرط : دادې چې دواړه همزې متحرکې وي احترازي مثال اَمَمَن دلته يوه همزه متحرکه

ده .

دريم شرط : دادې چې دواړه همزې يوه کلمه کې جمع وي احترازي مثال يَقْرَأُ أَبُوكَ دلته په

يوه کلمه کې نه دي

خلورم شرط : دادې چې دواړو همزو کې يوه مکسوره وي احترازي مثال اُعِيْدِمُ دلته يوه هم

مکسوره نه ده اتفاقي مثال جَاءَ شَاءَ نه جَاءَ شَاءَ جوړ شو بيا په قانون دِيْدَعُو او يَزْمِي

سره جَائِيْن او شَائِيْن شوي بيا دالتقائي ساکنين په وجه جَاءَ شَاءَ شو .

دويم حکم : دادې چې همزه ثانيه په واو سره بدلول واجب دي

اول شرط : دادې چې همزې دوه وي احترازي مثال سَقَل

دويم شرط : دادې چې دواړه متحرکې وي احترازي مثال اَمَمَن

دريم شرط : دادې چې دواړه همزې جمع وي په يوه کلمه کې احترازي مثال يَقْرَأُ أَبُوكَ

خلورم شرط : دادې چې دواړو همزو کې يوه هم مکسوره نه وي احترازي مثال جَاءَ دلته يوه

مکسوره ده اتفاقي مثال اَعَادِمُ اُعِيْدِمُ همزه ثانيه به په واو سره بدله شي اَوَادِمُ اُوِيْدِمُ ونيل واجب دي .

٧٢- قانون : هر همزه متحرک که ماقبلش ساکن مظهر قابل حرکت باشد

سوائی يائی تصغير ونون انفعال و واو ويا مده زائده دريک کلمه حرکت آن

همزه را نقل کرده بمقابل داده جوازاً همزه را حذف کنند وجوباً مگر مرأت شاذ

است :

ددې قانون نوم دې دِيَسْتَلُ قانون ددې لپاره يو حکم دې او اووه (٧) شرطونه دي خلور

وجودې دي او درې عدمي دي

حکم : چې دادې چې دهمزې حرکت ماقبل ته نقل کول جائز دي بيا همزه حذف کول واجب دي

اول شرط : دادې چې همزه متحرکه وي احترازي مثال يَأْمَنُ دلته همزه ساکنه ده

دویم شرط : دادې چه دهمزې نه ماقبل ساکن وي احترازي مثال سَقَل دلتنه ماقبل متحرک دې

دویم شرط : دادې چې همزه مظهر وي احترازي مثال سَقَل یَسْقِل دلتنه همزه مدغم ده

خلووم شرط : دادې چې دهمزې ماقبل قابل حرکت وي احترازي مثال سَائِل سَائِلَ لَسَائِلَ دلتنه ماقبل دهمزې الف دې او دا قابل حرکت نه دې

پنځم شرط : دادې چې دهمزې نه ماقبل یائی تصغیر نه ۱، وي احترازي مثال سُوَيْلَ اَنْفَیْسَ دلتنه ماقبل یائی تصغیر ده

شپږم شرط : دادې چې دهمزې نه مخکې دباب انفعال نون نه وي احترازي مثال اِنْفَعَلَ دلتنه دهمزې نه مخکې نون دانفعال دې

اووم شرط : دادې چې دهمزې نه مخکې واو او یا، یا، مده (۲)، زائده په یوه کلمه (۳)، کې نه وي احترازي مثال حَظِيَّتُهُ مَقْرُوَّةٌ دلتنه دهمزې نه مخکې واو مده زائده یا مده زائده یوه کلمه کې دې اتفاقي مثال یَسْقِلَ نه یَسْلُ

فائده : یری یری او تمام افعال رُؤیة کې دا قانون وجوبي طور باندې جاري کیږي اوپه اسماء مشتقه کې په جوازي طور باندې

۷۳- قانون : هر همزه که واقع شود بعد از یائی تصغیر و واو و یا مده زائده در

یکه کلمه آن همزه را جنس ماقبل کرده جوازاً ادغام می کنند وجویاً :

ددې قانون نوم دې د اَفْتِسَ حَظِيَّتُهُ مَقْرُوَّةٌ قانون ددې لپاره یو حکم او دوه کامل شرطونه دي

۱ دلتنه صرف د یائی تصغیر نه ده که چرته ماقبل دهمزې نه یو یو خود تصغیر نه وي نویابه قانون جاري کیږي لکه : شین نه شي .
۲ دهمزې نه قبل واو یا مده اصلي وي نو هم قانون به جاري کیږي لکه : سو، سیئت نه شو سیئت . که چرته دهمزې نه قبل واو یا مده برائی الحاق وي نو بیا په هم قانون جاري کیږي لکه : جینل (کفتار) جووب (فراخ چشم) نه جیل جووب هذا مظهر في هذا باب والله اعلم بالصواب

۳ که چرته و یا مده، نده جدا جدا کلماتو کې وي نو قانون به هلته جاري کیږي لکه باعوا اموالهم کې باعوا موالهم او قد افلح کې افلح و نسا و حب دی سوال : دهمزه قطعيه قانون تقاضا کوي چې دقد افلح همزه دې باقي وي ددې قانون تقاضا ده چې حذف دې نه شي بلکه هم جووبه و قول الله تقاضا معلومېږي ۴ جواب : دهمزه قطعيه قانون تقاضا کوي دباقي ساتلو خو شرط ورلره دادې چې حذف دې نه شي او په دې قانون کې نقل حرکت ماقبل ته ورکول دي بیا همزه حذف کول واجب دي تضاد خو په هله وؤ چې حذف دې نه شي دهمزه قطعيه په قانون دهمزې ساتلو جهت جنادي او دې قانون کې حذف کولو جهت جدي لهما میخ تضاد

حکم : یې دادې چې همزه د ماقبل په جنس سره بدلول جائز او بیا جنس په جنس کې مدغم کول واجب دي .

اول شرط : دادې چې همزه دیائی تصغیر نه بعد وي احترازي مثال **اِنْكَطَر** دلته همزه دنون **اِنْكَطَر** نه بعد ده اتفاقي مثال **اُقَيِّسْ** نه **اُقَيِّسْ** کول جائز دي او **اُقَيِّسْ** وئیل واجب دي
دویم شرط : دادې چې دهمزې نه مخکې واو او یا مده زانده په یوه کلمه کې وي احترازي مثال **بَاعُوا اَمْوَالَهُمْ** دلته هم جدا جدا کلمه کې دي او ددې ماقبل مده زانده جدا کلمه کې ده اتفاقي مثال **مَقْرُوَّةٌ خَطِيئَةٌ** کې **مَقْرُوَّةٌ** او **خَطِيئَةٌ** وئیل جائز بیا جنس په جنس کې مدغم کول او **مَقْرُوَّةٌ** او **خَطِيئَةٌ** وئیل واجب دي .

۷۴- قانون : هر دوهمزه که جمع شوند در کلمه غیر موضوع علی التضعیف
اول ساکن ثاني متحرک باشد آن رایبا بدل کنند وجوباً :

ددې قانون نوم دې **قِرْءَةٌ** قانون ددې قانون لپاره یو حکم دې او درې یې شرطونه دي :

حکم : یې دادې چې همزه ثانيه په یاسره بدلول واجب دي .

اول شرط : یې دادې چې دوه همزې جمع وي احترازي مثال **لُؤْلُؤٌ** دلته جمع نه دې

دویم شرط : یې دادې چې کلمه موضوع علی التضعیف نه وي احترازي مثال **سَقَلَّ سَقَلَّ** دلته کلمه موضوع علی التضعیف ده

دریم شرط : دادې چې اوله همزه ساکن وي او دویمه همزه متحرکه وي احترازي مثال **اَمْسَنَ** دلته اوله همزه متحرکه او دویمه همزه ساکنه ده اتفاقي مثال **قِرْءَةٌ** همزه ثانيه به یا سره بدله شي **قِرْءَةٌ** وئیل واجب دي

۷۵- قانون : هر همزه متحرکه منفرده را که ماقبلش نیز متحرک باشد بآن حرکت بوفق حرکت ماقبل بحرف علت بدل کنند جوازاً :

ددې قانون نوم دې **سَلَّ** قانون ددې لپاره یو حکم او څلور شرطونه دي

حکم : یې دادې چې همزه د ماقبل حرکت موافق به حرف علت سره بدلول واجب دي

اول شرط : دادې چې همزه متحرکه وي احترازي مثال **يَأْمَنُ** دلته ساکنه ده

دویم شرط : دادې چې همزه منفرده وي یعنې بواخې وي احترازي مثال **اُنْثِدِمُ** دلته دوه همزې دي

دریم شرط : دادې چې دهمزې نه ماقبل متحرك وي احترازي مثال **يَسْتَقِلُّ** دلته دهمزې نه ماقبل ساکن دي

خلووم شرط : دادې چې په همزې کې کوم حرکت وي هغه په ماقبل **سَقَل** نه **سَال** **كُفُو** نه **كُفُو** **مُسْتَهْزِئِينَ** نه **مُسْتَهْزِئِينَ**

۷۶- قانون : هر همزه منفرده مکسوره که ماقبلش حرکت مضموم باشد

و مضموم بعد از کسره بوآو بدل شود جواز آنزد اخفش :

ددې قانون نوم دې **دَسْوَلِ مُسْتَهْزِئُونَ** قانون ددې لپاره دوه (۲) حکونه دي او دهر حکم لپاره درې درې شرطونه دي .

اول حکم : دادې چې همزه په واو سره بدلول جائز دي

اول شرط : دادې چې همزه منفرده وي احترازي مثال **اُتَيْدِمُ** دلته دوه همزې دي

دویم شرط : دادې چې همزه مکسوره وي احترازي مثال **سَقَل** دلته همزه مفتوحه ده

دریم شرط : دادې چې دهمزې نه ماقبل مضموم وي احترازي مثال **سَيَمُ** دلته دهمزې ماقبل

مفتوح دې اتفاقي مثال **سَقَل** نه **سَوَل** **عَلَامُ** **اِبْرَاهِيْمُ** نه **عَلَامُ** **وَبَرَاهِيْمُ** ونيل جائز دي

دویم حکم : دادې چې همزه په يا سره بدلول جائز دي

اول شرط : دادې چې همزه منفرده وي احترازي مثال **اُتَيْدِمُ** دلته دوه همزې دي

دویم شرط : دادې چې همزه مضمومه وي احترازي مثال **سَقَل** دلته همزه مکسوره ده

دریم شرط : دادې چې دې همزې نه ماقبل مکسور وي احترازي مثال **يَذَرُوْهُ** دلته ماقبل

مفتوح دې اتفاقي مثال **مُسْتَهْزِئُونَ** نه **مُسْتَهْزِئُونَ** **يَجْبِلُ** **أَخِي** نه **يَجْبِلُ** **يُخِي** ونيل جائز دي

۷۷- قانون : هر همزه وصلیه مفتوحه که داخل شود بر آن همزه استفهام آن

همزه را بالف بدل کرده شود وجوباً مع باقي داشتن التثانی ساکنین :

ددې قانون نوم دې **اَلْحَسَنُ** او **اَلْكَن** قانون ددې لپاره يو حکم او درې (۳) شرطونه دي

حکم : چې دادې چه همزه د استفهام په الف سره بدلول او التثانی ساکنین باقي ساتل واجب دي

اول شرط : دادې چې همزه وصلی وي احترازي مثال **أَلْكَرُ لَكَ** دلته همزه قطعي ده

دویم شرط : دادې چې همزه مفتوحه وي احترازي مثال **اَلْكَسَبُ** دلته مکسوره ده

دریم شرط : دادی چہ ہمزہ وصلی باندی ہمزہ داستفہام داخل وی احترازی مثل جاء الحَسَنُ دلته ہمزہ داستفہام داخل نہ ده اتفاقی مثل اَلْحَسَنُ نہ اَلْحَسَنُ او ءالآن نہ اَلآن ونیل واجب دی

۷۸- قانون : هر گاه که دو حرف متجانسین اگر جمع شوند در اول کلمه ثلاثی مجرد یا رباعی مجرد ادغام ممتنع است و در کلمه اول ثلاثی مزید فیه جائز است مطلقاً سوائی مضارع چرا که در مضارع وقتی جائز است که حاجت بهمزہ وصل نیفتد و اگر هر دو متجانسین در اول کلمه نباشد و اول ساکن ثانی متحرک باشد ادغام واجب است بوجود پنج شرائط . اول : اینکه آن متجانسین دو همزه در کلمه غیر موضوع علی التضعیف نباشد چون قِرْءُیْ که در اصل قِرْءٌ بود . دوم : آنکه اول متجانسین هائی وقف نباشد چون اَغْرَہُ هَلَالُ . سوم : اینکه اول متجانسین مده مبدل بابدال جواز نباشد چون رِیْیَا که در اصل رِءْیَا بود . چهارم : اینکه اول متجانسین مده در آخر کلمه نباشد چنانکه فِی یَمِر . پنجم : اینکه ادغام باعث التباس یک وزن قیاسی بدیگروزن قیاسی نباشد چنانچه قُؤِلَ تَقُؤِلَ که ملتبس می شود به قُؤِلَ تَقُؤِلَ و اگر آن متجانسین هر دو متحرک باشند ادغام واجب است بوجود نہ شرائط : اول : اینکه اول متجانسین مدغم فیه نباشد چنانچه حَبَبٌ . دوم : اینکه حرفی از متجانسین زائده برائی الحاق نباشد چنانچه جَلَبَبٌ شَنْکَلٌ . سوم : اینکه اول متجانسین تا افتعال نباشد چنانچه اِقْتَتَلَ . چهارم : اینکه آن متجانسین تا افتعال نباشد چنانچه اِزْعَوِی که در اصل اِزْعَوَوْہُ بود . پنجم : اینکه هیچ یکی از متجانسین مقتضی اعلال نباشد چنانچه قَرِیْ که در اصل قَرَوْہُ بود . ششم : اینکه حرکت ثانی عارضی نباشد چون اَزْدُدِ الْقَوْمَ . هفتم : اینکه آن متجانسین در دو کلمه نباشد چون مَكَنَّیْ و اگر در دو کلمه باشند پس اگر ماقبل متحرک یا لین غیر مدغم باشد ادغام جائز ورنه ممتنع . هشتم : اینکه آن متجانسین دو یا نباشند چون حِیْیَ رُمِیْیَا . نهم : اینکه متجانسین در اسم

[illegible]

خلورم شرط : دادې چې اول دمتجانسين (۱) نه ها دوقف نه وي احترازي مثال **أَغْرَهُ هَلَاكٌ**
پنغم شرط : دادې چې اول دمتجانسين نه دمده جوازي قانون سره بدل نه وي احترازي مثال

رِيئًا اصل کې رِيئًا وؤ

شپږم شرط : دادې چې اول متجانسين (۲) مده په آخر دکلمې کې نه وي احترازي مثال **فِي يَوْمٍ**
قَالُوا وَمَا لَنَا دَلْتَهُ متجانسين يا او واو مده دي .

اووم شرط : دادې چې ادغام دالتباس باعث نه وي يعنې که ادغام وشي نو ديوقياسي وزن
 التباس به دبل قياسي وزن سره راشي احترازي مثال **قُذِرَ قُذُورٌ** (باب مفاعله و باب تفاعل)
 التباس راخي په صورت د ادغام کې دقول تقول باب تفعيل او باب تفاعل سره اتفاقي مثال **إِضْرِبْ**
بِعَصَاكَ الْحَجَرَ نه **إِضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ مِنْ ثَا . عَنْ ثَا . نَه . مِثْلًا** وئيل واجب دي

دويم جماعت اولنې شرط : دادې چې متجانسين په اول دکلمې کې نه وي احترازي مثال
تَرَكَ دلته متجانسين دکلمې په اول کې دي

دويم شرط : دادې چې دواړه متجانسين متحرك وي احترازي مثال **إِمْتِدَادُ** دلته دويم ساکن
 دي

دويم شرط : دادې چې دمتجانسين اول حرف مدغم فيه نه وي احترازي مثال : **حَبَبٌ** دلته اول
 مدغم فيه دي .

خلورم شرط : دادې چې يومتجانسن هم زائد دالحاق (۳) لپاره نه وي احترازي مثال **إِفْتَتَلَ**
 دلته اول دمتجانسين دباب افتعال تا ده .

۱. په هائی وقف کې دعدم تحليل وجه داده چې ها انفصال غواړي که چرته ادغام وشي نو دهافائده چې انفصال دي هغه به باقي پاتې شي

۲. اول متجانسين که چرته مده نه وي نو قانون به جاري وي لکه : **أَوْ** ونصروا اصل کې او وونصروا که چرته اول دمتجانسين مده په آخر دکلمه کې نه وي ادغام واجب دي لکه : مدعوواصل کې مدعووؤ .

۳. چرته چې تکرار دالحاق لپاره وي هلته کې ادغام جائز نه دي لکه : شملل کې لام ثاني ددحرج هموزن کيدلو په وجه راوړي شوې دي . الحاق دپته وايي چې ثلاثي کې يو حرف زيات شي درباهي هم زون ترېنه جوړشي يارباهي کې يو حرف زيات شي او دخماسي هم وزن ترېنه جوړشي لپاره ددې چې کومه معامله ملحق سره کيدې شي هغه ملحق به سره هم وکړي شي .

شپږم شرط : دادې چې متجانسين دوه واوه (۲)، دافعال باب دتنه، نه وي احترازي مثال
اَزَعَوَى اصل کې اَزَعَوَوُ وُ

اووم شرط : دادې چې يو متجانس هم مقتضي داعلال نه وي احترازي مثال قَوَوِي چې اصل
کې قَوَوُ وُ دلته واو ثاني مقتضى داعلال دې .

اتم شرط : دادې چې ددويم متجانس حرکت عارضی (۲)، نه وي احترازي مثال اَزْدُ الْقَوْمِ
اصل کې اَزْدُ الْقَوْمِ وُ دلته ددال ثاني حرکت عارضی دې دالتقانی ساکنین دوجې راغلې دې
نهم شرط : دادې چې دا متجانسين يوه کلمه کې وي احترازي مثال مَكْنَنِي يوه کلمه کې نه دې
ځکه دلته نون ثاني نون وقایه دې .

لسم شرط : دادې چې دا متجانسين دوه (۳)، يانه وي احترازي مثال حَيَسِي وَمَيَّيَانِ دلته
متجانسين دوه يا دې .

یولسم شرط : دادې چې متجانسين داسم په دې مذکوره پنځه اوزانو کې نه وي :

۱- فَعَلَ ۲- فِعِلَ ۳- فُعِلَ ۴- فَعَلَ ۵- فَعَلَ احترازي مثال سَبَبٌ . رَدَدٌ . سُرُرٌ . عِلَنٌ . دُرُرٌ
اتفاقي مثال مَدَدٌ . فَرَزَهُ مَدَدٌ . فَرَزَ . يَنْدُدُ نه يَمْدُ وئيل واجب دي .

فائده : دمصدر نه بغير کوم اسم چې دفعال په وزن وي نو هلته حرف مدغم په حرف علت سره
بدليږي وجوباً لکه دِيَنَّاوُ . هِيَنَّاوُ اصل کې دَنَّاوُ هَرَّاوُ وُ .

تمت بالخير

۱- سوال : ارعوی اصل کې ارعوو وُ وُ تول شرائط په کې موجود دي بیا ولې ادغام نه دې شوي؟ جواب : چرته چې دادغام او اعلال
تعارض وي هلته کې اعلال مقدم کیږي ځکه اعلال کې تخفیف ډیر دې نو په ارعوی کې هم دډیر تخفیف لپاره دقال قانون جاري
کې شو او اعلال مقدم شوي دې .

۲- حرکت به عارضی نه وي ځکه حرکت عارضی دسکون په حکم کې دا شرط صرف داهل حجاز په نزد دې بنو تمیم ادغام کوي
وجوباً .

۳- جوابي ادغام لپاره دوه صورتونه دي : ۱- متجانسين دوه کلماتو کې وي او اول متحرک وي لکه : ضرب . بشر . ضر . بشر . وئيل
شي لا تملنا لا تملنا وئيل جائز دې . که چرته متجانسين کې اول متحرک نه وي نو ادغام ممتنع دې لکه قرم مالک یا متجانسين دوه
همزه متعد . دکلماتو کې وي بیا هم ادغام ممتنع دې لکه قره ابوک . ۲- متجانسين دوه کلماتو کې وي او اول حرف لین غیر مدغم
دې په دې سمه ټاکي هم ادغام جائز دې لکه ثوب بشر . ثوب بشر وئيل واجب دي .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معین الطلاب فی خواص الابواب :

په ثلاثي مجرد او غير ثلاثي مجرد بابونو کې فرق :

د ثلاثي مجرد اوزان دومره ډیر دي چې د یو وزن یو خاص باب پورې اختصاص نشته او غیر ثلاثي مجرد کې دمصدر لپاره یو خاص وزن وي، پس په ثلاثي مجرد کې دمصدر تعین دباب دالتباس دوجې نه متعذر دي او غیر ثلاثي مجرد کې التباس لپاره څه محل نشته، ددې وجې نه د ثلاثي مجرد دابوابو دامتياز لپاره ماضي او مضارع دواړه یوه مشترکه دستور مقرر کړلې شو او د غیر ثلاثي مجرد ابوابو دامتياز لپاره دمصدر وزن دستور مقرر شو.

د ثلاثي مجرد ابوابو لپاره څه قاعده نشته صرف په سماع باندې موقوف دي دماضي د ثلاثي مجرد دعین لپاره درې حالتونه دي نو درې له چې په درې کې ضرب ورکړې ټول نهه ابواب جوړیږي، مگر ماضي مکسور العین او مضارع مضموم العین او ددې عکس او ماضي مضموم او مضارع مفتوح العین دا درې بابونه نه راځي دپه ماسوی شپږ بابونه پاتې شو چې په دې کې درې اصول (فَعَلٌ يَفْعُلُ فَعْلٌ يَفْعُلُ فَعْلٌ يَفْعُلُ) دي او درې فروع (فَعَلٌ يَفْعُلُ فَعْلٌ يَفْعُلُ فَعْلٌ يَفْعُلُ) دي. پس که دیو مادې ماضي مجرد تاته معلوم وي نو دمضارع دعین کلمې د حرکت لپاره لغت طرف ته رجوع وکړه. دخپل قیاس نه دیو حرکت تعین مه کوه، دماضي مضموم العین لپاره دا خبره متعین شوې ده چې مضارع به یې نه مفتوح العین راځي او نه مکسور العین ماسوی دمضموم العین نه بل احتمال په کې نشته اگر چې علم الصرف والو دماضي او مضارع دعین کلمې دپیژندلو لپاره څه لفظي او معنوي علامات مقرر کړي دي مگر مدار دپیژندلو جوړول لغت لره دا ډیر بهتر دي.

باب	لفظي پیژندنه	معنوي پیژندنه
فَعَلٌ يَفْعُلُ	چې دکوم لفظ فا کلمه واو اویا، یا عین کلمه، یا یالام کلمه یا وي نو هغه به ددې باب نه راځي لکه: وَعَدَ يَعِدُ. يَسْرُ يَسِرُ. بَاعَ يَبِيعُ. رَمَى يَرْمِي.	
فَعْلٌ يَفْعُلُ	چې دکوم لفظ عین یالام کلمه واو وي نو هغه لفظ به ددې باب نه راځي لکه: قَالَ يَقُولُ دَهَا	که چې دوه کسان په یوه خبره کې ضد وکړي چې دهغې نه

يَسُدُّ عَوْ او كه چيرته عين او لام كلمه ديوجنس
حروف وي او متعدي هم وي نو دې باب نه به وي
لكه مَدَدَ يَمْدُدُ.

باب مفاعله جوړېږي او
يوشريك په كې غالب وي نو
دا فعل كه دهر باب نه وي ديو
شريك غلبه په دې باب سره
ظاهرېږي مثلاً فَصَّارِيئُهُ
خما او دهغه په مابين كې وهل
وشو. فَصَّارِيئُهُ پس ما او وهلو
يُضَارِيئِي فَاضْرِبُهُ ما او هغه كې
چې وهل ټكول كيږي نوزه يې
وهم. د فَضَّرَبَ مضارع مكسور
العين ده مگردلته اَضْرِبُهُ
بضم الراء ونيلى كيږي نه
اَضْرِبُهُ بكسر الراء مگردا خبره
دې واضحه وي چې دباب
فَعَلَ يَفْعُلُ لفظي خاصه دې
پدې قاعدې سره منقوضه نه
وي پس دكوم لفظ چې فاكلمه
واو اويا، ياوي، ياعين كلمه
ياوي يا لام كلمه ياوي نو
دمغاليې په صورت كې
برقرار وي.

داباب ډير لازمي وي

فَعَلَ يَفْعَلُ

درنج، خوشي، مرض،
رنگ، عيوب، جسماني حليه
اکثر الفاظ ددې باب نه راځي
لكه مَرَضٌ يَمْرُضُ فَرَحٌ يَفْرَحُ

عَوَرَ يَغْوِرُ خَوْفٌ يَخْوِفُ	خومره الفاظ چي ددي باب نه راخي نو عين يا لام كلمه به يي حرفو حلقي وي مگر يو كلمه چي عين يا لام كلمه کي حرف حلقي وي نو دا ددي خبري دليل نه ددي چي هغه دې خامخا دباب دَفَعَلٌ يَفْعَلُ نه وي لکه وَعَدَ يُوْعِدُ نَزَعَ يَنْزِعُ که چيرته عين يا لام كلمه دواړه همجنس وي نو هغه ددي باب نه نشي کيدې	فَعَلَ يَفْعَلُ
داب د حلقي صفاتو لپاره مخصوص دي لکه حَسَنٌ يَخْسِنُ صَغَرَ يَضْغُرُ.	هميشه لازم مستعمليري	فَعَلَ يَفْعَلُ
باب په وزن باندې مگردوه لفظه هم ددي باب الفاظ معدود دي لکه وَصِيَ وَيُوصِي وَغَرَّ وَغَرَّرَ وَلِيَ وَلِيَّ وَهَلَ وَهَلَّ وَجَمَّ وَجَمَّ وَطَيَّ وَطَيَّ يَتَسَّ يَتَسَّ	داسې کلمات چي په هغې کي عين او لام كلمه دواړه همجنس وي ماسوي دحب او لب نه. نه دي اوريدل شوي په صحيح کي ددي حَسِبَ يَحْسِبُ او نَعِمَ يَنْعِمُ، وَرَثَ وَرَثٌ وَفَقَّ وَفَقَّ، وَرَمَّ وَرَمَّ وَلَيَّ.	فَعَلَ يَفْعَلُ

مجرد باب مزید جوړولو سره دا فوائد حاصليري :

- ۱- تعديه : يعني لازم نه متعدي کيدل يا که فعل متعدي وي نو ديوبل مفعول اضافه کيدل لکه خَرَجَ نه اَخْرَجَ
- ۲- تغيير : صاحب دماخذ جوړول لکه اَشْرَكَ النَّعْلَ هغه پيزار تسمه دار جوړ کړو ماخذ شَرَاكَ دې بمعنی تسمه
- ۳- تعريف : مفعول لره دماخذ خاې او محل ته بوتلل لکه اَبْعَثُ الْجَمَّارَ ماحمار اخر لره دخرخولو خاې ته بوتلو
- ۴- وجدان : په يوشي کي دماخذ صفت موندل لکه اَبْغَلْتُهُ ماهغه لره بخيل مونده کړو
- ۵- ابتداء : ديو فعل ابتداء ددي باب نه کيدل ماسوي ددېنه چي دغه فعل دثلاثي مجردو نه

راغلی وی او که راغلی هم وی نو هلته یعنی مجرد و کپی به جدا معنی کپی مستعمل وی کومه چې ثلاثی مزید و کپی نه وی لکه أَشْفَقَ معنی ده هغه و ویریدلو مجردی شَفَقَ په معنی د مهربانی سره

۶- **اتخاذ** : یوشی په ماخذ کې اخستل یا ماخذ جوړول لکه تَوَسَّدَ الْحَجَرَ هغه کانړي لره تکیه جوړه کړه

۷- **اشتراك** : د دوه کسانو په یو کار کې داسې شریکیدل چې هر یو کس د فاعل او مفعول دواړو حیثیت لري لکه قَاتَلَ زَيْدٌ عُمَرَ اُزید د عمرو سره مقاتله وکړه او عمرو د زید سره

۸- **اقتضاب** : دیو فعل ابتداء د دې باب نه کیدل او ثلاثی مجرد مطلقاً نه راتلل دیو باب نه هم لکه تَبَخَّرَ (په تکبر سره تلل، غُرْمَر) (اواز او چتول)

۹- **التباس ماخذ** : یوشی ته ماخذ اغوستل لکه جَلَلَ الْفَرَسَ هغه اس ته زین واخستلو

۱۰- **بلوغ** : ماخذ ته راتلل یا مخد ته رسیدل لکه خیم هغه دَحِیمَ لاندې راغلو اَعْرَقَ هغه عراق ته ورسیدو

۱۱- **تعول** : دیوشی عین ماخذ کیدل یا په مثل د ماخذ کیدل لکه تَنَصَّرَ هغه نصرانی شو

۱۲- **تجنب** : ماخذ نه بچ کیدل لکه تَأَثَّرَ هغه د گناه نه پرهیز وکړو

۱۳- **تعویل** : یوشی ماخذ یا په مثل د ماخذ جوړول لکه تَصَّرَ هغه نصرانی جوړ کړو

۱۴- **تغلیط** : یوشی ماخذ سره ښائسته کول لکه ذَهَبَ هغه شي لره یې په زرو باندې ښائسته کړو

۱۵- **تغییر** : د فاعل دخپل ذات لپاره یو فعل کول لکه اِكْتَالَ الشَّعِيرَ هغه دخپل خان لپاره ورشې پیمانه کړې

۱۶- **تخییل** : فاعل په خپل خان کې د ماخذ حصول وښائي په داسې طریقې سره چې صرف سوب وړ وي لکه تَمَارَضَ هغه خپل خان مریض ظاهر کړو تَجَاهَلَ هغه خپل خان بې جهل ظاهر کړو

۱۷- **تدریج** : یو فعل په مړه باندې کول لکه تَجَرَّعَ هغه کوپ کوپ اوبه اوڅکلي

- ۱۸- **قصوف** : دماخذ په مصول کې کوبښن کول لکه **اِکْسَبَ الْفُضْلُ** هغه په کوبښن سره فضيلت حاصل کړو.
- ۱۹- **فعل** : ماخذ په کار راوستل يا ماخذ نه کار اخستل لکه **تَخْتَمَ** هغه گوتمه واغوستله.
- ۲۰- **تکلف** : په ماخذ کې بناوټ يا تصنع ضائع کول لکه **تَشَجَّعَ** هغه بهادر جوړ شو.
- فائده** : تکلف او تخييل کې دالفرق دې چې په تکلف کې کوم ماخذ دفعل وي هغه پسندیده وي ليکن په تخييل کې چې کوم ماخذ دفعل وي هغه صرف رياء وي.
- ۲۱- **حسبان** : ديوشي متعلق داخيال کول چې داپه ماخذ سره موصوف دي لکه **اِسْتَحْسَنَتْهُ** مایه هغه باندې څه گمان وکړو.
- فائده** : وجدان او وصدان کې فرق دادې چې وجدان کې يقين وي او حسبان کې شک او گمان وي.
- ۲۲- **حيونوت** : ديوشي دماخذ په وقت کې واقع کيدل يا رسيدل لکه **اُخْصَدَ الزُّنُجُ** د فصل دکت کيدلو وخت راغلو.
- ۲۳- **سلب** : ديوشي نه ماخذ لرې کول لکه : **اهکيته** ما دهغه نه شکايت لرې کړو.
- ۲۴- **صيروت** : صاحب ماخذ کيدل لکه **تَوَرَّ الشَّجَرُ** ونه گل والأشوه.
- ۲۵- **طلب** : ماخذ طلب کول لکه **اِکتد فلاناً** . هغه دفلاني نه مشقت طلب کړو . استطعته . ماد هغه نه روتی طلب کړه .
- ۲۶- **قصو** : داخصار لپاره ديو مرکب نه يوه کلمه داشتقاق په طور جوړول لکه **هَلَّلَ** . هغه لااله الاالله وويله **رَجَّعَ** هغه **إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** وويل.
- ۲۷- **لزوم وعلاج** : په فعل کې داعضاء او جوارحو دکاراثيريد اکيدل لکه : **اِکْسَرَ** . هغه مات شو.
- ۲۸- **لياقت** : ديوشي دماخذ لائق جوړيدل لکه **الْأَمَرُ الْقَوِيُّ** سردار قابل دملامتيا شو .
- ۲۹- **مبالغه** : ديو مرد کيفيت ياد مقدار زيادت بيانول لکه **أَثْمَرَ النَّهْلُ** دکهجوري په ونه کې ډيرې کهجوري اولگيدې (داپه کيفيت کې) جول ډير وچرليدو (دا په مقدار کې) .

- ۳۰- **مطاوعت** : دیو فعل نه پس بل فعل را ورل چي دا ظاهره شي چي مفعول دفاعل اثر قبول کړې دې لکه **گسزئته فائگسز ما هغه مات کړو نو هغه مات شو** .
- موافقت** : دیو فعل هم معنی کیدل لکه **سافز د سقر په معنی سره هغه سفر وکړو**
- نسبت بماخذ** : دیوشي ماخذ سره منسوب کیدل لکه **فسقني هغه ماته بدکار ووئیلو** . **اکفرئته** ما هغه ته نسبت دکفر وکړو .
- اعطاء ماخذ** : ماخذ ورکول لکه **أعظمتُ الکلب ماسپي ته هډوکي ورکړو**
- تشارک** : ددوه کسانو په ضدرو دفعل کې شرکت کول لکه **تَشَاءَمَ هغوي یو بل ته کنخلي** وکړې .

تمت بالخیر

ددې معاني انحصار مشکل دې او د عربو دمجاوراتو په تتبع باندې موقوف دې دلغت د کتابونو او د عبارت د سياق نه په اسانتيا سره معلومېږي چې په دې مقام کې ددې لفظ څه معنی ده. کومو علماؤ چې په علم صرف کې مسووط کتابونه لېکلي دي هغوي د ابوابو خواص ډیر څه جمع کړي دي لیکن بیا هم چا دخپلو تحقیقاتو د جمع والي دعوی نه ده کړې چونکه دا زوائد قیاسیه ندي لهذا مونږه پدې بحث کې طوالت کول دمتعلم په حق کې مفید نه گنړو دومره قدر کافي ده چې داددې کلیه زیاده اللفظ تدل علی زیاده المعنی یعنی زیادت دلفظ دلالت کوي په زیادت دمعنی نه وگنړو او دلغت د کتابونو په حواله یې کړو د نمونې په طور څه خواص لیکل کېږي

باب افعال :

- ۱- تعديه : لکه أَخْرَجَ خارج یې کړو خرج معنی ووتلو
- ۲- قصير : لکه أَشْرَكَ التَّغْلُ هغه پېزار لره تسمه جوړه کړه ماخذيې شراک دې په معنی دتسمه
- ۳- تعريض : لکه أَبْعَثَ الْحِمَارَ ماحمار (خر) لره دخرڅ خاي ته بوتلو
- ۴- وجدان : لکه أَبْخَلَّتْهُ ماهغه بخيل مونده کړو
- ۵- ابتداء : لکه أَشْفَقَ هغه وویریدلو (مجرد یې شفق مهرباني کول)
- ۶- بلوغ : لکه أَعْرَقَ عراق ته ورسیدلو
- ۷- حیونف : لکه أَخَصَدَ الزَّرْعَ فصل وخت دکټ والي ته ورسیدلو
- ۸- سلب : لکه أَشْكَتَتْهُ ما دهغه شکایت لرې کړو
- ۹- صبروت : لکه أَلْبَنَ الْبَقَرُ غوا دیووالاشوه
- ۱۰- لیاقت : لکه أَلَامَ الْفَرْعُ سردار قبل دملامتیا شو
- ۱۱- مبالغه : لکه أَثْمَرَ النَّخْلُ دکهجورې په ونه کې ډیرې کهجورې ولگیدي
- ۱۲- موافقت : لکه أَجْرَدَ الْبَيْعُ بمعنی قِلْتُهُ عَنِ فَسَخْتُهُ
- ۱۳- نسب بامحد : لکه أَكْفَرْتُ ماهغه نه نسب دکمره کړو
- اعطاء، ماحد : لکه أَهْلَقْتُ الْخُبَّ ماسی به ددو کي ورکړو

باب تفعیل :

دماضی په ابتداء کې تا زانده نه وي او عین کلمه مشدده وي

سوال : دا قاعده ده چې په گردان کې همیشه هغه حروف وي چې هغه ددغه باب په مصدر کې وي لیکن ددې باب په مصدر کې یوه (را) ده او په گردان کې دو (را) دي کومې چې مشدد دي ؟
جواب : اهل عرب سماعي طور باندې کله ناکله په دوه هم جنس کې یو حرف بدلوي دلته هم تصرف اصل کې تصرف وؤ بیا دویمه (را) بدله شوه په (یا) باندې نو تصرف شو

۱- تعدیه : لکه فَرَحْنِي هغه مالره خوشحاله کړو .

۲- نصیر : لکه وَتَرْتُ الْقَوْسَ هغه کمان لره زه دار جوړ کړو

۳- ابتداء : لکه كَلَّمَ هغه خبره وکړه (مجرد کلم په معنی دزخمی کول)

۴- الباس ماخذ : لکه جَلَّلَ الْقَرْسَ هغه اس ته زین واغستلو

۵- بلوغ : لکه خَيَّمَ هغه خیمې ته راغلو

۶- تحویل : لکه نَصَّرَ هغه نصراني جوړ کړو

تخلیط : لکه ذَهَبَ هغه سنهري جوړ کړو

سلب : لکه قَرَّ دَالِیْل هغه داوین نه کوني لرې کړل

صیروت : لکه نَوَّرَ الشَّجَر وَنَه کلونو والا شوه

قصر : لکه هَلَّلَ هغه لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ووئيله

مبالغه : لکه جَوَّلَ هغه ډیر وچرلید (تاویدل)

نسبت بماخذ : لکه فَسَّقَنِي هغه ماته نسبت دفسق وکړو

باب مفاعله :

دماضی په ابتداء کې تا زانده نه وي اودفا کلمې نه بعدالف وي. ددې دوه مصدر نور هم راځي

۱- اشتراک : لکه قَاتَلَ زَيْنٌ غَيْرًا زید دغمر و سره مقابله وکړه

۲- موافق معرود : لکه سَافَرُ معنی سَفَر

۳- موافقت الفعل : لکه بَاعَدْتُهُ معنی أَبْعَدْتُهُ

۴- موافق فعل : لکه مَبَاعَفَ بمعنی مَبَعَفَ .

باب تفعّل :

دماضي په ابتداء کې تا زائده وي او عين کلمه مشدده وي .

۱- ابتداء : لکه تَكَلَّمَ هغه خبره وکړه .

۲- اتخاذ : لکه تَوَسَّدَ الْحَجَرَ هغه کانړي نه تکیه جوړه کړه .

۳- تجنب : لکه تَأَفَّيَ : هغه دگناه نه پرهیز وکړو .

۴- تحول : لکه تَنَصَّرَ : هغه نصراني شو .

۵- تدريج : لکه تَجَرَّعَ هغه گوت گوت اوبه وڅکلې .

۶- تعمل : لکه تَخَتَّمَ هغه گتمه واغستله .

۷- تکلف : لکه تَشَجَّعَ هغه بهادر جوړ شو .

۸- مطاوعت فعل : عَلَّمْتُهُ فَتَعَلَّمَ . ما هغه ته وښودل هغه زده کړو .

۹- صبروت : لکه تَبَوَّلَ هغه مالدار جوړ شو .

باب تفاعل :

دماضي په اول کې تازه وي او فانه بعد هو الف زائد وي .

۱- ابتداء : لکه تَبَارَكَ اللهُ . الله ډیر برکت والادي (مجرد برك اوبش کیناستل) .

۲- تخييل : لکه تَمَارَضَ : هغه خپل خان مريض ظاهر کړو .

۳- مطاوعت فاعل : لکه بَاعَدْتُهُ فَتَبَاعَدَ . ما هغه لره لرې کړو پس هغه لرې شو .

۴- تشارك : لکه تَشَاكَبَا دې دواړو يو بل ته کنځلې وکړې .

باب افتعال :

امر حاضر ماضي کې همزه وصلي وي او فانه بعد تا زائده وي .

۱- اتخاذ : لکه اخْتَجَرَ الْفَارَّ : مړې سوړه ويستله .

۲- تخيير : لکه اِكْتَالَ الْهَيْمَةُ هغه دخان لپاره وربشې پيمانه کړې .

۳- تصرف : لکه اِكْتَسَبَ الْفُطْلُ هغه په کوشش سره فضيلت حاصل کړو .

۴- طلب : لکه اِکْتَدَفُلَاکَا هغه د فلان نه مشقت طلب کرو

۵- مطاعت فعل : لکه اِجْتَدَبَ بمعنی جَدَبَ هغه را خکلو

۶- مطاوعت تفاعل : لکه اِخْتَصَمَ بمعنی تَخَاصَمَ هغه جگړه وکړه

باب انفعال :

ماضي امر حاضر کې همزه وصلې وي او فانه بعد نون زانده وي

۱- ابتداء : لکه اِنْطَلَقَ هغه لاړو (مجرد طَلَقَ ورکول)

۲- مطاوعة فعل : لکه کَسَرَتْهُ فَالْکَسَرُ ما هغه مات کړو بس مات شو

۳- مطاوعة افعال : لکه اَعْلَقَ الْبَابَ فَانْقَلَقَ : هغه دروازه بنده کړه پس بنده شوه

فانده : باب انفعال همیشه لازمي وي متعدي نه وي او همیشه داسې معاني نه راخي چې تعلق ئې اعضاء ظاهري سره وي

باب استفعال :

ماضي امر حاضر کې همزه وصلې وي او فانه قبل سین او تازانده وي . کله ناکله تاخلاف القياس حذف کېږي هم

۱- وجدان : لکه اِسْتَكْرَمْتُه : ما هغه په کرم سره متصف وموندلو

۲- ابتداء : لکه اِسْتَقَانَ زير ناف وښته يې کت کړل

۳- انغاض : لکه اِسْتَوْطَنَ الْقُرَى هغه باندو لره وطن جوړ کړو

۴- تعول : لکه اِسْتَحْجَرَ الطَّيْنَ خاوره کانږې شو

۵- تکلف : لکه اِسْتَجْهَرَ هغه جرأت وښودلو

۶- طلب : لکه اِسْتَعْمَتَهُ ما هغه نه طعام طلب کړو

۷- قصر : لکه اِسْتَرْجَعَ هغه انا لله وانا اليه راجعون وونيله

۸- لياقت : لکه اِسْتَوْفَعَ الثَّوْبُ کېړه قابل دپيوند شوه

۹- مطاوعت افعال : لکه اَقْنَيْتُهُ فَاسْتَقَامَ ما هغه سيده کړو پس هغه سيده شو

۱۰- حسابان : لکه اِسْتَحْسَلْتُه ما هغه لره نیکه خیال وکړو

۱۱- موافقت مجرد : لکه کَرُوْا اِسْتَقَرَّ موافقت اَفْعَلَ لکه اَحَابَ و اِسْتَحَابَ

باب افعلال :

ماضي او امر حاضر کې همزه وصلې وي او عين کلمې نه بعد الف نه وي او لام کلمه د تکرار دوجې نه مشدد وي .

سوال : دې باب کې چې هر کله دوه لام راغلل نو معلومه شوه چې رباعي دې . خکه دا درباغي علامه ده نه دثلاثي ؟

جواب : دوه لام درباغي علامت هغه وخت وي چې اصل وي دلته په دې باب کې دويه لام زاند دې داحمرار وزن په اصل کې افعلا وؤ مگر په قاعده ، تقسيم ثانوي را زانده . ددې وزن افعلال

ويستلې شوې دې خکه را زانده دماقبل دجنس نه ده

مبالغه : لکه **إِسْوَدَّ اللَّيْلُ** شپه ډيره تياره شوه

فانده : اکثر داباب دالوان او عيوب لپاره راخي لکه **إِخْمَزَ إِبْيَضٌ إِخْوَلًا** او هميشه لازم وي

باب افعيلاال :

ماضي او امر حاضر کې همزه وصلې وي مگر ددې باب او افعلال فرق دادې چې دلته دعين کلمې نه پس الف وي او افعلال کې پس دعين نه الف نه وي

مبالغه : لکه **إِخْمَزَ** ډير سور شو دا باب هم دالوان او عيوب لپاره خاص دې او په دې کې دباب افعلاال نه مبالغه ډيره ده

باب افعيعلال :

ماضي او امر حاضر کې همزه وصلې وي عين کلمه کې تکرار وي پس دعين نه واو وي

مبالغه : لکه **إِخْدَوْدَبَ** . ډير شاتيتې شو

موافقت مجرد : لکه **إِخْلَوْنِي التَّمَرُ** بمعنى خَلَا

باب افعوال :

ماضي او امر حاضر کې همزه وصلېه وي پس دعين نه واو مشدد وي

مبالغه : لکه **إِخْلَوَا** هغه ډيره تيزه منډه وکړه

باب فعلة :

ددې باب مصدر د **فَعَلَّكَ** په وزن باندې راځي كله ناكله په طريقې دقلت سره په وزن د **فِعْلَال** باندې هم راځي لكه **زَلَّال** او كله د **فُعْلَل** په وزن باندې هم راځي لكه **قَهَقَرَى**

باب تفعّل :

ماضي کې تائى زانده مطرده وي او دواړه لامونه اصل وي
مطاوعت : لكه **دَخَرَجْتُهُ فَتَدَخَّرَجَ** ماهغه زوړېند كړو نو زوړېند شو

باب افعلّال :

ماضي امر حاضر کې همزه وصلی وي پس دعین نه ټولو گردانونو کې نون زانده وي

باب افعلال :

ماضي امر حاضر کې همزه وصلیه وي او دویم حرف زائد دلام کلمې دجنس نه وي لكه
اقتشعرز کې دویمه (را) زانده ده

بحر الجواهر فی کشف المصادر

مصادر باب اول از ثلاثی مجر : فعل يفعل :

النَّكْتُ	علامت کول	الْمَرْوُ	پیساب یاد پیوند بندول
الْجَدْبُ	چاباندی عیب لگول	الْمَلْبُ	په سولی خیزول
الْجَدْبُ	راخکل	الْمَرْوُ	وهل
الْجَلْبُ	شړل	وَالْمَرْوُ	-----
الْجَلْوُ	-----	وَالْمَرْوُ	-----
الْحَضْبُ	کت کانړو سره ویشتل	الْمَرْوُ	کبدي کول
الْحَضْبُ	اور کې لرگي اچول	الْمَرْوَاتُ	زخم تلاش کول
الْحَضْبُ	لرگي تولول	الْعَضْبُ	تاوول
الْحَرْوُ	هلاک کول	الْعَضْبُ	کت کول
الْحَضْبُ	گه وړد کول	الْعَضْبُ	په زوره اخستل
الْحَضْبُ	رنگ کول	الْقَلْبُ	غالبه کیدل
الْحَضْبُ	دونې شین کیدل	وَالْقَلْبُ	-----
الْقَلْبُ		وَالْقَلْبُ	-----
الْقَسِيبُ	داوبو بهیدل داواز سره	وَالْقَلْبُ	-----
الْقَشْبُ	زهر خنبل	وَالْقَلْبُ	-----
الْقَضْبُ	تکړې کول	الْقَضْبُ	پرې کول
الْقَطْبُ	ترش روڼي کول	وَالْقَطْوُ	ترش روڼي کول
الْقَلْبُ	الته کول	الْكَدْبُ	دروغ و نیل
الْكَدْبُ	دروغ و نیل	الْلَسْبُ	دماړ خوړل
الْكَادِبَةُ	-----	الْكَادِرُ	نذر منل

النَّدْوُ	وَالنَّدْوُ	نذر منل	أَلْمَكْدُوبُ
النَّسَبُ	وَالنَّسَبُ	نسبت بیانول	أَلْمَكْدَابُ
وَالنَّسَبَةُ	وَالنَّسَبَةُ	-----	أَلْمَكْدُوبَةُ
أَلْنَعْبُ	وَالنَّعْبُ	دکار غه آواز کول	أَلْنَعْبُ
أَلْنَعِيبُ	وَالنَّعِيبُ	-----	أَلْنَعِيبُ
أَلْنَعَابُ	وَالنَّعَابُ	دهوسی آواز کول	أَلْنَعَابُ
أَلْهَقُ	وَالْهَقُ	دسپکوالی په وجه الوتل	أَلْهَقُ
أَلْتَعَابُ	وَالْتَعَابُ	-----	أَلْتَعَابُ
أَلْتَعَابُ	وَالْتَعَابُ	-----	أَلْتَعَابُ
وَالْتَعَابُ	وَالْتَعَابُ	-----	وَالْتَعَابُ
أَلْحَقْدُ	وَالْحَقْدُ	کینه ساتل	أَلْحَقْدُ
أَلْحَقْدُ	وَالْحَقْدُ	-----	أَلْحَقْدُ
أَلْحَزْدُ	وَالْحَزْدُ	اقامت کول ، وسیدل	أَلْحَزْدُ
أَلْحَزْدُ	وَالْحَزْدُ	اراده کول	أَلْحَزْدُ

مصادر باب دوم از ثلاثی مجرد فعل یفعل :

أَلْحَزْدُ	حفاظت کول	أَلْحَلْبُ	دپیو لوشل
أَلْحَزْبُ	سخت کیدل	وَالْحِلَابُ	-----
أَلْحَسْبُ	ورانول	أَلْحَزْبُ	نکرانی کول
أَلْحَسْبَانُ	-----	وَالْحَزْبُ	-----
أَلْحَسَابَةُ	-----	وَالْحَزَابَةُ	-----
أَلْحَسَابُ	-----	وَالْحَزَابَانُ	-----
أَلْحِسْبَةُ	-----	وَالْحَزْبَةُ	-----
أَلْحَسْبُ	اوبه بهیدل	وَالْحَزْبَةُ	-----
أَلْحُسُوبُ	-----	أَلْحُسُوبُ	پیر کیدل

وَالْتَشْكَابُ	اوبه بهیول	الْعَقَبُ	بونده وهل
الْقَحْبُ	توخیدل	الْعُكُوبُ	
الْفُحَابُ	-----	الْقَزْبُ	توره په تیکی کې داخلول
الْكُتْبُ	لیکل	الْكُزْبُ	تنګول
الْكِثْبَةُ	-----	الْلُتْبُ	انختل
الْكِتَابُ	-----	وَاللُّتُوبُ	-----
وَالْكِتَابَةُ	-----	الْكَلْبُ	اس په چابك وهل

مصادر باب سوم از ثلاثي مجرد فعل يفعل :

الْتَرَبُ	محتاج کیدل	الْخَنْثُ	هجر اکیدل
وَالْمُتَرَبُ	=====	الْدَرْبُ	توره تیزول
الْتَغَبُ	مشقت کښې پرېوتل	وَالْدَّرَايَةُ	-----
الْتَغْبُ	هلاک کیدل	وَالْدَّرُوبَةُ	-----
الْجَزْبُ	خارش والاکیدل	الْدَّهَبُ	دزور په کان کې ډیر زر موندلو سره حیرانیدل
وَالْجَشْبُ	غټیدل	الرَّجَبُ	تعظیم کول
الْجَفْرُ	توخیدل	الرَّغْبَةُ	په خواري اوډلت سره غوښتل
الْجَنَبُ	مانل کیدل	الرَّغْبُ	غوښتل
الْجَنَابَةُ	ناباک کیدل	الْخَنْبُ	کمزورې کیدل
الْحَدَبُ	مهربان کیدل	الْحَرَبُ	ډیر غصه کیدل
الْحَصَبُ	په سیمای کښ منلاکیدل	الْخُطْبُ	شین کیدل

مصادر باب چهارم از ثلاثي مجرد : فعل یفعل :

الْتَعَبُ	مشقت کي یر بوتل	الْتَقَبُ	هلاک کیدل
الْجَفْسُ	بدهضم کیدل	الْدَّهَبُ	تلل
وَالْجِفَاسَةُ	-----	وَالْدَّهْوَبُ	-----
الرَّعِبُ	یره کول	الرَّعِبُ	لونیسی ډکول
الرَّعْنُ	بیقراره کیدل	السَّحِبُ	راخل په زمکه
السَّحْتُ	حرام مال گتېل	الْصَّفْحُ	اعراض کول
التَّحِبُ	په ژړا کي آواز پورته کول	التَّحِينُ	پیچس کیدل
وَالْتَّحِينُ	-----	الْبَحْتُ	کنستل
الدَّغْتُ	مړی خفه کولوسره مړ کول	الدَّغْشُ	تیاره کي داخلیدل
الرَّعْتُ	دموړی څښل	الرَّغْشُ	ډیر ورکول
الرَّغْفُ	اغړلې شوي وږه	الْجَدْحُ	اغړلې شوي وږه
الْجَرْحُ		الْجَرْحُ	حصه ورکول
الْجَلْحُ	بره حصه څیرې کول	الْجَنْعُ	سرکشي کول
وَالْجَنْوُ	سرکشي کول	الرَّوْذُ	ثابت قدم کیدل
الرَّوْزُ	د کمزور تیا له وجې پر بوتل	الرَّوْزُ	تیزه منډل
وَالرَّزَاخُ	-----	الرَّشْحُ	دلونیښي څښل

مصادر باب پنجم از ثلاثي مجرد : فعل یفعل :

الْحَسْبَانُ	گمان کول	وَالْمَحْسَبَةُ	گمان کول
النِّعْمَةُ	خوشحاله کیدل	النَّعْمُومَةُ	نرم او نازک کیدل
الْهَبْصُ	جلد باز کیدل		

مصادر باب ششم از ثلاثی مجرد : فعل یفعل :

الْجُدُوْیَةُ	قحط کیدل	الْجَنَابَةُ	ناپاک کیدل
الْعَطَابَةُ	واعظ کیدل	الرُّمُوحَةُ	لمدیدل
الزَّحَابَةُ	خاې فرخه کیدل	وَالْمُزْحَبَةُ	خاې فرخه کیدل
الْشَّقَاةُ	قبیح کیدل	الصَّبَاةُ	دمخ روبنانه کیدل
الضَّرَاةُ	خالص کیدل	الشَّعَاةُ	شاعر کیدل
الْقَلَاةُ	خالص کیدل	الْفَسَاةُ	وسیع کیدل
الضَّرُوحَةُ	-----	الظَّهَارَةُ	پاک کیدل
وَالْعَقَارَةُ	شنویدل	وَالْمَغْسُورُ	مشکل کیدل
الْعَفْرُ	-----	الْعُسْرُ	-----

مصادر باب اول از ثلاثی مزید فیه :

الْإِثْرَابُ	مالدار کیدل	الْإِثْعَابُ	ستری والی
الْإِثْقَابُ	هلاکیدل	الْإِثْرَابُ	ملامت کول
الْإِجْدَابُ	دباران نه کیدوپه وجه وچیدل	الْإِجْرَابُ	اوبسانوکی خاربن خوریدل
الْإِخْدَابُ	ملا تیتیدل	الْإِخْسَابُ	خوبنول
الْإِخْطَابُ	لرگی تولول	الْإِخْقَابُ	روستو سورول
الْإِخْرَابُ	ویران کیدل	الْإِخْصَابُ	شین کیدل
الْإِخْلَابُ	نزدی راتلل	الْإِخْلَابُ	په ختو کی لیت بیت کیدل
الْإِخْثَابُ	هلاکیدل	الْإِذْنَابُ	گناه کول
الْإِذْهَابُ	لمدول	الْإِزْجَابُ	تعظیم کول
الْإِزْهَابُ	سورلی ورکول	الْإِزْهَابُ	رغبت ورکول

مصادر باب اول از ثلاثي مزيدفيه

تصرف په اصل کې تصرف وؤ ځکه مصدر کې دفعل دحروفو موجو والې ضروري دې پس دویمه (را) بدله شوه په یا باندې په دې دواړو (را) کې یو بالاتفاق زائده ده، دابن مالک او ابن عصفور غوره مسلک دادې چې اوله (را) زائده ده ځکه دا ماضي کې ساکنه ده او په ساکن حرف باندې د زائد حکم لگول بهتر دې نسبت سره حرف منحرک ته.

دابن حاجب او یونس دا مسلک دې چې دویمه (را) زائده ده ځکه زیادت ته احتیاج ددویمې (را) د تلفظ په وخت کې راغلې دې، دامام سیویه په نزد باندې په دې دواړو (را) کې دهر یو دزائد والي احتمالي شته

تدریج الأوانی شرح الزنجاني بحواله انجاد الصرف :

اَلتَّزْيِبُ	خاوري اچول	اَلتَّظْرِبُ	لوبه	اَلتَّسْلِيْبُ	ناتمام بچې غورځول
اَلتَّرْيِبُ	دمرتبې لحاظ ساتل	اَلتَّجْلِبُ	چغې وهل	اَلتَّشْرِبُ	اوبه څښل
اَلتَّقْوِبُ	روښانه کول	اَلتَّجْنِبُ	لرې کيدل	اَلتَّهْرِبُ	تختيدل
اَلتَّجْرِبُ	آزما وهل	اَلتَّسْرِبُ	دلې دلې ليرل	اَلتَّضْرِبُ	ډير وهل
وَالْتَّجْرِبَةُ	-----	اَلتَّظْنِبُ	خیمه لگول	اَلتَّجْجِبُ	تعجب کې اچول
اَلتَّقْلِبُ	لقب ورکول	اَلتَّكْنِبُ	نذر منل	اَلتَّكْنِصِبُ	ساتل
اَلتَّكْوِبُ	ښه کنستل	اَلتَّكْبِبُ	جدا کول	اَلتَّكْهْزِبُ	جلدي کول

مصادر باب سوم از ثلاثي مزيد فيه :

اَلْمُعَادِبَةُ	چاسره کشمکش کول	وَالْمُعَادَابُ	چاسره کشمکش کول	اَلْمُعَانِبَةُ	په ترخ کې تلل
اَلْمُعَادِبَةُ	جنگ کول	اَلْمُعَاسِبَةُ	د حساب جانچ پرتال کول	اَلْمُعَاطِبَةُ	یوبل سره خبرې کول
اَلْمُعَاسِبَةُ	یوبل سره لوبې کول	اَلْمُعَاقِبَةُ	نکراني کول	اَلْمُعَاقِبَةُ	یوبل سره ځای څښل
اَلْمُعَاقِبَةُ	یوبل سره جگړه کول	اَلْمُعَاقِبُ	توره وهل	اَلْمُعَاقِبَةُ	روستور اتلل

وَالْمَقَابُ	روستو راتل	الْمَقَابِیَّةُ	په غصه باندې برانگیخته کول	الْمَقَابِلَةُ	یوبل باندې دغلبې کوشش کول
وَالْقَلَابُ	یوبل باندې دغلبې کوشش کول	الْمَقَابِیَّةُ	خُط او کتابت کول	الْمَقَابِلَةُ	مشابه کیدل
الْمَقَابِیَّةُ	صفاتو باندې فخر کول	الْمَقَادِیَّةُ	خبرې کول	وَالْعِلَاجُ	
الْمُرَاجَعَةُ	نفع ورکول	الْمُرَاجَعَةُ	تیتول — وکې د غالب کیدلو لپاره مقابله کول	الْمُسَافَحَةُ	بدکاری کول
الْمُضَالِحَةُ	صلح کول	وَالْمُضَالِحُ	صلح کول	الْمُقَارِحَةُ	مخامخ کیدل
الْمُكَابِیَّةُ	طمع ساتل	الْمُكَابِیَّةُ	یوبل ته نصیحت کول		

مصادر باب چهارم از ثلاثی مزید فیه :

الْتَقَبُ	سورې کول	الْتَسْرُوبُ	اوبونه ډکیدل	الْتَسْلُبُ	دغم کپړې اخستل
الْتَمْرُوبُ	جذب کیدل	الْتَشْعَبُ	متفرق کیدل	الْتَطْرُوبُ	په خوش — حالتی برانگیخته کول
الْتَعْتَبُ	په یوبل باندې ناراضگي اظهارول	الْتَعَجَبُ	تعجب کول	الْتَقَضُبُ	غصه کیدل
الْتَقْلُبُ	غلبه کول	الْتَقْلُبُ	اوریدل	الْتَكْدُبُ	په تکلف سره دروغ وویل
الْتَرْلُجُ	خوید	الْتَقْلُبُ	لقب موندل	الْتَهْلُبُ	اورلمبه کیدل
الْتَشْتَبُ	د هم نسب کیدلو دعوی کول	الْتَقَمْتُ	ناخوبنه کیدل	الْتَحَدْتُ	خبرې کول
الْتَحَدْتُ	گناه نه نفرت کول	الْتَرَبْتُ	ساعت تیروول	الْتَرَعْتُ	د ښځې والی اخستل
الْتَقْبُ	اختل	الْتَبْرُجُ	د نا آشنا خلکو په وړاندې ښانسته کیدل او راوتل		

مصادر باب پنجم از ثلاثی مزید فیه :

الْتَّجَائِبُ	لرې کیدل	الْتَّحَاصِبُ	یوبل باندې کانړي ویشتل	الْتَّحَارِبُ	د جنگ اور بیلیدل
الْتَّوَاكِبُ	یوبل دپاسه کول	الْتَّحَارِبُ	یوبل وهل	الْتَّحَاكِبُ	گډوډ کول
الْتَّعَائِبُ	یوبل باندې د خفگان اظهار کول	الْتَّعَائِبُ	پرله پسې راتلل	الْتَّعَارِبُ	یوبل ته نژدې کیدل
الْتَّكَادِبُ	یوبل ته دروغجن وئیل	الْتَّكَاسِبُ	یوبل ته مشابه کیدل	الْتَّكَافُتُ	پټ ساتل
الْتَّهَائِفُ	پرله پسې غور زیدل	الْتَّهَادُتُ	یوبل سره خبرې کول	الْتَّهَارِجُ	خپل مینځ کې تقسیم کول
الْتَّعَارِجُ	په تکلف سره گډ تلل	الْتَّعَارِجُ	یوبل سره یوځای کول	الْتَّسَامُحُ	نرمې کول
الْتَّسَافُحُ	بدکاری کول	الْتَّسَافُحُ	په تکلف سره فصیح کیدل	الْتَّسَادُحُ	دیوبل تعریف کول
الْتَّتَاجُحُ	پرله پسې درست کیدل	الْتَّتَاصُحُ	یوبل ته نصیحت کول	الْتَّتَاسُحُ	یوبل لغوه کول
الْتَّتَبَاعُدُ	دیوبل نه لرې کیدل	الْتَّتَجَاهُدُ	کوشش کول	الْتَّتَحَاسُدُ	دیوبل د زوال نعمت
الْتَّتَرَاكُدُ	دیوبل امداد کول	الْتَّتَسَافُدُ	اعتماد کول	الْتَّتَعَاكُدُ	یوبل سره معاهده کول
الْتَّتَعَاهُدُ	دیوبل لره حلیف جوړول	الْتَّتَعَاكُدُ	بعض بعض لره تلاش کول	الْتَّتَجَاهُدُ	یوبل سره فخر کول
الْتَّتَنَاهُدُ	یوبل مخکې شعرونیل	الْتَّتَبَادُرُ	تیزی کول	الْتَّتَبَاهُرُ	یوبل ته خوشخبري ورکول
الْتَّتَهَامُرُ	فخر کول	الْتَّتَهَادُرُ	کو زیدل	الْتَّتَهَاكُرُ	خپل ځان ذلیل کول
الْتَّتَهَاوُرُ	نظر تیزولو لپاره دور ورو غونډول	الْتَّتَحَاوُرُ	خپله ملا باندې لاس کېښودل	الْتَّتَدَاهُرُ	یوبل سره دشمني کول

مصادر باب ششم از ثلاثی مزید فیه :

تعداد کبی پذیرگنرل	الاجتهاد	راخل	الاجتهاد	کوشش کول	الاجتهاد
لوسل	الایزاس	دکمو او بویه طرف تلل	الایزاس	دققرنه بعد غنی کیدل	الاجتهاد
یوشی پیه بل شی کی داخلول	الایزعام	داخلیدل	الایزخا	ملاویدل	الایزاک
پتیدل	الایزعتا	دسحریه وخت وتل	الایزعتا	تجربه کول	الایزعتا
توله یا اکثره حصه ورل	الایزعتا	لاس لگول	الایزعتا	لمبه کیدل	الایزعتا
قبر جوړول	الایزعتا	گناه کول	الایزعتا	خوشحاله کیدل	الایزعتا
مضبوط بنخیدل	الایزما	پوره شبه مزل کول	الایزما	گتیل	الایزما
مت ظاهرول	الایزطبا	ملاویدل	الایزطبا	متحرک کیدل	الایزطبا
زگ ویستل	الایزطفا	تکلف سره لهنون	الایزطفا	دترخ او دار په مینخ کی اوچتیدل	الایزطبا
یادول	الایزکا	دضرورت لپاره ذخیره کول	الایزخا	خپل خان لپاره پخول	الایزطبا
منع کول	الایزجا	چیچل	الایزعا	روبنانه کول	الایزها
معلومول	الایزلا	کرل	الایزدر	قرب کیدل	الایزلا
ظلم برداشت کول	الایزلام	کامیاب کیدل	الایزقا	مزیدار کیدل	الایزعام
لرگی تولول	الایزطبا	خپل خان ملامت کول	الایزعتا	راخل	الایزعتا
تیزی کول	الایزعتا	مشهور کیدل	الایزعتا	کوژدن کول	الایزطبا
پن جمع کول	الایزطبا	حفاظت کول	الایزطبا	مشغول کیدل	الایزعتا
لاس سره نیول	الایزعتا	رضامند کیدل	الایزطبا	دهدو کونه مغزو یستل	الایزطبا
خوریدل	الایزعتا	ایجاد کول	الایزعتا	نسب ظاهر کول	الایزعتا
بیج کیدل	الایزعتا	عذر بیانول	الایزعتا	انتظار کول	الایزعتا

میانہ روی

مصادر باب ہفتم از ثلاثی میزد فیه :

الْإِنْعَاقُ	دپوزی نہ اوبہ بہیدل	الْإِنْجَذَابُ	راخل	الْإِنْزِدَابُ	
الْإِنْزِقَابُ	سوری کہ راتل	الْإِنْجَسَابُ	-----	الْإِنْسِرَابُ	سراب کی داخلیدل
الْإِنْسَكَابُ	اوبہ بہیدل	الْإِنْصِلَاقُ	وہاندی وتل	الْإِنْبِعَاقُ	لیزل
الْإِنْذِلَاقُ	خود سرہ کیدل	الْإِنْفِرَاقُ		الْإِنْبِعَاقُ	
الْإِنْبِلَاقُ		الْإِنْذِرَاقُ	داخلیدل	الْإِنْشِرَاقُ	فراخہ کیدل
الْإِنْعِقَادُ	غوتہ کیدل	الْإِنْجِرَادُ	بر بندہ کیدل	الْإِنْعِمَادُ	دستنی لاندی اودر ہدل
الْإِنْقِصَادُ	ماتیدل	الْإِنْفِرَادُ	یواخی کیدل	الْإِنْعِبَادُ	
الْإِنْشِمَارُ	تیز بلل	الْإِنْصِمَارُ	ولی کیدل	الْإِنْعِقَارُ	کوندی کت کیدل
الْإِنْفِجَارُ	پہ کثرت سرہ راتل	الْإِنْفِطَارُ	شلیدل	الْإِنْكِسَارُ	ماتیدل
الْإِنْقِسَارُ	پوستکی ویستل	الْإِنْكِدَادُ	تیز بلل		

مصادر باب ہشتم از ثلاثی مزید فیه :

الْإِسْتِعْجَابُ	تعجب کول	الْإِسْتِعْقَابُ	ذخیرہ کول	الْإِسْتِخْلَابُ	پی لوشل
الْإِسْتِخْلَابُ	خراش لگول	الْإِسْتِزْهَابُ	یرہ ورکول	الْإِسْتِغْصَابُ	مشکل کیدل
الْإِسْتِغْزَابُ	سپین او تینگ کیدل	الْإِسْتِظْهَابُ	خوشحالہ کیدل	الْإِسْتِغْفَابُ	رضامند کیدل
الْإِسْتِغْدَابُ	خود او مزیدار کیدل	الْإِسْتِغْزَابُ	نا آشنا موندل	الْإِسْتِغْصَابُ	خاموش کیدل
الْإِسْتِغْزَابُ	استنباط کول	الْإِسْتِذْهَابُ	قریب کول	الْإِسْتِغْلَابُ	دخر من غتیدل
الْإِسْتِغْصَابُ	دیوہ بلول	الْإِسْتِغْفَابُ	حلاصیدل	الْإِسْتِغْفَابُ	بد گنہل
الْإِسْتِغْلَابُ	کامباب کیدل	الْإِسْتِغْلَابُ	ملبح کیدل	الْإِسْتِغْنَابُ	طلب دبحشر کول
الْإِسْتِغْنَابُ	غیہ ول	الْإِسْتِغْزَابُ	دیوہ بلول	الْإِسْتِغْزَابُ	کو ترہ دیجو ویستلو

لپاره اخستل					
لرې کيدل	الاستيغزاج	فاسد کيدل	الاستيغزاج	درانو قوی کيدل	الاستيغزاج
تباهي غوښتل	الاستيغزاج	يواخې کار کول	الاستيغزاج	گلونه تولول	الاستيغزاج
دشعر ونيو لپاره وينا	الاستيغزاج	بهادر کيدل	الاستيغزاج	بزرگي طلب کول	الاستيغزاج
تعريف منتخب کول	الاستيغزاج	ډله جوړول	الاستيغزاج	نیست ونا بود کول	الاستيغزاج
دکانري پشان کيدل	الاستيغزاج	دوکه ورکولو لپاره شکست ظاهر کول	الاستيغزاج	په صحيح لاره تلل	الاستيغزاج
خبر موندل	الاستيغزاج	بڼه جوړيدل	الاستيغزاج	محفوظ خاي ته راتلل	الاستيغزاج
غالب کيدل	الاستيغزاج	عيبونه او نقائص لتول	الاستيغزاج	ضعيف گنړل	الاستيغزاج

مصادر باب نهم از ثلاثي مزید فيه :

تور او سپين رنگ والا کيدل	الاستيغزاج	داس کميت کيدل	الاستيغزاج	تور او سپين اوسور کيدل	الاستيغزاج
خالي رنگ والا کيدل	الاستيغزاج	خالي رنگ والا کيدل	الاستيغزاج	دگه تور او سپين کيدل	الاستيغزاج
سور کيدل	الاستيغزاج	دپيشويه شان سترگو والا کيدل	الاستيغزاج	تور او سپين داغونو والا کيدل	الاستيغزاج
زير کيدل	الاستيغزاج	شين کيدل	الاستيغزاج	سپين رنگ والا کيدل چه تور والي ورسره وي	الاستيغزاج
ملک کې تلل	الاستيغزاج	تو والي ته مانل سور کيدل	الاستيغزاج	دورو والا کيدل	الاستيغزاج
تور او سپين داغونو والا کيدل	الاستيغزاج	اوبښکې بهيدل	الاستيغزاج	داس رنگين کيدل	الاستيغزاج

آلِیْهَکَاظُ	لاتدی شونده سپن کیدل	آلِیْهَکَاظُ	میده کیدل	آلِیْهَکَاظُ	کم زوری کیدل
آلِیْهَکَاظُ	دیر سور کیدل	آلِیْهَکَاظُ	لمدیدل	آلِیْهَکَاظُ	سست کیدل
آلِیْهَکَاظُ	دخر توریدل	آلِیْهَکَاظُ	داس توریدل	آلِیْهَکَاظُ	دبوزی په غاره سپن داغ والا کیدل
آلِیْهَکَاظُ	تیزی سره سفر کول				

مصادر باب دهم از ثلاثی مزید فیه :

آلِیْهَکَاظُ	سپن رنگی کیدل چه توروالی ورسره وی	آلِیْهَکَاظُ	دزخم پرسوب کم کیدل	آلِیْهَکَاظُ	داس سور بخن کیدل
آلِیْهَکَاظُ	ظاهرول	آلِیْهَکَاظُ	گدود کیدل	آلِیْهَکَاظُ	تور او سپن رنگ والا کیدل
آلِیْهَکَاظُ	بوخای یی کیدل	آلِیْهَکَاظُ	دشپی او بدیدل	آلِیْهَکَاظُ	تدریج سره سور کیدل
آلِیْهَکَاظُ	سبز رنگ کیدل	آلِیْهَکَاظُ	غنم رنگ کیدل	آلِیْهَکَاظُ	سوروانی طرفته مانل خاکی رنگ والا کیدل
آلِیْهَکَاظُ	زیر رنگ کیدل	آلِیْهَکَاظُ	ویخته او بدیدل	آلِیْهَکَاظُ	متحرک کیدل
آلِیْهَکَاظُ	غورزی والا کیدل	آلِیْهَکَاظُ	خشک کیدل	آلِیْهَکَاظُ	تور یا سپن داغ والا کیدل
آلِیْهَکَاظُ	کم زوری کیدل	آلِیْهَکَاظُ	دیشوی شان سترگو والا کیدل	آلِیْهَکَاظُ	لمدیدل
آلِیْهَکَاظُ	داس توریدل	آلِیْهَکَاظُ	غصه ناک کیدل	آلِیْهَکَاظُ	دور و والا کیدل

مصادر باب یازدهم از ثلاثی مزید فیه :

آلِیْهَکَاظُ	تیز نلل	آلِیْهَکَاظُ	آلِیْهَکَاظُ
--------------	---------	--------------	--------------

مصادر باب دوازدهم از ثلاثی مزید فیه :

خوشگوار کیدل	الْإِغْدِيدَابُ	سخت کیدل	الْإِغْشِيْشَابُ	شاتیته کیدل	الْإِغْدِيدَابُ
گنیدل	الْإِغْلِيلَابُ	سختیدل	الْإِغْصِيْصَابُ	دزمکی سرسبز کیدل	الْإِغْشِيْشَابُ
یو طرف تیت کیدل	الْإِغْرِيزَانُ	ترش کیدل	الْإِغْمِيْشَانُ	شین کیدل	الْإِغْمِيْشَانُ
بوسیده کیدل	الْإِغْلِيلَانُ	خیسری کیدل	الْإِغْرِيزَانُ	کریدل	الْإِغْمِيْشَانُ
لمدیدل	الْإِغْمِيْشَانُ	سخت توریدل	الْإِغْلِيلَانُ	سترگوکی اوشکی راتلل	الْإِغْمِيْشَانُ
شین کیدل	الْإِغْمِيْشَانُ	پوره اوپردیدل	الْإِغْدِيدَانُ	غصه ناک کیدل	الْإِغْمِيْشَانُ
				آماده کیدل	الْإِغْمِيْشَانُ

مصادر اول رباعي مجرد :

واپس کول	الْقَهْرَمَةُ	حَسْبِيَّ اللهُ وَنِيل	الْحَسْبِيَّةُ	تیزه منده وهل	الْقَهْرَمَةُ
په کتلوکی سترگی اړول	الْحَدَقَةُ	پر خول - غور خول	الْقَهْرَمَةُ	اچول	الْقَهْرَمَةُ
پرېشانه کیدل	الرَّعْبَةُ	دزمري غوندې کارکول	الرَّعْبَةُ	تکبر کول	الرَّعْبَةُ
راغونډیدل	الرَّعْبَةُ	دبجی ښه طرېقی سره پرورش کول	الرَّعْبَةُ	دیرې دوجې تیز تلل	الرَّعْبَةُ
غتمې غتمې نورې (لقمې) خوړل	الدَّهْبَةُ	شیندل	الدَّهْبَةُ	زخم باندې مرهم لکول	الدَّهْبَةُ
اوپردیدل	الْحَرْجَةُ	تیزی سره تلل	الْحَرْجَةُ		الْحَرْجَةُ
کمان باندې منزل خیزول	الْحَرْجَةُ	مړل	الْحَرْجَةُ	په مزه غور خیدل	الْحَرْجَةُ

الْمَدْلَمَةُ	غته لقمه اخستل	الدَّهْسَةُ	سرگوشي کول	الزَّوْدَةُ	مری خفه کول
---------------	-------------------	-------------	------------	-------------	-------------

مصادر باب اول از رباعي مزيد فيه :

التَّدْعُلُ	التَّعْرُقُ	حيله کول	التَّدْحُجُ	انغريدل
التَّبْخُورُ	التَّبْعُورُ	الته کيدل	التَّرْغُورُ	زعفران سره رنگ کرې سوي
التَّعْصُورُ	التَّعْصُورُ	غصه کول	التَّحْزُورُ	لوب کول
التَّعْزُورُ	التَّحْزُبُ	خپل خان ماهر ظاهرول	التَّرْزُدُ	بې دينه کيدل
التَّدْمَلُ	التَّصْلَكُ	فقير کيدل	التَّرْزُسُ	برنس اغوستل
التَّدْرُسُ	التَّسْرُبُ	کرته اچول	التَّجْرُمُ	بره نه لاندې غورخيدل
التَّحْدَلُ	التَّدْفُقُ	چوه دري جوړيدل	التَّحْرَفُ	کپړو کسې انغبتل
التَّحْکَلُ	التَّحْرُقُ	دگوتو نه تکې ويستل	التَّحْرُمُ	په کنده کې پتيدل
التَّحْلُقُ	التَّحْرُقُ	نافرمانی کول		

مصادر باب دوم از رباعي مزيد فيه :

الْإِبْدَانُ	الدخول في الشيء	الْإِبْدَانُ	الْإِسْنَانُ	وسيع کيدل .
الْإِبْدَانُ		الْإِسْنَانُ	الْإِسْنَانُ	
الْإِبْدَانُ		الْإِسْنَانُ	الْإِسْنَانُ	خاموش کيدل
الْإِبْدَانُ		الْإِسْنَانُ	الْإِسْنَانُ	لامر الاستعداد
الْإِبْدَانُ	راغونديدل	الْإِسْنَانُ	الْإِسْنَانُ	خوشحاليديل

الْأَخْرِجَاتُ	الْأَطْرَاقُ مَعَ السُّكُوتِ	الْأَذْرِ لِقَائِ	تیز بلبل	الْأَخْرِجَاتُ	جمع کیدل
الْأَخْرِجَاتُ	تکبر کول	الْأَخْرِجَاتُ	سرا و بوزه او چتول	الْأَخْرِجَاتُ	تیزی کول
الْأَخْرِجَاتُ					

مصادر باب سوم از رباعی مزید فیه :

الْأَجْلَعَاتُ	په بستره او برد کیدل	الْأَزْلَعَاتُ	دوب پر بوتل	الْأَزْلَعَاتُ	
الْأَزْلَعَاتُ		الْأَزْلَعَاتُ	دلاری سیده والی واضح او بردیدل	الْأَزْلَعَاتُ	تیز تلل
الْأَسْعِدَاتُ	دغصی نه د کیدل	الْأَسْعِدَاتُ	په خپو و دریدل	الْأَسْعِدَاتُ	دیر تر یو کیدل
الْأَبْذِعَاتُ	جدا کیدل	الْأَبْذِعَاتُ	داسونوبه منده کپی مخکی کیدل	الْأَبْذِعَاتُ	سخت یخنی والا کیدل
الْأَسْبِغَاتُ	غزید و سوره سملاستل	الْأَسْبِغَاتُ	سترگی کمزوری کیدل	الْأَسْبِغَاتُ	دیر گرم کیدل
الْأَهْمِغَاتُ	او برد کیدل	الْأَهْمِغَاتُ	سخت تیاره کیدل	الْأَهْمِغَاتُ	
الْأَهْمِغَاتُ		الْأَهْمِغَاتُ	او برد کیدل	الْأَهْمِغَاتُ	کپره په او بوسره لمدیدل
الْأَهْمِغَاتُ	الْأَسْرَاعُ مَعَ الْمُتَفَرِّقِ	الْأَهْمِغَاتُ	نسیت و نابود کیدل	الْأَهْمِغَاتُ	الْأَهْمِغَاتُ
الْأَهْمِغَاتُ	لوی عمر والا	الْأَهْمِغَاتُ	سخت تیاره	الْأَهْمِغَاتُ	رنگ بد لیدل

کيدل	کيدل	کيدل	کيدل	کيدل	کيدل
آلِطْلُهُمَا	غورور کول	آلِطْرُهُمَا	نيغ قد والکيد	آلِطْلُهُمَا	نيغ اودريدل

امتحان الطلبة في الصيغة المشكلمة :

دعلم صرف مقصد دصیغې پیژندل دي او دصیغې صحت دوزن په صحت باندې موقوف دي او دوزن صحت دحروف اصلیه او زائدو په معرفت باندې موقوف دي او دحروف زوائد معرفت درې طریقې دي :

- ۱- اشتقاق : یعنی یوه کلمه دبلې کلمې فرع کیدل دا طریقه په افعال او اسماء مشتقه کې استعمالیږي او دې لپاره دواحد مذکر غائب ماضی معلوم صیغه معیار ګرځولې شوې ده
- ۲- عدم نظیر : یعنی یو حرف لره اصلي منلوسره که یوه کلمه د اوزان عربونه خارجيږي نو دغه حرف ته به زائد وئیلې شي لکه نون : دَقَرْتُكَ (فَعَلْتُكَ).

- ۳- غلبه : ینې دحروف زوائدو ته یو حرف په داسې ډول واغې وي چې په دغه ځای کې اکثر دغه حرف زائد راځي نو دغه حرف به زائد ګڼلې شي بشرطیکه څه مانع موجود نه وي لکه : الف د جَمَا (فَعَلًا) دا دواړه طریقې په اسماء جوامدو استعمالیږي لیکن دعدم نظیر استعمال کم دي او دغلبه استعمال کثیر دي په اسماء جوامدو کې دحروف زوائدو لپاره دمفرد صیغه او دمفرد صیغې لپاره دتصغیر صیغه معیار ګرځولې شوې ده .

فائده : کوم حروف چې دغلبه په طور باندې زائد راځي دهغې مجموعه ده سَعَلْتُوُنِيهَا په ترتیب سره د زائد کیدلو مواقع په لاندې ډول دي .

- ۱- سین : دده زیادت دباب داستفعال سره قیاسي دي البته په جوامدو کې دتانی زائده نه ماقبل زائد راځي لکه اِسْتَبْرَقَ په وزن د اِسْتَفْعَلَ .

- ۲- همزه : دکلمې په شروع کې زائد کیږي خو هغه وخت چې دهمزې نه علاوه صرف درې حروف اصلیه وي لکه اِصْبَحَ اِفْعَلَ لیکن که چرته دهمزې نه علاوه دود یا ځلور بیا پنځه حروف اصلیه وي نو بیا به همزه اصلي وي لکه اِبْنُ فِعْلٍ اِصْطَبَنَ فَعْلُکَ اِنْبَرُیْسَمُ فَعْلُکَ

- ۳- لام : په شروع او مینځ کې نه زیاتیږي البته ډیر کم په څو الفاظو کې په آخر کې راغلي دي لکه زَيْدٌ نه زَيْدَانٌ په وزن د فَعْلَان

۴- قا : مطوله (ت) په آخر د کلمې کې زیاتیرې خو هغه وخت چې ماقبل واو اویامده زانده وي لکه عَنكَبُوتٌ فَعْلُوتٌ عَفْرِيتٌ فَعْلِيَتٌ پدې شرط چې تانه علاوه درې حروف اصلیه موجود وي که داسې نه وي نو اصلي به وي لکه هَزُوتٌ فَعُولٌ هَزِيَتٌ فَعِيَلٌ البته تامدوره (ة) همیشه د کلمې په آخر کې زائد کیږي لکه حَنَّةٌ فَعَلَةٌ شَاةٌ.

۵- ميم : په شروع د کلمې کې اکثر زاندر اخی لکه مَذَيِّنٌ مَفْعَلٌ مِنْخَرٌ مَفْعَلٌ البته کله ناکله د کلمې په مابین او آخر کې هم زاندر اخی لکه دَلَامِصٌ فُعَامِلٌ شَرْقَمٌ فَعْلَمٌ.

۶- واو : واو چې کله ساکن وي او دپه ماسوی درې حروف اصل وي نو واو به زائد وي برابره خبره ده که مده وي او که غیر مده وي لکه عَمُوذٌ فَعُولٌ جَوْهَرٌ فَوْعَلٌ البته کله ناکله واو متحرکه هم زاندر اخی لکه جَدُوْلٌ فَعُولٌ او په ابتداء د کلمې کې اصلي وي لکه وَرَلَتَلٌ په وزن فَعْلَلٌ.

۷- نون : که په مابین د کلمه کې وي او ساکن وي یا په آخر د کلمه کې د مده زانده نه بعد وي نوزانده وي لکه قَرْنَعَلٌ فَعْنَلٌ سُلْطَانٌ فُعْلَانٌ زَيْتُونٌ فَعْلُونٌ غَسْلِيْنٌ فَعْلِيْنٌ خو شرط پکې دادې چې دنون نه ماسوی هم درې حروف اصلیه وي که داسې نه وي نو نون به اصلي وي لکه دُخَانٌ فُعَالٌ لِسَانٌ فِعَالٌ البته کله ناکله نون ساکن په دویم ځای کې هم زائد واقع کیږي لکه جَنْدَبٌ په وزن د فِعْعَلٌ.

۸- یا اکثر : درې حروف اصلیه سره زائد راخی که مده وي لکه دِيْبَاجٌ فَيِعَالٌ او که غیر مده وي لکه دَيْسَمٌ فَيِعَلٌ که چیرته یا نه علاوه درې حروف اصلیه نه وي نو یا به اصلي وي لکه دِيَوَانٌ فُعْلَانٌ مَيْدَانٌ فُعْلَانٌ که چیرته یا متحرکه وي نو په شروع د کلمه کې به زائد راخی لکه يَلْمَعُ يَفْعَلُ يَنْبَغُ يَفْعُولُ خپدې شرط چې مابعدنی الف نه وي که وي نو اصلي به وي لکه يَافُوْتُ يَافُوْتُ په وزن د فاعول البته د غیر ثلاثي په اول کې به اصلي راخی لکه يَسْتَعُوْزُ په وزن د فَعْلُولٌ.

۹- ها : په جوامدو کې ددې زیادت نه دې موندل شوې البته اسماء مشتقه او افعالو کې کله

ناکله زائد کیږي لکه مُهَرِّقٌ مُهَرِّقٌ

۱۰- الف : همیشه زاندر اخی که دکلمې په مینځ کې وي لکه کِتَابْ په وزن د فِعَالْ اویا په آخر دکلمه کې وي لکه طُوِي فُعْلُ خویدې شرط چې دالف نه علاوه درې حروف اصلیه موجود وي ورنه اصلي به وي لکه دَا فُعْلٌ عَصَا فَعْلٌ

فائده : کله چې دیوې کلمې دابتداء او دآخر والا زیادت خپل مینځ کې تعارض راضي نو دآخر زیادت به معتبر وي وجه داده چې زیادت اصلي محل آخر دکلمې وي لکه اِنْسَانْ په وزن د فَعْلَانْ مَيِّدَانْ په وزن د فَعْلَانْ

فائده جلیله :

دا خبره دې واضحه وي چې اهل فن په دې مسئله کې ډیر تحقیق کړې دې چې کله حرف زائد دفا کلمې نه مخکې وي لکه اِضْبَحْ په وزن د اِفْعَلْ او کله دفا کلمې نه پس وي لکه کُوْکِبْ په وزن د فَوْعَلْ او کله دعین کلمې نه پس وي لکه حَمَّاءْ په وزن د فِعَالْ او کله دلام کلمې نه پس وي لکه فُزْسَنْ په وزن د فِعْلَنْ برابره خبره ده که په شش اقسامو کې دثلاثي نه وي یا رباعی نه وي یا خماسی نه وي، لیکن دطلباء کرامو داسانتیا لپاره خومستعمل او غریب الاوزان صیغولره د شش اقسام په ترتیب نقل کولې شي.

صیغه‌های جوامد از ثلاثي مزید فیه :

موزون	وزن	ترجمه	موزون	وزن	ترجمه
اِضْبَحْ	اِفْعَلْ	گوته	تَرْقُوْةٌ	فَعْلُوْةٌ	دملا هډوکې بالکل اخیر کې کنه بر ورته وایي
اَفْعَلْ	اَفْعَلْ		خُتَّافُسْ	فَتَّاعِلْ	زمرې
يَزْمَعْ	يَفْعَلْ		حَيَّشُوْمٌ	فَيَّعُوْنٌ	دپوزې جر
تُفْعَلْ	تُفْعَلْ	لومبره	قُنْعَاسْ	فُنْعَالْ	غت اوبښ
مِنْخَوْ	مِفْعَلْ	پوزه	قَصَصُوْی	فَعِیْلُ	بې لکۍ مار
لَوْجَسْ	لَفْعِلْ	دخبل	تَغْضُوْشْ	تَفْعُوْنٌ	توره ډیره خوږه کهجوره
دَلَبَبْ	فَنِعَمْ	یوخوښوداره ونه	تِنَمَالْ	تَفْعَالْ	صورت
هَامَلْ	فَاعَلْ	باد شمالي	خَلَطَاوْ	فِنَعْلُوْ	خیتو

جَنْدَبْ	فُتْعَلْ	مَلَحْ	جَلَاوِیْجْ	فَعَاوِیْجْ	دوبه وادی
عَدَوْدَنْ	فَعَوَعَلْ	خوب	گَراوِیْشْ	فَعَاوِیْشْ	دچت دبره یانی خاه
خَفِیْقَدْ	فَعِیْعَلْ	یومرغی ده	بُوحَايَا	فُعَلَايَا	دیو خای نوم دی
جَزِيَا	فُعِيَا	شراب	رَهْبُوِي	فَعَلُوِي	یره
دُهْمُوْطْ	فُعِيُوْ	دیو خای نوم دی	اِهْ طَوَا نَهْ	فُعَلَوَا نَهْ	سته
فَزِنَاسْ	فِعْنَانْ	چوهدری، مشر	اَزَايِيَا	فَعَايِيَا	دمرغویه ده
عَنْقَنْ	فَعَنْعَلْ	دشرو ده یوکی	مُکُوْرِي	مُفْعَلِي	کمینہ
هَبِيْخْ	فَعِيْلْ	بې وقوف	مُزِيْقِيَا	فَعِيْلِيَا	دیو بادشاه نوم دی
فَزَسَنْ	فِعْلَنْ		فَوْضُوْضُوْ	فَعَلُوْ	شریک
طَرَقَاءْ	فَعَلَاءْ	یوه ونه ده	اِنْسَانْ	فِعْلَانْ	حیوان ناطق
جَدُوْلْ	فَعُوْلْ	نالی	سُلْطُوْ	فُعْلُوْ، فُعْلُوْ	مہین غر
عَزُوْدْ	فُعْلُوْ		حَيُوْ	فَعُوْلْ	مذکر مار، نر مار
زُرْقُمْ	فُعْلُمْ	مار	عِفْرِيْ	فِعْلِيْ	سخت خبیث
غَسْلِيْنْ	فِعْلِيْنْ	پیپ	خَنْفَقِيْ	فَنْعَلِيْ	چلاکه بنخه
اِسْحَمَانْ	اِفْعَلَانْ	دیو غر نوم دی	يَتَايَعَاءْ	يَفَاعِلَاءْ	دیو خای نوم دی
تَوَكَّهَاءْ	تَفْعَلَاءْ	تکبر سره تللو طریقه	خَنْدَقُوْ	فَعَنْلُوْ	دیو بوتی نوم دی
تَوَكُّوْ	تَفْعَلُوْ	خوش آوازی سره لوبه	بَزُوْرَايَا	فَعَلْکَايَا	دیو خای نوم دی
خَوْصَلَاءْ	فَوَعَلَاءْ	جاله	مَزْجَانْ	فَعْلَانْ	یو قیمتی کانرې
فُتْحَانْ	فُعْلَانْ	زعفران	اِهْجَزَاءْ	اِفْوِيْلَاءْ	عادت
مَزْمَرِيْشْ	فَعْمِيْنْ	سخت مکار	کَلْبَدَبَانْ	فُعْلَعْلَانْ	لوی دروغزن
دِيْکَسَاءْ	فِيْعَلَاءْ	دچیلورمه	يُفْلُوِيْنْ	يُفْلُوِيْلْ	زیلو والا بوتی

صیغهای جوامد از رباعی مزید فیه :

موزون	وزن	ترجمه	موزون	وزن	ترجمه
خُذْبَعْلَةُ	فُعْلَلَةٌ	جر	فِرْدَوْش	فِعْلُولٌ	شنه وادی
کَنْهَبِلْ	فَتَعْلَلْ	یوه ونه	يَعْسُوبٌ	فَعْلُولٌ	دشهو دمچوبادشاه
دَوْدَمِش	فَوَعِلْ	خطرناکه مار	هَبُوْکَرِی	فَعْوَلِی	هغه میدان چه دجنگ نه پس پاتی وی
هُمَخَرُوْ	فُعْلَلْ	متکبر سرې	مَنْجَبِنِيْ	فَتَعْلِيْلٌ	هغه مشین چه په قعلو باندي کانري ولي
عَلَكْدُ	فُعْلَلْ	غت	جُتَادِي	فُعَالِی	یو قسم ملخ
جُغَادِبْ	فُعَالِلْ	یو قسم ملخ	عَزَّيْقَصَانْ	فَعْعِلَلَانْ	یو قسم ونه
جُبَارِجْ	فُعَالِلْ	نرسرخاب	زَلْبُوْرُوْ	فَعْلُولٌ	مچی
سَيِّنِدُ	فُعْعِلَلْ	سخي سردار	قَرَبُوْش	فَعْلُولٌ	دزین مخکې اوچته حصه
قَدَوَکْش	فَعْوَلَلْ	زمرې	کَنْهَوْدُ	فَعْلُولٌ	پرله پسې وریخې
قَرَلْفَلْ	فَعْعَلَلْ	لونک	قِرَوَکَاشْ	فِعْلَلَانْ	کاغذ
قِنْدِيْلْ	فُعْعِلِلْ	فانوس	قِنَطَارْ	فِعْلَلَانْ	دیر مال
عُرْنِيْ	فُعْعِلِلْ	داو بو مرغی	حَبَّوْکِی	فَعْلِی	کني «دپسه خنارو کې دیر وي» - مترجم
سَبَطَرِی	فَعْلِی	تکبر سره تلل	خَنَدَفُوْقْ	فَعْلُولُوْ	دیو سبزي نوم دې
هِنْدَالْ	فِعْلِی	یوه شنه ونه	بَزْکَسَاءْ	فَعْلَلَاءْ	ابن آدم
سَلَخَوِيْةُ	فُعْلَلِيْةُ	شمشتی	خَوِيْخَوُوْ	فَعْعِلُولْ	پرق چمک
کَمَخَدَوَاْ	فَعْلَلَوَاْ	دسروستو حصه کې لور خای	هَمْنَصِيْ	فَعْعَلِيْلْ	دیو غر نوم دې
هَلَدَوَانْ	فَعْلَوَانْ	غت پیر	کَنَاپِيْنْ	فَعَالِيْنْ	دیو خای نوم
عَلَنِيْوْ	فَعْلُولِی	جولا کې	عَبْدُکِرَانْ	فَعْوَلَلَانْ	یو خوشبودار بوتې

رَغَفَرَانْ	فَعْلَلَانْ	کیر	جَهَادِبَاءْ	فُعَالِلَاءْ	ملخ
-------------	-------------	-----	--------------	--------------	-----

صیغهای جوامد از خماسی مزید فيه :

موزون	وزن	ترجمه	موزون	وزن	ترجمه
عَضْرُفُوْطْ	فَعْلُوْطْ	یوقسم خنار دې چه گرگت ورته وائي رنگ بدلوي رابدلوي	خُرْغَبِيْلْ	فُعْلِيْلْ	باطل ناحق
قِرْطَبُوْسْ	فِعْلُوْطْ	بودی اوښه	قَبْعَرِيْ	فَعْلَلْ	دکمزوري اوښی بچي
دُرْدَاقِسْ	فُعْلَالِ	په گدی رواتې هډوکې	مِفْعَاطِئُسْ	فِعْلَالِيْلْ	یوقسم باجه ده
قِرْعَبَلَانْ	فَعْلَلَانْ	یوقسم چينجې	مَرْزُلُخُوْشْ	فَعْلَلُوْطْ	یوقسم سبزي ده
سَمَرْطُوْطْ	فَعْلُول	هیر اوږد	خَنْدَرِيْسْ	فَعْلَلِيْلْ	زاره شراب
سَلْسِيْلْ	فَعْلَلِيْلْ	نرم	اَبْرِيْسْمْ	فُعْلِيْلْ	ريښم

صیغهای ثلاثي مجرد صحيح :

- کَمَا يَغْرِفُونَ : صیغه دجمع مذکر غائبین فعل مضارع معلوم از باب ضرب .
- وَلَكِنْ لَا تَكْشَعُرُونَ : صیغه دجمع مذکر مخاطبین فعل مضارع معلوم از باب نصر .
- كَرِهْتُمُوهُ : صیغه دجمع مذکر مخاطبین فعل ماضی معلوم از باب سمع .
- إِنَّا كُنَّا نَعْبُدُ : صیغه دجمع متکلم فعل مضارع معلوم از باب نصر .
- يَا أَدَمُ اسْكُنْ : صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم از باب نصر .
- مُطَهَّرَتُهُ أَزْجَعِي : صیغه واحده مؤنثه فعل امر حاضر معلوم از باب نصر .
- سَجَدَا : صیغه جمع مکسر اسم فاعل از باب نصر .
- لَئِنْ بَسَطْتَ : صیغه واحد مذکر مخاطب فعل ماضی معلوم از باب نصر .
- وَإِذْ خُلُوا إِلَيْنَا : صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم از باب نصر .
- مِنْ غَرِيْبِي : صیغه واحد مذکر صفت مشبهه تنوین په حرف علت سره بدل شوي دې .
- يَا أَزْهَى الْبَلْعِي : صیغه واحده مؤنثه فعل امر حاضر معلوم از باب علم .
- تَحَالِيْدِيْنَ : صیغه تشبیه مذکر اسم فاعل حالت جري از باب نصر .

وَأَهْجُزُهُمْ : صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم از باب نصر

وَلَا تُحْمِلُنَا : صیغه واحد مذکر مخاطب فعل نهی حاضر معلوم از باب ضرب

وَلَا تَلِيسُوا الْحَقَّ : صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل نهی حاضر معلوم از باب علم

فَادْخُلِي : صیغه واحد مؤنثه فعل امر حاضر معلوم از باب نصر

يَسْفِكُ الدَّمَاءَ : صیغه واحد مذکر غائب فعل مضارع معلوم از باب ضرب

يَمَّاكَتُوا يَكْسِبُونَ : صیغه جمع مذکر غائبین فعل مضارع معلوم از باب ضرب

أَوْدَمًا مَسْفُوحًا : صیغه واحد مذکر اسم مفعول از باب منع

قَبَائِلُ : صیغه جمع مکسر صفت مشبهه

لَا قُتْلَكَ : صیغه واحد متکلم فعل مضارع معلوم از باب نصر

وَالنَّازِعَاتِ : صیغه جمع مؤنث اسم فاعل اصل کی نازعات و از باب ضرب

زُلْفَى : صیغه واحد مؤنث اسم تفضیل از باب نصر

وَأَعْلَمُ، بغير امر : صیغه واحد متکلم فعل مضارع معلوم از باب علم حالت وقف

لَتَسْفَعَا : صیغه جمع متکلم فعل مضارع معلوم مؤکد بنون خفیفه اصل کی لَتَسْفَعَنَّ و بنون خفیفه به شکل دنون تنوین لیکل شوی دې از باب منع

لَا تَجْعَلُنَا : صیغه واحد مذکر فعل نهی معلوم از باب منع

مِخْرَاطٍ : صیغه واحد مذکر اسم آلہ کبری از باب نصر

وَأَرْكَعُوا : صیغه جمع مذکر امر حاضر معلوم از باب علم

مَعَ الزَّاكِرِينَ : صیغه تشبیه مذکر اسم فاعل حالت جری از باب علم

حَرَّكْتُهَا : صیغه جمع مکسر اسم فاعل از باب نصر

حَامِدًا زَيْدٍ : صیغه تشبیه مذکر اسم فاعل داضافت له وجی نه بنون دتشبیه حذف شوی دې از باب علم

أَلَا تُغْدِلُوا : صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل نهی حاضر معلوم از باب علم

عَضْفًا : صیغه اسم مصدر از باب ضرب

سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم از باب علم
 قَاذِرُونَ: صیغه جمع مذکر مخاطبین امر حاضر معلوم از باب علم اصل کې اِذْهَبُونِی وَوُجُوهُ
 وقایه دې یا ضمیر د متکلم واحد د وقف په بناء ساقط شوې ده
 سَوَّعَانَ: اسم فعل دې په معنی د سَوَّعَ سره

صیغه‌های ثلاثی مزید فیه :

يَكْرَبُضْنَ: صیغه جمع مؤنث غائبان فعل مضارع معلوم از باب تفعّل
 قَانَعَجَرَتْ: صیغه واحده مؤنثه غائبه فعل ماضی معلوم از باب انفعال
 لَا انْقِصَامَ لَهَا: صیغه مصدر از باب انفعال لام زائد دې
 مُسْلِمُوا مَضِرٍ: صیغه جمع مذکر سالم اسم فاعل از باب افعال
 مُذْهَبَاتَانِ: صیغه تشبیه مؤنث اسم فاعل از باب افعلال
 وَلَيْتَ كَلَفُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل امر غائب معلوم اصل کې لَيْتَ كَلَفُ وُ از باب تفعّل
 أَكَلُمُ يَذْبَرُوا: صیغه جمع مذکر غائبین فعل جحد معلوم اصل کې يَتَذَبَّرُونَ وُ از باب تفعّل
 أَضَرِبُ: صیغه واحد متکلم فعل مضارع معلوم اصل کې أَضَرِبُ وُ از باب افتعال
 عَقْدْتُمُ: صیغه مذکر مخاطبین فعل ماضی معلوم از باب تفعیل
 إِظْهَرُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم اصل کې تَظْهَرُ وُ از باب تفعّل
 الْمُرْقِلُ: صیغه واحد مذکر اسم فاعل اصل کې مُتَرَقِّلُ وُ از باب تفعّل
 قَاَصَدَقُ: صیغه واحد متکلم فعل مضارع معلوم اصل کې أَتَصَدَّقُ وُ منصوب دې په اَنْ سره
 از باب تفعّل
 إِثْمَاقَلُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم اصل ثَمَاقَلُ وُ از باب تفاعل
 أَشْتَفَفَرْتُ: صیغه واحد مذکر مخاطب فعل ماضی معلوم اصل کې أَشْتَفَفَرْتُ وُ دهمزې
 استفهام دوجې نه همزه وصلیه ساقط شوې ده
 قَالَ أَكْسَنَدِلُونُ: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل مضارع معلوم همزه پکې داستفهام ده
 از باب استفعال
 أَوْاعْتَمَرُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم از باب افتعال

إِصْرَمَ: صيغة جمع متكلم مضارع معلوم اصل كي اَصْرِمُ وؤ از باب انفعال
 أَوَّلَاسْتَعْمُ النَّسَاء: صيغة جمع مذكر مخاطبين فعل ماضي معلوم از باب مفاعله
 أَكْرَمَن: صيغة واحد مذكر غائب ماضي معلوم نون وقايه دې از باب افعال
 كَذَرَك: صيغة جمع متكلم مضارع معلوم اصل كي كَذَرِكُ وؤ از باب افتعال
 ضَارِبُوا: صيغة جمع مذكر مخاطبين فعل امر حاضر معلوم از باب مفاعله
 مُؤَدَّجُو: صيغة واحد مذكر اسم مفعول اصل كي مز تجر وؤ از باب افتعال
 إِخْشَوْشَبُّوا: صيغة جمع مذكر غائبين ماضي معلوم از باب افعيعال
 يَسْمَعُونَ: صيغة جمع مذكر غائبين مضارع معلوم اصل كي يَكْسَعُونَ وؤ از باب تفعّل
 فَاشْبِهَهَا: صيغة واحد مذكر فعل امر حاضر معلوم بنون خفيفه اصل كي إِشْكِيهِنَّ وؤ از باب
 افتعال

وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ: صيغة واحد مذكر غائب فعل ماضي معلوم از باب افتعال
 هُمُ الْبُغْلِيُّونَ: صيغة جمع مذكر سالم اسم فاعل از باب افعال
 وَاسْتَفْغِرِي: صيغة واحده مؤنثه فعل امر حاضر معلوم از باب استفعال
 أَنْ تُقْنِدُونَ: صيغة جمع مذكر مخاطبين فعل مضارع معلوم از باب تفعيل
 لَوَاطَلَعَتْ: صيغة جمع مذكر مخاطب فعل ماضي معلوم اصل كي لَوَاطَلَعَتْ وؤ از باب افتعال
 مُصَدِّقِينَ: صيغة جمع مذكر سالم اسم فاعل اصل كي مُتَّصِدِقُونَ وؤ از باب تفعّل
 إِذَا أَدَارَكُوا: صيغة جمع مذكر مخاطبين امر حاضر معلوم اصل كي تداركوا وؤ از باب تفاعل
 وَأَقْرَبُوا اللَّهَ: صيغة جمع مذكر مخاطبين فعل امر حاضر معلوم از باب افعال
 قَسِدَتْ: صيغة واحد مذكر مخاطب فعل ماضي معلوم اصل كي وؤ اقْسَدَتْ از باب افتعال
 إِصْرَفَا: صيغة واحد مذكر مخاطب امر حاضر معلوم اصل كي تَصْرَفَنَّ وؤ از باب تفعّل
 إِهْزَابُوا: صيغة مصدر ده اصل كي تَهْزَأُ وؤ از باب تفاعل
 يَهْضَعُونَ: صيغة جمع مذكر غائبين فعل مضارع معلوم اصل كي يَهْضَعُونَ وؤ از باب تفعّل
 وَلِيْمَحِصْ: صيغة واحد مذكر غائب مضارع معلوم از باب تفعيل

صیغہائی مثال :

کَمْ يَلِدُ : صیغہ واحد مذکر غائب فعل جحد معلوم اصل کی کَمْ يُولَدُ وُ از باب ضرب

کَمْ يَلِدُ : صیغہ واحد مذکر غائب فعل جحد معلوم اصل کی کَمْ يُولَدُ وُ از باب ضرب

كُنَّا : صیغہ واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم بنون خفیفہ اصل کی اَوْيَمَنَ وُ

كُنَّا : صیغہ دمصدر ده اصل کی وَكُنَّا وُ او خلاف القیاس بدل شو پہ تاباندی

وَيُنْعِه : صیغہ دمصدر ده مثال یائی دے مضارع دے پہ طرف دضمیر باندی حالت وقفی دے از

باب منع

يَلِدُوا : صیغہ جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم اصل کی اُولِدُوا وُ از باب ضرب

سَعَةً : واحد اسم مصدر اصل کی وَسَعُ وُ خلاف قانون پہ طریقہ دشادسره عِدَّة پہ کی جاری شو

وَكُرُوا الْبَيْعَ : صیغہ جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم اصل کی اَوُورُوا وُ از باب

ضرب

اَوَكَّرَا : صیغہ واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم الف پہ کی داشباع له وجہ نہ پیدا شو

دے از باب افعال

وَالِدَيْنِ : صیغہ دثنیہ مذکر اسم فاعل اصل کی وَالِدَيْنِ وُ حالت جری دے نون داضافت له

وجہ نہ ساقط شو دے از باب ضرب

فَعِلَوْهُنَّ : صیغہ جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر اصل کی اَوْعِلُوا وُ از باب ضرب

سَكِسِمُهُ : صیغہ جمع متکلم مضارع معلوم اصل کی تَوَسِمُهُ وُ از باب ضرب

لَا تَكْذَرْنِي : صیغہ واحد مذکر مخاطب نہی حاضر معلوم از باب ضرب

كِرْدُ : صیغہ جمع متکلم مضارع معلوم اصل کی تَوَرَّدُ وُ از باب ضرب

دَعَانِي : بغير ناقص صیغہ دثنیہ مذکر مخاطبین امر حاضر معلوم اصل کی اَوْدَعَا وُ نون

وقایہ پہ دے یا ضمیر دمفعول به دے از باب منع

أَنْ تَرَكُوا النِّسَاءَ : صیغہ جمع مذکر مخاطبین فعل مضارع معلوم اصل کی تَوَرَّكُونُ وُ از باب

حسب

مَنْتَهَيْع : صیغہ جمع متکلم فعل مضارع معلوم اصل کی تَوْنَهَيْعُ وُ از باب افتعال

وَأَوْصُولٌ: صيغه واحد متكلم مضارع معلوم از باب افعال
 ذَرُوتِي: صيغه جمع مذكر مخاطبين امر حاضر معلوم اصل كِي أَوْذَرُوا وُ از باب افعال
 إِنِّي أَعْطَاكَ: صيغه واحد متكلم مضارع معلوم اصل كِي أَوْعِطَ وُ از باب ضرب
 عَلَجِدْ: على حرف جار دِي حدة اسم مصدر دِي اصل كِي وَحَدَ وُ از باب ضرب
 إِنَّ أَوْهَنَ: صيغه واحد مذكر اسم تفضيل اصل كِي أَوْهَنَ وُ از باب ضرب
 هَبْ لِي: صيغه واحد مذكر امر حاضر معلوم اصل كِي أَوْهَبَ وُ از باب منع
 ءَايَلْ: صيغه واحد متكلم مضارع معلوم اصل كِي أَوَيْلَ وُ از باب ضرب
 أَقْتَتْ: صيغه واحده مؤنثه فعل ماضي مجهول اصل كِي وَقَّتَتْ وُ از باب تفعيل
 نَتَقِلْ: صيغه جمع متكلم مضارع معلوم اصل كِي نَوَقَّلَ وُ از باب افتعال
 عِدْ عِدَّ: دا دوه صيغِي دِي او له صيغه دواحد مذكر مخاطب امر حاضر معلوم اصل كِي اوعِد
 وُ او دويمه صيغه واحد مذكر فعل ماضي مجهول اصل كِي وَعِدَ وُ از باب ضرب
 ثَرَاثُ: صيغه دمصدر ده د مثال واوي خلاف قانون واو بدل شوپه تا سره از باب حسب
 الْكَادِي: اصل الْوَاوِجِدُ وُ نقل مكاني وشوه فَا كلمه نقل شوه لام كلمي ته دابتداء بالساكن
 دلارميدلويه وجه عين كلمه يعني حَا نقل شوه مقدم شوه په الف باندې دماقبل دمكسور كيدوپه
 وجه واو بدل شوپه يا باندې نو الْكَادِي شو
 سَتَيْقَنْ: صيغه واحده مؤنثه غائبه فعل مضارع معلوم از باب علم
 ثَقَاةٌ: صيغه دمصدر ده اصل كِي وَفِيَّةٌ وُ واو بدل شوپه تاباندې په ټولوگردانونو كې تا لزمه
 ده يعني ثَقِيٌّ از باب ضرب
 إِذَا اتَّسَقَ: صيغه واحد مذكر غائب فعل ماضي معلوم اصل كِي اَوْتَسَقَ وُ از باب افتعال
 وَأُتْمِنَتْ: صيغه جمع مؤنث مخاطبات فعل ماضي مجهول اصل كِي أُوْتِمِنَتْ از باب افتعال
 فَتَاكَلَا: صيغه واحد مذكر امر حاضر معلوم بنون خفيه اصل كِي تَوَاكَلَا وُ از باب تفاعل
 يُؤْمِرُ: صيغه واحد مذكر غائب فعل ماضي مجهول مثال يائي از باب مفاعله
 فَعَمُوا: صيغه جمع مذكر غائبين فعل ماضي معلوم اصل كِي وَقَعُوا وُ از باب منع

اَوَائِلُ: صیغه جمع مکسر اسم تفضیل اصل کی اَوَائِلُ وَ
صیغہائی اجوف:

لَمْ تَلْکَ: صیغه جمع متکلم فعل جحد معلوم اصل کی لَمْ تَلْکُونَ وَ او حذف شو او نون لپارہ
 د تخفیف حذف شو از باب نصر

فائدہ: لَمْ تَلْکَ اِنْ یَلْکَ لَمْ اَلْکَ اصل کی لَمْ تَلْکُونَ اِنْ یَلْکُونَ لَمْ اَلْکُونَ وَ نون مو حذف کرو لَمْ تَلْکَ
 الخ و ابو کوم نون چہی د افعال ناقصہ پہ آخر کی واقع وی پہ وخت د دخول د جوازم کی ددی حذف
 کول جائز دی امام سیبویہ صاحب دا شرط لگولی دی چہی دنون نہ پس ساکن حرف نہ وی ورنہ
 حذف بہ ناجائز وی لکه: لَمْ یَلْکِنِ الذِّیْنِ کَفَرُوا

لَمْ تُثَنِّی: صیغه جمع مؤنث مخاطبات فعل ماضی معلوم اصل کی لَمْ تُثَنِّنَّ وَ از باب نصر
فَلِیَصْنَعُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل امر غائب معلوم اصل کی لِیَصْنَعْ وَ از باب نصر
یَنْصَرُونَ: صیغه جمع مؤنث غائبات فعل مضارع معلوم اصل کی یَنْصَرُونَ وَ از باب انفعال
تُمْ اَزْدَادُوا: صیغه جمع مذکر غائبین فعل ماضی معلوم اصل کی اَزْدَدُوا وَ از باب افتعال
اَنْ یَطْوَوْ: صیغه واحد مذکر غائب فعل مضارع معلوم اصل کی یَطْوَوْ وَ از باب تفعیل
لَنْ: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کی اَلْیَنْ وَ از باب علم
لَمْ تَسْطِیْعُ: صیغه واحد مذکر مخاطب فعل جحد معلوم اصل کی لَمْ تَسْتَطِیْعْ وَ تا حذف شوہ
 از باب استفعال

اِزَّانَ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم اصل کی اِزَّانَ وَ از باب افتعال
مِثْنًا: صیغه جمع متکلم فعل ماضی معلوم اصل کی مِثْنًا وَ از باب علم
لَا یُمْ: صیغه واحد مذکر اسم فاعل اصل کی لَا یُمْ وَ از باب نصر
اَقْبَضْتُمْ: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل ماضی معلوم اصل کی اَقْبَضْتُمْ وَ از باب افعال
قَوْلَ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی مجهول اصل کی قَوْلَ وَ از باب نصر
فِیْهَا: صیغه تشبیہ مذکر غائبین فعل ماضی مجهول اصل کی فَوْهَا وَ از باب نصر
وَاَمْتَارُوا الِیَوْمَ: صیغه جمع مذکر مخاطبین امر حاضر معلوم اصل کی اَمْتَارُوا وَ از باب افتعال
لَا یُجِیْزُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل نفی معلوم اصل کی لَا یُجِیْزُ وَ از باب افعال

فَصُرُّهُنَّ: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اجوف از باب نصر

فَاعْمِدْنُونِي: صیغه جمع مذکر مخاطبین امر حاضر معلوم اصل کی اَعْمَدُوا وُ از باب افعال

اَغْنِنَا: صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم اصل کی اَغْنَيْنَا وُ از باب افعال

وَاسْتَعِينُوا: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم اصل کی اِسْتَعِينُوا وُ از باب

استفعال

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل نفي معلوم مؤکد بَلَنْ ناصبه اصل کی لَنْ

تَنِيلُوا وُ از باب منع

أَطِيعُوا اللَّهَ: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم اصل کی أَطِيعُوا وُ از باب افعال

نَسْتَعِينُ: صیغه جمع متکلم مضارع معلوم اصل کی نَسْتَعِينُ وُ از باب استفعال

فَاسْتَعِذْ: صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم اصل کی اِسْتَعِذْ وُ از باب

استفعال

مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ: صیغه واحد مذکر غائب فعل مضارع معلوم اصل کی يُطِيعُ وُ از باب افعال

فَلْيَسْتَجِيبُوا إِلَيَّ: صیغه جمع مذکر غائبین فعل امر غائب معلوم اصل کی لِيَسْتَجِيبُوا وُ از باب

استفعال

لَا تَكُونَنَّ: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل نهی حاضر معلوم مؤکد به نون تاکید ثقیله اصل

کی لَا تَكُونَنَّ از باب نصر

لَمَّا يَبْلُغُوا: صیغه جمع مذکر سالم اسم مفعول اصل کی مَدَّيُونُونَ وُ از باب ضرب

لَيَكُونَنَّ مِنَ الصَّاعِرِينَ: صیغه واحد مذکر فعل امر غائب معلوم بنون خفیفه اصل کی لَيَكُونَنَّ

وُ از باب نصر

لَا مِمَّ لَوْ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی مجهول قَالَ پشان د قِيلَ پشان د قَوْلَ

پشان

يَكُونَنَّ: صیغه جمع مؤنث ماضی مجهول از باب شرف

قِسِيْ: جمع قوس اصل کي **قَوْش** وؤ عین کلمه دلام کلمې په خاي اولام کلمه دعین کلمې په خاي ته ور مقلوب شونو **قُسُوْ** شو و او زائد په خاي باندې قائم پاتې شو په عین کلمه (واو) باندې احکامات دلام کلمې جاري شول نو ددعي په شان شو

صیغهای ناقص :

قَبِهًا: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم اصل کي **بَهِي** وؤ از باب علم فا زانده ده
رَاعِنًا: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کي **رَاعِنًا** وؤ از باب مفاعله
الظَّاعُوْثُ (مبالغه): **ظَفِيَّان** نه مشتق دې د **ظُلُوْث** په وزن باندې اصل کي **ظَفِيُوْث** وؤ
قَوْلًا: (بغیر امر) صیغه جمع مذکر غائبین فعل ماضی مجهول اصل کي **قَوْلِيُوْا** وؤ از باب مفاعله

قَالُوا: بغیر ماضی صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم اصل کي **قَالِيُوْا** وؤ از باب مفاعله

مَتَنَّفَعْتَنِيْ: دا دوه صیغې دي دواړه واحد مذکر غائب ماضی معلوم دي اصل کي **مَتَنَفَعْتَنِيْ** وؤ از باب افتعال

أَرْجِهْ وَأَخَا: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کي **أَرْجِيْ** وؤ ضمیر دمفعول پیوسته شو په آخر کي **نَوْجَه** و شو دپنه دابل صورت پیدا شو ضمیر دمفعول ساکن شونو **أَرْجِهْ** شو از باب افعال

الْتَّكَادُ: صیغه دمصدر ده اصل کي **تَكَادِيْ** وؤ از باب تفاعل

تُقَادُوْهُمْ: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل مضارع معلوم اصل کي **تُقَادِيُوْنَ** وؤ از باب مفاعله

كِدَّعُوْنَ: صیغه جمع مذکر مخاطبین مضارع معلوم اصل کي **كِدَّعِيُوْنَ** وؤ از باب افتعال

مِنَ الْقَالِيْنَ: صیغه جمع مذکر اسم فاعل اصل کي **قَالِيُوْنَ** وؤ از باب ضرب

مَقْضِيًا صیغه واحد مذکر اسم مفعول اصل کي **مَقْضُوْی** وؤ از باب ضرب

خَفِيًا: صیغه واحد مذکر صفت مشبهه اصل کي **خَفِيُوْ** وؤ

مَرْجُوْنَ: صیغه جمع مذکر سالم اسم مفعول اصل کي **مَرْجِيُوْنَ** وؤ از باب افعال

لَمْ يَقَالْ: صیغه واحد مذکر غائب فعل جحد مجهول اصل کي **يَقَالِيْ** وؤ از باب مفاعله

مَنْ يَعْشُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل مضارع معلوم اصل کې يَعْشُ وؤ از باب نصر
مَخْلُوعِينَ: بغير اسم مفعول صیغه جمع مؤنث غائبات فعل نفي ماضي مجهول اصل کې مَا
أُخْلِعِينَ وؤ از باب افعیعال.

عَنَتِ الْوُجُوهُ: صیغه واحده مؤنثه غائبه ماضي معلوم اصل کې عَنَتُ وؤ از نصر
وَمَا أَنْسَيْنِيهِ: صیغه واحد مذکر غائب ماضي معلوم اصل کې أَنْسَى وؤ از باب افعال
لَا يَهْدِي: صیغه واحد مذکر غائب فعل نفي معلوم اصل کې لَا يَهْتَدِي وؤ از باب افتعال
إِهْدِنَا: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کې إِهْدِ وؤ تازائده ده از باب ضرب
تَعَالَوْا: صیغه جمع مذکر مخاطبين امر حاضر معلوم اصل کې تَعَالَوْا وؤ از باب تفاعل
وَأكْسُوهُمْ: صیغه جمع مذکر مخاطبين ماضي معلوم اصل کې اكْسُوْا وؤ از باب نصر
فَاقْضِ: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کې اقْضِ وؤ از باب ضرب
خَبَتْ: صیغه واحده مؤنثه فعل ماضي معلوم اصل کې خَبَتْ وؤ از باب نصر
الْجَوَارِ: صیغه جمع مکسر اسم فاعل اصل کې جَوَارِي وؤ از باب ضرب
وَأَسْتَوَتْ: صیغه واحده مؤنثه ماضي معلوم اصل کې اسْتَوَيْتْ وؤ از باب افتعال
الْمُهْتَدِ: صیغه واحد مذکر اسم فاعل کې مُهْتَدِي وؤ از باب افتعال
لَا تُزْكُوا: صیغه جمع مذکر مخاطبين فعل نهی حاضر معلوم اصل کې تُزْكِيُونَ وؤ از باب تفعیل
يَسْنَعُ الدَّاعُ: دا دوه صیغې دي اوله صیغه واحد مذکر غائب مضارع معلوم دویمه صیغه
واحد مذکر اسم فاعل از باب نصر.

نُضِلُّه: صیغه جمع متکلم مضارع معلوم اصل کې نُضِلِّي وؤ از باب افتعال
سَلُّونَ: صیغه جمع مؤنث غائبات فعل ماضي معلوم از باب شرف
الْمَاعُونُ: اصل کې مَعُوْنُ وؤ و اوخلاف قانون عین نه قبل راغلونو مَعُوْنُ شو د اسم جامد

فَوْرَيْنَ: صیغه جمع مؤنث غائبات فعل ماضي مجهول از باب مفاعله

إِذَا دَعَانِي: صيغه واحد مذكر غائب فعل ماضي معلوم اصل كي دَعَوُ وُ نون وقايه په مكسور دې پس حذف ديائي متكلم نه از باب نصر

أُتِلُّ: صيغه واحد مذكر مخاطب امر حاضر معلوم اصل كي أُتِلُّ وُ و از باب نصر
صيغها ئي لغي ف :

يَتَّقُهُ: صيغه واحد مذكر غائب فعل مضارع معلوم اصل كي يُتَّقِ وُ يا دجزم په وجه حذف شوه او دقاف تشبيه دكتف سره ورکړې شوه ساکن شو دوصل په وجه باندې په ها ضمير باندې کسره راغله .

رَيْئِي: دلته پنځه يادي ۱- کومه چې دعین په بدل کې راغلې ده . ۲- هغه يا چې په اصل کې لام کلمه ده . ۳- کومه چې دالف تانيث نه منقلبه ده . ۴- کومه چې دالف تشبيه نه منقلبه ده . ۵- يا داضافت اصل کې رویان وُ و از باب نصر

لِيَلِيَّتِي: صيغه واحد مذكر غائب فعل امر غائب معلوم اصل كي لِيُولِيَّتِي وُ و از باب حسب .

أَلَمْ تَرَ: صيغه واحد مذكر مخاطب جحد معلوم اصل كي لَمْ تَرَ وُ و از باب منع .

إِمَّا تَرَيْنَ: صيغه واحده مؤنثه مخاطبه فعل مضارع معلوم بانون ثقيله اصل كي تَرَيْنَ وُ و از باب فتح مضارع مثبت کې چې کله نون تاکيد لاحق شي نولام تاکيد يا اما شرطيه په شروع کې راخي .

أَرِنَا: صيغه واحد مذكر مخاطب فعل امر حاضر معلوم اصل كي أَرِنَا وُ و از باب افعال

أَنْتُمْ: صيغه جمع مذكر مخاطبين فعل ماضي معلوم اصل كي أَنْتُمْ وُ و از باب مفاعله .

خَطَايَا: د خَطِيئَةٍ جمع ده مكسر صفت مشبه ده اصل كي خَطَايِي وُ و په وزن د فَعَايِلْ بقانون

هَرَأَيْتُ خَطَايَا شَوْ بِه قانون دائمة خَطَايِي شو دهنه پس د رَحَايَا او قَالَ په قانون سره خَطَايَا شو .

هَدَقَ: صيغه واحد مذكر غائب فعل ماضي معلوم اصل كي اِهْدَقَ وُ و از باب افعلال .

الْحَمْرُ: صيغه واحد مذكر اسم جامد اصل كي الْأَحْمَرُ وُ و

يُغْرِيْمَنَ: دا دوه صيغې دي يُغْرِيْمَنَ أَوْ مِنْ أَوَّلِهِ صيغه واحد مذكر غائب مضارع معلوم رباعي

مجرد مهموز اللام دې دويمه صيغه واحد مذكر مخاطب فعل امر حاضر معلوم اصل كي إِغْرِيْمَنَ وُ و از باب علم

کیري: صیغه واحده مؤنثه مخاطبه فعل امر حاضر معلوم اصل کې کمر اړوي وؤ از باب فعللة قول: بغير مجرد صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضي معلوم اصل کې اِقْتَوَل وؤ از باب

افعیعال

سَوَل: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضي معلوم کې اِسْتَوَل وؤ از باب افَعَوَال

کَن کُن: صیغه واحد متکلم مشترک فعل نفي معلوم اصل کې کُن اَلْتَن وؤ از باب علم

کَمَاکُن: صیغه واحد متکلم فعل جحد معلوم اصل کې کَمَا کُن وؤ از باب نصر

بَر: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضي معلوم اصل کې بَر وؤ از باب علم

کَمَس: (بغير ماضي): صیغه واحد متکلم فعل جحد معلوم اصل کې کَمَ اَسْتَم وؤ از باب منع

اَلْمَنْعُ: صیغه واحد متکلم فعل جحد معلوم اصل کې اِن لَمَ اَمْنَع وؤ از باب منع

تَوَن: صیغه جمع مؤنث غائبات فعل ماضي معلوم اصل کې تَوَعَن وؤ از باب نصر

فَاَزَرَهُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضي اصل کې اَمَزَر وؤ از باب افعال

اَتُو: صیغه جمع مذکر غائبین فعل ماضي مجهول اصل کې اُتُو وؤ از باب نصر

کَمَر: بغير ماضي صیغه واحد متکلم فعل جحد معلوم اصل کې کَمَ اَرَع وؤ از باب منع

رَمَرَمَرَمَر: دا دوه صیغې دي اصل ارمرم وؤ اوله صیغه د امر ده دویمه صیغه واحد متکلم مضارع معلوم ده رباعي مجرد ادرج په رنگ دوقف په حالت کې

کَتَرِي: صیغه واحد متکلم فعل نفي معلوم مؤکد پلک ناصبه اصل کې کُن اَرِي وؤ از باب افعال

رَمَرَمَر: دا دوه صیغې دي اوله صیغه رم امر دې دعد پشان دویمه صیغه دواحد متکلم فعل

مضارع معلوم ده اصل کې اَرَع تر ده په حالت دوقف کې از باب افعال

کَمَ کَمَلِم: صیغه واحد متکلم فعل جحد معلوم اصل کې کَمَ اَمَلِم وؤ از باب فعللة

رَجَلَا: صیغه واحد مذکر امر حاضر معلوم اصل کې اَرِي وؤ از باب منع

کَمِي زَهْدَا: صیغه واحد مذکر امر حاضر معلوم اصل کې کَمِي وؤ از باب تفعیل

اَنِس: صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم اصل کې اِن اَس وؤ از باب علم

مُوَوَا: صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل امر حاضر معلوم اصل کې اَمُو وؤ از باب نصر

مخرج نه بدل شو په لام باندې ادغام وشو .

هې: صيغه واحد مذکر فعل ماضي مجهول اصل کې هئې وؤ .

هوا: صيغه واحد مذکر غائب فعل ماضي مجهول اصل کې هوء وؤ .

يَلْتِي يَلْتِي: دا دوه صيغې دي اصل کې يَلْتِي يَلْتِي وؤ اوله صيغه واحد مذکر غائب فعل مضارع

معلوم اصل کې يَلْتِي وؤ دويمه صيغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر اصل کې اَلْتِي وؤ

عِدْلِي: دا دوه صيغې دي اوله صيغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم عِدْ .

تَقْوِي: اصل کې وقى وؤ او بدل شو په تاباندې او يا بدله شوه په واو باندې دا اسم جنس دې

از باب ضرب .

اَنَلَزِيْدَا: صيغه جمع متکلم فعل مضارع معلوم اصل کې ان نولى وؤ از باب حسب .

اَوْفُوْ فُوَا: صيغه جمع مذکر غائبين فعل ماضي مجهول اصل کې اَوْفُوْ فُوَا وؤ از باب افيعال .

قُوَا: صيغه جمع مذکر مخاطبين فعل امر حاضر معلوم اصل کې اَقِيُوَا وؤ از باب ضرب .

تُوْزُوْنَ: صيغه جمع مذکر مخاطبين فعل مضارع معلوم اصل کې تُوْزِيُوْنَ وؤ از باب افعال

مُوْصِي: صيغه واحد مذکر اسم فاعل اصل کې مُوْصِي وؤ از باب افعال .

لَا تَزِيْيَا: صيغه تنبيه مخاطبين فعل نهې حاضر معلوم اصل کې لَا تَزِيْيَا وؤ از باب نصر

يُوْعُوْنَ: صيغه جمع مذکر غائبين فعل مضارع معلوم اصل کې يُوْعِيُوْنَ از باب افعال

وَتَعِيْهًا: صيغه واحده مؤنثه غائبه فعل مضارع معلوم اصل کې تَوَعِي وؤ نصب يې دماقل

دوچې دې از باب ضرب

كِيُوْلُنَّ اَلْاَدَهَارَ: صيغه جمع مذکر غائبين فعل مضارع معلوم اصل کې يُوْلِيُوْنَ وؤ از باب تفعيل

لَنَا: صيغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کې اولى وؤ از باب حسب

وَاسْتَحْنُ: صيغه جمع مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم بانون ثقيه اصل کې اِسْتَحْمِيُوَا وؤ

از باب استفعال

فِي: صیغه واحده مؤنثه مخاطبه فعل امر حاضر معلوم اصل کې اَوْقَى وُ از باب ضرب
يُوسِف: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کې اَوْقَى وُ از باب ضرب
كَوْلَ: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کې كَوْلَى وُ از باب تفعیل
و: صیغه واحد مذکر مخاطب فعل امر حاضر معلوم اصل کې اَوْعَى وُ از باب ضرب
صیغهائی مهموز:

سَلُونِي: صیغه جمع مذکر مخاطبین امر حاضر معلوم اصل کې اسْتَلُوا وُ از باب فتح
إِيْبَ زَيْدُ: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم اصل کې وِیَ وُ از باب علم
مَتَوَرِّينَ: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم بانون ثقیله اصل کې مَن اَوْرِيْنَ وُ
از باب افعال.

أَوَاوَا: صیغه جمع مذکر غائبین فعل ماضی مجهول اصل کې أَوْعُ وُ وُ از باب افعیال
أَكْسَا: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم اصل کې اَنْ اَسَمَى وُ از باب افعال
لَمَّا: صیغه واحد مذکر غائب فعل جحد معلوم اصل کې لَمَّ اَوْعَى وُ از باب ضرب
صیغهائی مضاعف:

لَنَقْضُوا: صیغه جمع مذکر غائبین فعل ماضی معلوم اصل کې اِنْقَضُوا وُ لام زائد دې از
باب انفعال.

لَمَنْصَبَ: صیغه واحد متکلم فعل جحد معلوم اصل کې لَمَّ اِنْصَبَ وُ از باب انفعال
سَكَسَلَسَلْنَ: صیغه جمع مؤنث غائبات فعل مضارع معلوم اصل کې سَكَسَلَسَلْنَ وُ از باب
تفعیلة.

أَكْمَنَ: صیغه جمع متکلم فعل مضارع معلوم اصل کې اَنْ كَمِنَ وُ ان ناصبه دې نون د متکلم
سره نې ادغام شوې دې از باب نصر

إِنْ اِنَّ: صیغه جمع مؤنث غائبات فعل ماضی معلوم اصل کې اِنَّ اَكَنَّ وُ از باب انفعال
اِبْلَحَاوُمُ: صیغه واحد مذکر مخاطب امر حاضر معلوم اصل کې اِبْلَحَ اَحَادُمُ وُ از باب علم
دَشَهَا: صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی معلوم اصل کې دَشَسَ وُ دویم سین په حرف علت
سره بدل شو نو دَشَى شو د قال په قانون سره یی با. له شوه په انف باندې دَشَهَا شو از باب تفعیل

فَلکَلْتُمْ : صیغه جمع مذکر مخاطبین فعل ماضی معلوم اصل کی **فَلکَلْتُمْ** وؤ دویم لام حذف شو
فَلکَلْتُمْ شو از باب نصر

قَرَنَ : صیغه جمع مؤنث مخاطبات فعل امر حاضر معلوم اصل کی **إقْرَرنَ** وؤ داول (را) حرکت نقل شو (ق) ته او (را) حذف شوه همزه وصلیه هم حذف شوه از باب علم

أَتَمُّوا : صیغه جمع مذکر مخاطبین امر حاضر معلوم اصل کی **أَتَمُّوا** وؤ از باب افعال

فَكُبِّكُمُوا : صیغه جمع مذکر غائبین فعل ماضی مجهول از باب فعللة .

أَعَدَّتْ : صیغه واحده مؤنثه غائبه فعل ماضی مجهول اصل کی **أَعَدَّتْ** وؤ از باب افعال .

هَزَّيْ : صیغه واحده مؤنثه امر حاضر معلوم از باب تفعیل

أَعَزُّوا : صیغه واحد مذکر اسم تفضیل اصل کی **أَعَزُّوا** وؤ از باب ضرب

أَضَلَّنَا : صیغه تشبیه مذکر غائبین فعل ماضی معلوم اصل کی **أَضَلَّنَا** وؤ از باب افعال .

فَعِنِ اضْطَرَّ : صیغه واحد مذکر غائب فعل ماضی مجهول اصل کی **أَضْطَرَّ** وؤ از باب افتعال .

يُصَبُّ : صیغه واحد مذکر غائب فعل مضارع مجهول اصل کی **يُصَبِّبُ** وؤ از باب نصر .

لَمْ يَكْسَنْتَهُ : صیغه واحد مذکر غائب فعل جحد معلوم لام کلمه کی اختلاف دی : ۱- داده

خرنگه چې حالاً ده ۲- او او دی چې حالت د جزم کی حذف شو دقف هادوصل په حکم کی ودرېده .

۳- خوک وائی چې دا مضاعف دی اصل کی **لَمْ يَكْسَنْتَنُ** وؤ دریم نون بدل شو په یا باندې او بیا یا

بدله شوه په الف باندې په حالت د جزم کی الف حذف شو از باب تفعیل .

عَضُّوا : جمع مذکر غائبین فعل ماضی معلوم اصل کی **عَضُّوا** وؤ از باب علم .

يُؤَسِّسُ : صیغه واحد مذکر غائب فعل مضارع معلوم مضاعف رباعی از باب فعللة

صیغهائی مرکبات :

قَلْبَ : داده دی صیغه دی ق ل ر په رنگه

لَمْ يَكُنْ : صیغه واحد متکلم مشترک فع جحد معلوم مثال واوی ومهموز اللام اصل کی **لَمْ يَكُنْ**

وؤ از باب فتح

فَأَثْمَرْنَ: دا دوه صيغې دي يوات اصل اِثْمَرُو صيغه واحد مذكر مخاطب امر حاضر معلوم مضاعف ثلاثي وناقص واوي دويمه صيغه ده مُرْنَ مضاعف ثلاثي د مُدَنَّ پشان صيغه واحد مذكر مخاطب فعل امر حاضر معلوم مؤكد بنون ثقيله

شَهَا بَاَر: دا دوه صيغې دي يو شَهَا اصل كې شي وؤ دويمه صيغه بَاَر ده د حَاَبَ پشان دواړه واحد مذكر غائب فعل ماضي معلوم صيغې دي

يَمَاعَنَ الْف: دا درې صيغې دي يوقِيَا تشبيه مذكر مخاطبين فعل امر حاضر معلوم د وَقَى يَقِي نه دويمه عن اصل كې اِعْوَن وؤ دريمه الف اصل كې اَلْفَى وؤ د اِحْبَ پشان آخري دواړه صيغې دواحد مذكر مخاطب فعل امر حاضر معلوم دي

شَيْئًا: صيغه واحد مذكر مخاطب امر حاضر معلوم مؤكد بنون تاكيد خفيفه لفيف اصل كې او شين وؤ نون خفيفه په شكل دتنوين ليكلې شوې دې لَكْسَفَعًا پشان

ش: صيغه واحده مؤنثه مخاطبه امر حاضر معلوم مؤكد بنون تاكيد خفيفه اصل كې اَوْشَيْن وؤ دتعين نه بعد د قَن پشان شوه نون خفيفه په صورت دتنوين ليكلې شوې دې

ش: صيغه جمع مذكر مخاطبين امر حاضر معلوم دا د قَن پشان دې نون خفيفه په صورت دتنوين ليكلې شوې دې

رَحُصْ: دا دوه صيغې دي يو رح اصل كې اِرْوَح وؤ دخف پشان دويمه اَصِص واحد متكلم فعل مضارع معلوم اصل اَوْصِص وؤ د اَعِدْ پشان شو پس دا علل نه رَحُصْ شو

سَشْ: دا دوه صيغې دي يو شَش د خَفْ پشان دويمه ش اصل كې اِشْتَوَوْه د اجتماع په صورت كې ادغام وشو نو شَش ترېنه جوړه شوه

فَكُنْ كُنْ كُنْ كُنْ كُنْ: دا درې صيغې دي يو اَكُنْ دويمه اَكُنْ دريمه اَكُنْ دفا په راتلو سره همزه وصليه ساقطه شوه دهمزي اولی حرکت ماقبل ته نقل شو اونون خفيفه بدل شو په الف سره

ومن الله التوفيق

وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین